

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК
ІНСТИТУТ РОСЛИННИЦТВА ім. В.Я. Юр'єва**

**В.С. ЦИБУЛЬКО:
ЖИТТЄВА МУДРІСТЬ ВЧИТЕЛЯ**

**за редакцією академіка НААН
В.В. Кириченка**

Харків, 2020

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК
ІНСТИТУТ РОСЛИННИЦТВА ім. В.Я. Юр'єва**

І.А. Гур'єва, Л.Н. Кобизєва, В.М. Ожерельєва, О.В. Сікалова

**В.С. ЦИБУЛЬКО:
ЖИТТЄВА МУДРІСТЬ ВЧИТЕЛЯ**

**за редакцією академіка НААН
В.В. Кириченка**

Харків, 2020

УДК 631.1: 581 (092)

Ц 56

В.С. Цибулько: життєва мудрість вчителя / І.А. Гур'єва, Л.Н. Кобизєва, В.М. Ожерельєва, О.В. Сікалова ; за ред. В.В. Кириченка / НААН, Інститут рослинництва ім. В.Я. Юрєва. Харків, 2020. 112 с.

У науковому виданні відображено життєвий, творчий шлях та науково-організаційна діяльність видатного вітчизняного вченого В.С. Цибулька – доктора біологічних наук, професора, заслуженого працівника сільського господарства України. Розкрито чинники становлення й розвитку наукового світогляду В.С. Цибулька як вченого рослинника й фізіолога. Оцінено внесок ученого у вітчизняну сільськогосподарську науку. Проаналізовано роль наукової школи фізіології розвитку рослин. Висвітлено здобутки й досягнення учнів та послідовників Володимира Сергійовича.

Рецензенти:

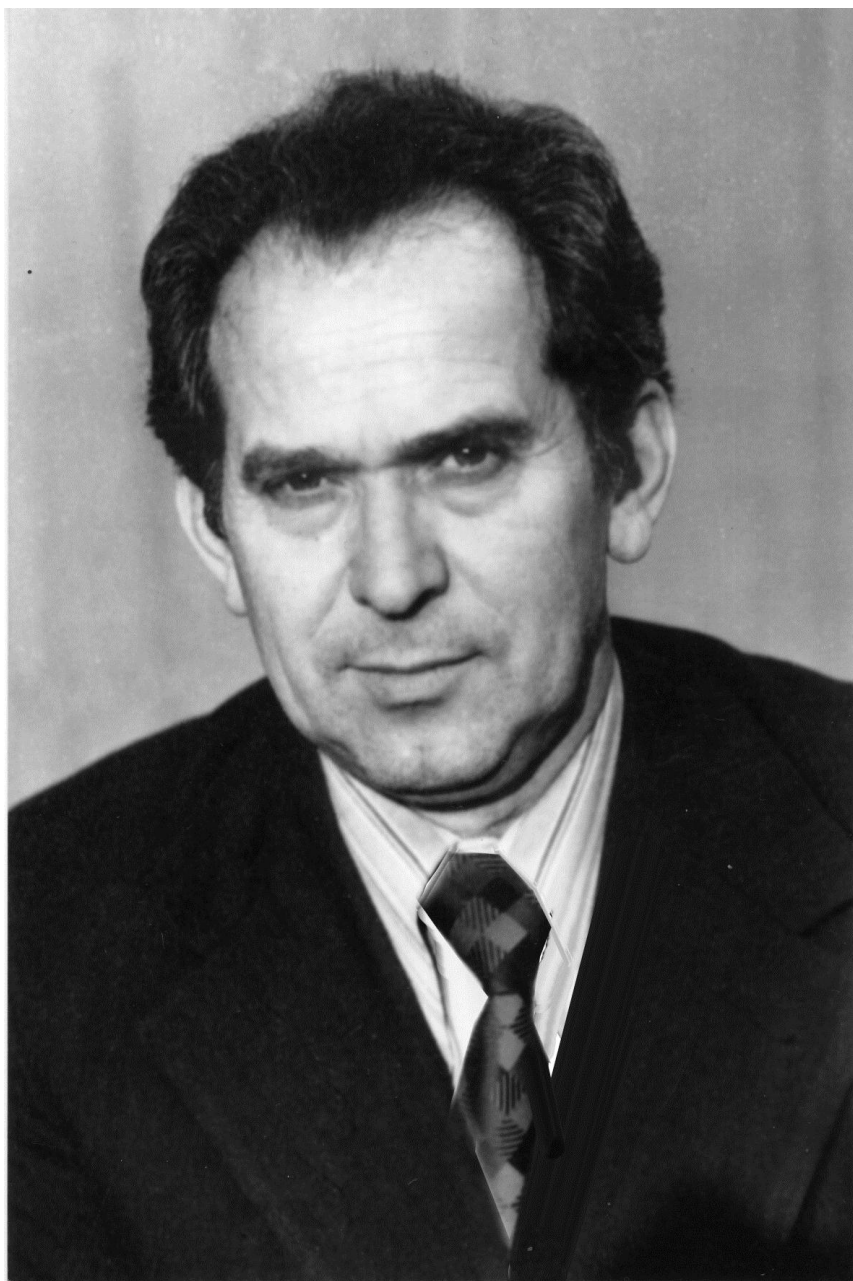
В.А. Вергунов, академік НААН, директор ННСГБ НААН

М.А. Бобро, член-кореспондент НААН, доктор с.-г. наук, професор, почесний завідувач кафедри рослинництва ХНАУ ім. В.В. Докучаєва

А.О. Рожков, доктор с.-г. наук, професор, завідувач кафедри рослинництва ХНАУ ім. В.В. Докучаєва

Затверджено до друку ученою радою Інститут рослинництва
ім. В.Я. Юр'єва НААН від 12 серпня 2020 р., протокол № 7.

Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН, 2020.

ЦИБУЛЬКО ВОЛОДИМИР СЕРГІЙОВИЧ
(1927-2003 рр.)

доктор біологічних наук, професор, заслужений працівник сільського господарства України, відомий вчений рослинник і фізіолог

СЛОВО ПРО ВЧЕНОГО

Володимир Сергійович Цибулько – провідний вчений рослинник-фізіолог, відомий педагог, який багато років присвятив підготовці агрономічних кадрів для сільськогосподарського виробництва України та сформував потужну наукову школу біологів та агрономів. Під його керівництвом до наукового співтовариства увійшли більш як 20 молодих вчених. Його теоретичні розробки, висвітлені у багатьох статтях та монографіях, слугуватимуть методологічними посібниками для прийдешніх поколінь вчених.

Більш як 50 років наукова і педагогічна діяльність В.С. Цибулька пов'язана з кафедрою рослинництва Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва (1956-1980 рр.) та Інститутом рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН (1980-2003 рр.).

Вагомий внесок В.С. Цибулька закладено у розробку фізіолого-біохімічної природи фотоперіодизму рослин. Ним встановлено основні положення метаболічної теорії розвитку рослин, що стали основою розробок агротехнічних та селекційних методологічних підходів для підвищення урожайності, насінневої продуктивності та якості продукції. Ці розробки використовуються і на даний час.

В.С. Цибулько сформував наукову школу вчених у галузі рослинництва, фізіології та розвитку рослин. Вченим створено напрями у доборі вихідного матеріалу для адаптивної селекції. Його учні – аспіранти та здобувачі успішно захистили дисертації на здобуття наукових ступенів кандидата, а деякі – доктора наук. Вони продовжують працювати, розвиваючи наукові ідеї свого Вчителя.

Володимир Сергійович вплинув на світогляд багатьох вчених, працюючи членом спеціалізованої ученої ради Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН з захисту докторських і кандидатських дисертацій. В.С. Цибулько багато працював як редактор міжвідомчого наукового тематичного збірника «Селекція і насінництво».

З великою пошаною схиляємо голову перед Вчителем, колегою та другом і віддаємо данину його пам'яті.

Автори сподіваються, що це видання донесе до прийдешніх поколінь науковців світлий образ людини, яка переборюючи різного роду перешкоди у житті, самовіддано служила біологічним дослідженням, відкриваючи все нові і нові, не пізнані закономірності, які ведуть людство до покращення життя.

Керівник відділу новітніх
селекційно-насінницьких технологій,
академік НААН

В. В. Кириченко

**Основні дати життя і діяльності доктора біологічних наук, професора,
заслуженого працівника сільського господарства України
ВОЛОДИМИРА СЕРГІЙОВИЧА ЦИБУЛЬКА**

- 17 березня 1927 р. Народився у селі Рідкодуб Валківського (на той час Коломацького) району Харківської області
- 1935-1938 рр. Учень 1-3 класів Рідкодубівської початкової школи
- 1938-1939 рр. Учень 4 класу Гонтово-Ярської н.-с. школи
- 1939-1941 рр. Учень 5-6 класів Валківської середньої школи №1
- листопад 1943- березень 1944 рр. Учень Харківської школи ФЗМ №6
- квітень 1944- серпень 1945 рр. Вихованець Харківської артилерійської спецшколи
- вересень 1945- серпень 1947 рр. Курсант Харківського підготовчого артилерійського училища
- 1947-1952 рр. Студент Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва (ХСГІ)
- травень-жовтень 1952 р. Дільничний агроном Клеванської МТС Рівненської області
- 1952-1955 рр. Аспірант Інституту генетики і селекції АН УРСР
- червень 1956 р. Захист дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата с.-г. наук
- липень-листопад 1956 р. Молодший науковий співробітник лабораторії гетерозису Інституту генетики і селекції АН УРСР
- грудень 1956 р. Асистент кафедри рослинництва ХСГІ ім. В.В. Докучаєва
- 1959-1961 рр. Помічник декана агрономічного факультету ХСГІ ім. В.В. Докучаєва
- 1961-1972 рр. Декан агрономічного факультету ХСГІ ім. В.В. Докучаєва
- 1962 р. Доцент кафедри рослинництва ХСГІ ім. В.В. Докучаєва
- 1966 р. Нагороджено медаллю «За трудову доблесть»
- 1970 р. Нагороджено медаллю «За доблестный труд в ознаменованіе 100-летия со дня рождения В.И. Ленина»;
- 1973 р. Нагороджено медаллю «За трудовое отличие»
- 1973 р. Захист дисертації на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук
- 1973 р. Обрано за конкурсом на посаду завідувача кафедри рослинництва ХСГІ ім. В.В. Докучаєва
- 1974р. Присуджено науковий ступінь доктора біологічних наук
- 1975 р. Присвоєно вчене звання професора кафедри рослинництва
- 1977 р. Нагороджено нагрудним знаком «Высшая школа СССР. За отличные успехи в работе»

- 1977 р. Нагороджено нагрудним знаком «Всесоюзное общество Знание» за активную работу
- 1979 р. Нагороджено нагрудним знаком «Изобретатель СССР»
- 1980 р. Зайняв посаду заступника директора з наукової роботи Українського науково-дослідного інституту рослинництва, селекції і генетики ім. В.Я. Юр'єва
- 1983 р. Нагороджено медаллю «Ветеран труда»
- 1987 р. Присвоєно почесне звання «Заслуженный работник сельского хозяйства УССР»
- 1990 р. Нагороджено срібною медаллю ВДНГ
- 1992 р. Очолив відділ розвитку кормової та насінневої продуктивності
- 1993 р. Зайняв посаду провідного наукового співробітника відділу генетики і фізіології
- 1995 р. Нагороджено медаллю «50 лет победы в ВОВ»
- 1995 р. Нагороджено нагрудним знаком «Ветеран війни»
- 1999 р. Нагороджено Почесною грамотою УААН
- 2002 р. Нагороджено Почесною грамотою Харківської обласної Ради
- 26 травня 2003 р. Помер на 77 році життя. Похований на цвинтарі ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, с. Рогань Харківської області.

A WORD ABOUT THE SCIENTIST

Volodymyr Serhiiovych Tsybulko is a leading plant researcher-physiologist, a well-known pedagogue, who devoted a lot of his years to training agronomic personnel for Ukrainian agribusiness and formed a powerful scientific school of biologists and agronomists. Over 20 young scientists joined the scientific community under his guidance. His theoretical concepts covered in many articles and monographs will serve as methodological manuals for next generations of scientists.

VS Tsybulko's scientific and pedagogical activities, which lasted more than 50 years, were associated with the Plant Production Chair of Kharkiv National Agrarian University named after VV Dokuchaev (1956-1980) and the Plant Production Institute named after VYa Yuriev of NAAS (1980-2003).

VS Tsybulko significantly contributed to understanding physiological and biochemical mechanisms of plant photoperiodism. He established the principal points of the metabolic theory of plant development, which became the basis for developing agronomic and breeding methodological approaches to increase yields, seed productivity and product quality. These results are still used today.

VS Tsybulko founded a scientific school for researchers in plant production, physiology and development. The scientists outlined trends in selection of starting material for adaptive breeding. His post-graduate students and dissertationists successfully defended their theses for the Academic Degree of Candidate, and some of them - for the Academic Degree of Doctor. They continue to work, developing their Teacher's scientific ideas.

Working as a member of the Specialized Academic Board of the Plant Production Institute named after VYa Yuriev of NAAS for the defense of doctoral and candidate theses, Volodymyr Serhiiovych influenced the worldview of many scientists. VS Tsybulko worked a lot as an editor of the interdepartmental scientific thematic collection "Plant Breeding and Seed Production."

With great respect, we bow our heads before the Teacher, colleague and friend and pay tribute to his memory.

The authors hope that this publication will bring the cherished image of a person who overcame various obstacles in his life journey and selflessly devoted his life to biological studies, discovering new and unknown patterns that lead the humanity to improved life, to next generations of scientists.

Head of the Department of Novel
Breeding and Seed Technologies,
Academician of NAAS

VV Kyrychenko

**The main dates of life and activities of doctor
of biological sciences, professor, honored worker Of agriculture of ukraine**

VOLODYMYR SERHIOVYCH TSYBULKO

March 17, 1927	Born in the village of Ridkodub in Valkiskyi (then Kolomatskyi) district of Kharkivska Oblast
1935-1938	Pupil of forms 1-3 of Ridkodub primary school
1938-1939	Pupil of form 4 of Hontiv Yar secondary school
1939-1941	Pupil of forms 5-6 of Valki secondary school 1
November 1943- March 1944	Student of Kharkiv workers' school 6
April 1944- August 1945	Student of Kharkiv Artillery Special School
September 1945- August 1947	Cadet of Kharkiv Preparatory Artillery School
1947-1952	Student of Kharkiv Agricultural Institute named after VV Dokuchaeva (KhAI)
May-October 1952	District agronomist of Klevan Machine-Tractor Station in Rivnenska Oblast
1952-1955	Postgraduate student of the Institute of Plant Genetics and Breeding of the Academy of Sciences of UkrSSR
June 1956	Defense of the thesis for the Academic Degree of Candidate of Agricultural Sciences
July-November 1956	Junior researcher of the Heterosis Laboratory of the Institute of Plant Genetics and Breeding of the Academy of Sciences of UkrSSR
December 1956	Teaching Assistant of the Plant Production Chair of KhAI named after VV Dokuchaev
1959-1961	Associate Dean of the Agronomy Faculty of KhAI named after VV Dokuchaev
1961-1972	Dean of the Agronomy Faculty of KhAI named after VV Dokuchaev
1962	Associate Professor of the Plant Production Chair of KhAI named after VV Dokuchaev
1966	Awarded the Medal "For Labor Valor"
1970	Awarded the Medal "For the Valiant Work in Commemoration of the 100 th Anniversary of VI Lenin's Birth"
1973	Awarded the Medal "For Distinguished Labour"
1973	Defense of the thesis for the Academic Degree of Doctor of Biological Sciences
1973	Selected via competition for the position of the Head the Plant Production Chair of KhAI named after VV Dokuchaev
1974	Awarded the Academic Degree of Doctor of Biological Sciences

- 1975   Awarded the Academic Title of Professor of the Plant
Production Chair
- 1977   Awarded the badge "Higher School of the USSR. For
Excellent Success in Work"
- 1977   Awarded the badge "All-Union Society 'Knowledge'" for
active work
- 1979   Awarded the badge "Inventor of the USSR"
- 1980   Assigned as the Deputy Director for Research in the
Ukrainian Scientific Research Institute of Plant Production,
Breeding and Genetics named after VYa Yuriev
- 1983   Awarded the Medal "Veteran of Labour"
- 1987   Awarded the honorary title "Honored Worker of
Agriculture of the Ukrainian SSR"
- 1990   Awarded the ENEA's Silver Medal
- 1992   Headed the Department of Fodder and Seed Productivity
development
- 1993   Assigned as a Leading Researcher of the Plant Genetics and
Physiology Department
- 1995   Awarded the Medal "50 Years since the Victory in WWII"
- 1995   Awarded the badge "War Veteran"
- 1999   Awarded a Certificate of Honor of UAAS
- 2002   Awarded a Certificate of Honor of Kharkiv Regional
Council
- May 26, 2003   Died at the age of 77. Buried in the cemetery of KhNAU
named after VV Dokuchaev, village Rohan, Kharkivska
Oblast

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ВЧЕНОГО

Володимир Сергійович Цибулько народився 17 березня 1927 року в селі Рідкодуб Валківського району Харківської області. Це були не найкращі часи для хліборобів України. Країна була виснажена війною та пошуком шляхів становлення організації нового устрою.

Весняна пора в селянських родинах була завжди тяжкою. Закінчувались харчові припаси, одержані восени, потрібно було дбати про насіння для посіву в новому році, поновити та відремонтувати хоч які механізми: плуги, борони, сівалки; підгодувати коней, підготувати їх до тяжкої весняної праці – все це займало думки селянина. А багатодітна родина Сергія Карповича Цибулька, хоч і не голодувала, але вимагала постійної тяжкої праці. Сергій Карпович (1880 року народження), перебуваючи уже в поважному віці, створив нову родину з Анастасією Федорівною (1890 року народження), привів із собою шістьох синів – Тихона (1903 р. н.), Івана (1904 р. н.), Пантелія (1906 р. н.), Семена (1908 р. н.), Василя (1910 р. н.), Григорія (1919 р. н.). Хоч і були сини вже доброю підмогою батьку, але потребували жіночої уваги – їх треба одягати, кожного дня нагодувати. У дружини вже підростало двоє дітей – донька Марія (1913 р. н.) та син Василь (1914 р. н.), а тут ще й малий Володя з'явився – і забава, і клопіт. Марійка стала помічницею для мами і нянькою для Володі. Працьовита родина на чолі з розумним батьком, дала всім дітям раду.

На початку 30-х років старші три сини поїхали шукати кращої долі до міста Харкова на будівництво. Одного з них – Івана спіткало лихо, він загинув внаслідок нещасного випадку.

Батько і молодші три сина працювали у новоствореному колгоспі. В 1935 р. Володимир пішов до школи у селі Рідкодуб. У 1938 р., у зв'язку із хворобою матері, родина була вимушена переїхати до міста Валки Харківської області. П'ятеро синів пішли добровольцями на фронт захищати Батьківщину від німецьких окупантів. Семена, який до початку війни працював головою Рідкодубівської селищної ради, залишили для підпільної роботи. Але підпілля було розкрито окупантами, Семен потрапив до рук ворогів, де був закатований, і загинув. Втрата сина, подальше переслідування родини німцями, підірвало здоров'я батька.

Друга світова війна перервала навчання Володі. Школа була закрита, але не дивлячись на німецьку окупацію він продовжував навчання вдома. Самотужки освоїв Володимир програму сьомого класу за підручниками братів та за допомогою сестри – вона, наймолодша, ще пам'ятала набуті у школі знання. У подальшому, в кінці 1943 р. Володимир вступив до школи ФЗМ № 6 м. Харкова, а в кінці 1944 р. перейшов до Харківської артилерійської спецшколи, успішно здавши іспити за сьомий клас.

Навчання у той час межувало з відривом від теоретичних занять до практичної роботи на колгоспних ланах, де заготовляли картоплю і овочі на зиму для столової спецшколи.

На початку весни 1945 року групу курсантів, тільки прийнятих до комсомолу, направили на заготівлю дров та лісоматеріалу для ремонту побутових

приміщень – лазні, пральні, столових, меблів для класних кімнат. Місце роботи курсантів знаходилося у лісництві села Велика Бабка Салтівського району Харківської області. Місцевість, де працювали курсанти, була болотиста, волога, а рання весна видалася холодною, ще не зтанув сніг у хащах. Одяг курсантів був "домашній" – чоботи старенькі, зношені. Ночували хлопці в холодних вологих приміщеннях, спали на соломі, розстеленій на підлозі. Очевидно, командири вважали, що курсанти молоді, здорові хлопці – яка там може бути "застуда". Але для Володимира це випробування було фатальним, він "заробив" на цій роботі тяжку хворобу – поліартрит суглобів, від якої потерпав усе подальше життя.

У 1947 році його звільнили від подальшого навчання, визнавши непридатним до служби в армії. Це була досить серйозна психологічна травма для молодого хлопця. Потрібно було переосмислити свою життєву програму, мрію про військову кар'єру, до якої він призвичаївся. Не бути мені генералом – вирішив він і, маючи в руках атестат зрілості та деякий досвід роботи у сільському господарстві, вступає до Харківського сільськогосподарського інституту ім. В. В. Докучаєва. Його зарахували до агрономічного факультету. Тут він одразу відчув близьку йому по духу атмосферу. Таких як він було багато – сільські хлопці, не дуже розвинені та начитані, демобілізовані, які прийшли з пекла війни. Вони швидко знаходили спільну мову. Більшість, як Володимир, не мали матеріальної підтримки, потрібно було існувати і вчитись на одну стипендію та випадковий приробіток – розгружати вагони. Батька вже не було в живих, брати не розкошували у своїх рідинах.

На той час брати – Тихін (1903 р. н.) і Григорій (1920 р. н.) загинули на фронтах війни; Семена (1908 р. н.), як згадувалось раніше, закатовано німцями за партизанську діяльність; Пантелія (1906 р.) демобілізовано за інвалідність; Іван загинув від нещасного випадку.

За часи німецької окупації майже у всіх мешканців селища хати були спалені німцями – так вони помстились партизанам.

Тому на підмогу з боку рідні під час навчання Володимиру Сергійовичу чекати не приходилось, треба було розраховувати на власні сили. Втрачене здоров'я давало себе знати. Потрібно було шукати якісь інші способи існування. Тому зачислення Володимира Сергійовича до лекторської групи Харківського комітету комсомолу дало можливість одержувати хоч якісь кошти інтелектуальним шляхом.

Підтримувала таких студентів, тільки жага до навчання, бажання "вибитись в люди, стати на власні ноги". Це бажання було рушійною силою, ним була проникнута в післявоєнні часи більшість молоді, воно, як зірка "путеводна" допомагало триматись у важкі часи. Напівголодна, не "модно" одягнута у стару воєнну форму або робочий одяг, але з палаючими очима, студентська молодь наповнила аудиторії інституту, швидким потоком пересувалась від корпусу до корпусу, тримаючи в руках гарячі пиріжки, і ловила кожне слово професорів. Все було цікаве, нове, незнане.

А які вчителі – професори, доктори, кандидати наук були у ті часи! Як з придигом, наче до божества, вимовляв слово "растение" професор-ботанік А.Д. Алексєєв, який досліджував флору заплавлених луків Сіверського Дінця. А

розповіді професора О.О. Мігуліна про комах – всіляких шкідників, а цікаві лекції професорів з хімії М.К.Крупського, П.С. Пищемука...

Завідував кафедрою селекції у той час відомий світові селекціонер, академік Василь Якович Юр'єв. В.Я. Юр'єв у 1937 році очолив кафедру селекції Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва. При цьому він з 1909 р. працював науковим співробітником Харківської селекційної станції, в 1944 р. його призначили директором станції, з 1945 р. – директором Інституту генетики і селекції АН УРСР, а з 1956 р. – директором Українського інституту рослинництва, селекції і генетики. В.Я. Юр'єв продовжив справу першого директора Харківської селекційної станції Будріна Петра Васильовича, який керував нею з 1908 по 1912 р. П.В. Будрін став одним з засновників сучасної потужної Харківської науково-освітньої аграрної школи.

До цього П.В. Будрін, після закінчення природного відділення фізико-математичного факультету Санкт-Петербурзького університету (1875-1879 рр.), очолив кафедру землеробства в одному із старіших учбових закладів царської Росії – Ново-Олександрівського інституту сільського господарства та лісівництва (1882-1891 рр.), був помічником директора названого закладу (1899 р.), та його директором (1902-1905 рр.).

В.Я. Юр'єв, викладаючи студентам курс генетики та селекції, вміло доносив молоді постулати класичної генетики, що протирічило поглядам академіка Т.Д. Лисенка, який вважав цей напрямок «лженаукою». Потрібно було мати чималу сміливість В.Я. Юр'єву виступати проти Т.Д. Лисенка, але на той час він вже був автором декількох сортів озимої та ярої пшениці та інших культур. В.Я. Юр'єву був значною постаттю серед селекціонерів-практиків, його поважали як керівники, так і прості хлібороби. Тому владні партійні чиновники «побоялись» вступати з ним у дискусію.

Однією з провідних кафедр на аграрному факультеті була кафедра фізіології рослин і мікробіології, яка створена восени 1934 р. Очолив кафедру член-кореспондент АН УРСР Ф.П. Мацков.

В.С. Цибульку були близькими напрями роботи цієї кафедри. А сам Федір Пилипович був взірцем для молодого вченого як творець і людина. За підготовку молодих кадрів зі спеціальностей «фізіологія» і «біохімія» рослин Ф.П. Мацкова нагороджено двома орденами В.І. Леніна, орденом Трудового Червоного прапора, орденом "Знак пошани", багатьма медалями. Він є автором монографії "Позакоренева підгодівля рослин" (1957 р.) та безліч наукових праць з питань фотоперіодизму. На той час це був новий напрямок у біологічній науці.

Федір Пилипович Мацков, на той час вже був поважного віку, надзвичайно скромна людина, вмів згуртувати біля себе молодь. На його лекціях завжди була заповнена аудиторія і стояла тиша, бо вчений вів цікаву розповідь тихим голосом. При цьому Ф.П. Мацков очолював лабораторію фізіології та біохімії рослин Укр. НДІРСіГ ім. В.Я. Юр'єва. Продовжував традиції своїх попередників, відомих вчених, які працювали у цьому інституті (тоді це була Харківська селекційна станція). Це такі неординарні особистості як Ф.М. Куперман (на станції з 1925 року), водночас була професором Московського університету; М.І. Кучерява (на станції з 1932 р.), відомий фізіолог рослин

Н.А. Максимов (пізніше зав. лаб. фізіології рослин в Одеському СГІ). У цій лабораторії вивчались такі питання як вуглеводний обмін у зимуючих злаків. На той час актуальна робота в зв'язку з розширенням посівів озимої пшениці та жита в Україні. Okремо хочеться відзначити, що Фаїна Михайлівна Куперман була видатним педагогом, фахівцем вищого гатунку. Один з її аспірантів, а саме А.І. Задонцев у майбутньому став директором Укр. НДІ селекції кукурудзи (м. Дніпропетровськ).

Пізніше С.К. Овечкін – кандидат технічних наук, змінив Ф.П. Мацкова на посаді завідувача лабораторії фізіології і біохімії рослин Укр. НДІРСіГ ім. В.Я. Юр'єва. Сергій Костянтинович колишній аспірант Інституту прикладної ботаніки (1929-1931, з 1946 – ст. н. співробітник). Його дослідження в основному були присвячені фотосинтезу, особливостям вуглеводного і азотного обміну, гетеротрофного живлення молодих рослин, активності окремих ферментів у гетерозисних гібридів кукурудзи та їх батьківських форм і сорго-суданкових гібридів. Науковій спільноті С.К. Овечкін був відомий як методист з питань фізіології і біохімії рослин. Завдяки своїй технічній освіті, ним розроблено матеріали (1960-1964 рр.) проектного завдання з будівництва фітотрона Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН, першого на той час в колишньому СРСР. Він відіграв значну роль у поглибленні теоретичних та практичних знань в галузі фізіології рослин, розроблених в інституті.

Під тиском нової інформації (а може від голоду) паморочилось у голові студентів, але після лекцій вони бігли на заняття до наукових кружків. Ввечері – на побачення до дівчини, бо молоді були, почуття буяли. А вже разом до театру, музею, філармонії. Все нове, все манило і затягувало, переосмислювались плани на майбутнє життя [1, 2].

Згадує й свої складні роки навчання у ХСГІ ім. В.В. Докучаєва й колишній директор ІР ім. В.Я. Юр'єва НААН Віктор Васильович Кириченко у збірці поезії «Щасливі миті»: "Всі пам'ятаємо той час, хто нас зустрів і руку дав, хто нас любив і хто так дбав про долю кожного із нас" [3].

Але пролетіли перші два курси, студенти стали дорослішими, почали будувати плани на доросле життя – як жити, як обрати правильний шлях до професії. Ось тоді прийшла "єдина, на все життя любов" до вчителя М.М. Кулешова. На той час Микола Миколайович вже був відомим вченим, академіком АН УРСР, доктором с.-г. наук, професором, заслуженим діячем науки УРСР. З 1945 р. він очолював кафедру рослинництва Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва. До цього він пройшов чималий життєвий шлях, де були творчі злети та неоднозначні відгуки урядовців щодо його наукових поглядів та вподобань. Але він вистояв, не зламався, не змінив своїх наукових напрямів і в своїх лекціях, та при спілкуванні зі студентами, передавав їх молоді [4].

Після закінчення агрономічного відділення Київського політехнічного інституту М.М. Кулешов з блиском захистив дипломну роботу з ботаніко-агрономічної характеристики сортів кукурудзи. Експериментальні дані до цього диплому він одержав, будучи студентом-практикантом Харківської селекційної станції, де він вперше познайомився з академіком В.Я. Юр'євим, перейнявся його поглядами щодо шляхів росту та розвитку рослин. З цього

часу життя М.М. Кулешова було пов'язано з м. Харків, де він працював у різних установах на різних посадах. А саме з 1915 р. до 1920 року – завідувачем лабораторії фізіології рослин с.-г. станції, з 1918 р. – директором центральної контрольно-насінневої станції НКЗУ. У 1926 році він перейшов на роботу до ВІРу (Всесоюзний інститут рослинництва ім. М. І. Вавилова). За сумісництвом очолив Українське відділення ВІР (с. Огульці Харківської області). В Огульцях активно організував експедиції зі збору рослинних ресурсів, в деяких приймав участь і сам.

У розвитку цих напрямів досліджень простежується тісний зв'язок з М.І. Вавиловим, всесвітньо відомим вченим-рослиником, директором ВІР. М.М. Кулешов підтримував наукові погляди М.І. Вавилова й не зрадив їм впродовж свого життя.

З 1928 року М.М. Кулешова призначають завідувачем кафедри рослинництва Харківського сільськогосподарського інституту. Він підібрав собі професійний колектив викладачів, розробив наукову і практичну методологію програми курсу рослинництва для студентів. Згодом в житті М.М. Кулешова наступають тяжкі часи. Як "неугідного" висилають у 1933 р. до Сибіру, де він працює завідувачем кафедри рослинництва Іркутського (до 1938 р.), а потім Омського (до 1945 року) сільськогосподарських інститутів. Цього ж 1945 р. М.М. Кулешов повертається до ХСГІ ім. В.В. Докучаєва на кафедру рослинництва, де пропрацював аж до самої смерті [4].

Слід відмітити, що кафедра рослинництва мала довгу історію і виховала чимало видатних вчених-рослиників. Організував першу в країні кафедру рослинництва в учбовому закладі у 1891 році П.В. Будрін. М.М. Кулешов очолював кафедру рослинництва з 1922 по 1926 рр. та у 1945-1968 рр.

Після того, як М.М. Кулешов покинув посаду завідувача кафедрою рослинництва, її очолив професор Г.В. Пилипець. Керівником кафедри він був продовж 5 років. До 1973 р. посаду завідувача займав доцент Д.К. Фурсов. Володимир Сергійович Цибулько очолював названу кафедру з 1973 по 1980 рр.

Доля звела разом всесвітньо-відомого вченого М.М. Кулешова й студента третьокурсника В.С. Цибулька, який горить бажанням розпочати свій власний шлях в науку.

Першим дорученням Володимира Сергійовича від М.М. Кулешова в гуртку кафедри рослинництва було вивчення біології цвітіння і плодоутворення в багаторічних злакових трав для підвищення коефіцієнту їх розмноження. Результати досліджень стали основою дипломної роботи, яку Володимир Сергійович успішно захистив навесні 1952 р. Заслухавши таку цікаву роботу, вчена рада інституту видала Володимиру Сергійовичу рекомендацію для вступу до аспірантури. Але спочатку тільки створена молода родина Цибульків повинна була вирішити житлові та економічні проблеми. У 1952 р. Володимира Сергійовича та його дружину Віру Іванівну (випускницю факультету захисту рослин Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва) направили до Клеванської МТС Рівненської області. Чоловіка – дільничним агрономом, дружину – агрономом з захисту рослин. Колгоспи потребували обґрунтованих сівозмін, впровадження механізованого догляду за посівами цукрового буряка, грамотного внесення мінеральних добрив. Моло-

дий агроном з головою поринув у роботу і восени одержав перші подяки від споживачів.

Володимир Сергійович гостро відчував потребу в подальшому навчанні. Він вступає до аспірантури лабораторії екології Інституту генетики і селекції АН УРСР під керівництвом академіка М.М. Кулешова. Тема його досліджень: «Глибина залягання вузла кущіння озимої пшениці в залежності від сорту та умов вирощування». В роботі експериментально доведено зв'язок між кількістю стебел на рослині та ступенем зимостійості у озимої пшениці. Для досягнення рівномірності посіву та глибини розміщення насіння було використано "дошку Корхова". Хоча це була трудоємка робота, але результат довів чистоту досліду. Слід відзначити, що "Дошку Корхова" розробив й особисто сконструював П.П. Корхов на Харківській селекційній станції. На станції Павло Петрович займав посаду вченого агронома після закінчення Ново-Олександрійського інституту з 1909 по 1920 рік. Він був успішним селекціонером, створив ряд сортів озимої пшениці та проса. Слід відзначити такі його сорти як сорт озимої пшениці Банатка та просо Харківське 10. Талановитий селекціонер П.П. Корхов мав свій особистий погляд на методи селекції. Він вважав за доцільне використання місцевих сортів. Сорти були добре адаптовані до умов зовнішнього середовища в якості вихідного матеріалу. На той час існували інші думки деяких дослідників, що віддавали перевагу іноземним сортам.

Практичні та методичні результати досліджень В.С. Цибулька видатний вчений та вчитель М.М. Кулешов оцінив "як найбільш повну і багатосторонню серед робіт, присвячених цьому питанню". Великий вплив на формування наукового світогляду Володимира Сергійовича мав саме М.М. Кулешов, надзвичайно ерудована, інтелегентна людина з надзвичайним педагогічним даром. На кафедрі рослинництва ХСГІ ім. В.В. Докучаєва сформувався колектив однодумців, який згодом переріс у наукову школу лідера – М.М. Кулешова. Саме Микола Миколайович зміг згуртувати навколо себе такий дружній колектив і виховав їх як професіоналів високого класу – організаторів навчального процесу та дослідників як теоретичного, так і практичного напрямів. Слід згадати такі видатні постаті як Г.В. Пилипець, В.І. Григор'єв, П.О. Шапоренко, В.І. Фурсов, Г.К. Фурсова, О.П. Якименко, П.Я. Митюрин, М.К. Іжик, В.В. Жмурко, В.С. Цибулька, М.А. Бобро.

В наукових колах існують багато різних формулювань поняття «наукова школа». "Наукова школа – це професійна співдружність людей, що сформувалась під егідою особистості ученого – лідера. Вона займається активною дослідницькою роботою в новому актуальному напрямку і об'єднана ідеями, методиками, науковими традиціями, що розширюються співробітництвом, пошуком нових фактів. У науковій школі висувуються гіпотези, концепції, теорії... Тут є все для свободи творчості" [5]. Таке термінологічне визначення наукової школи Д.Д. Зербіно ми вправі можемо застосувати й до наукової школи Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН. Наукова школа інституту – це творчість якщо не всіх, то багатьох як з формального колективу, так і за його межами. У науковій школі переважають нові ідеї, ініціативи, самостійний пошук.

Готуючись до захисту кандидатської дисертації, Володимир Сергійович завжди методично вивчав друковані праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

Основні положення трофічних закономірностей фотоперіодизму та озимості еспериментально ним обгрунтовані у першій статті "О биологической сущности фотопериодизма растений"[6], надрукованій у 1963 році в працях ХСГІ ім. В.В. Докучаєва, а також у статтях та тезах за тією ж тематикою.

Вченому довелося пройти тернистий шлях у науці. Він розробив свій індивідуальний методологічний підхід визначення зв'язку процесів розвитку та живлення рослин. Протягом семи років Володимир Сергійович вивчав урожайність озимих пшениці та жита, висіяних по різних видах пару та по кукурудзі різного використання. Саме новим підходам вивчення зв'язку темпів розвитку рослин з процесом живлення надавав перевагу вчений.

Захистив Володимир Сергійович роботу у 1956 р. Опонентами було призначено завідувача кафедрою фізіології рослин ХСГІ ім. В.В. Докучаєва професора Ф.П. Мацкова, завідувача кафедрою фізіології доктора біологічних наук, професора ХДУ ім. В.Н. Каразіна Г.В. Самохвалова, та завідувача кафедрою фізіології рослин Житомирського СГІ, професора П. І. Гупала [1].

Після захисту дисертації та отримання звання кандидата біологічних наук, Володимир Сергійович запропонували посаду асистента на кафедрі рослинництва Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва. В інституті він займав також значні громадські посади – заступник голови профкому інституту, вчений секретар вченої ради інституту, з 1959 року – заступник декана, у 1961-1972 рр. – декан агрономічного факультету. Він активно підтримував і допомагав студентам. Вони його люблячи з вдячністю називали "наш батя". А так званий "батя" сам потерпав від чималих побутових труднощів. У 1953 р. народилась донька Олена, згодом на світ з'явився син Сергій. Родина зросла, та на жаль мешкала напівлегально у підвальному приміщенні учбового корпусу інституту. Рідні потребували уваги, матеріальної та моральної підтримки. Пізніше Володимир Сергійович дуже жалкував, що мало часу приділяв родині, а займався науковими дослідженнями з вивчення біології розвитку рослин. Всі, хто знав Володимира Сергійовича вважають, що він був уважним батьком, самовідданим сім'янином. Свій найбільш вагомий твір «Фотоперіодичність і озимість» (2003 р.) він присвятив своїй дружині Вірі Іванівні "обеспечивавшей надежные тылы в моей работе" [7].

На той час у біологічній науці панувала стадійна теорія розвитку рослин академіка ВАСГНІЛ Т.Д. Лисенка [8]. Теорія для біологічної науки була майже обов'язковим партійним документом. Це визначило тему лекцій, які читав молодий лектор Цибулько спеціалістам сільського господарства: "Радянська агробіологічна наука на сучасному етапі". Як істинний дослідник Володимир Сергійович заглибився у вивчення лисенківської теорії і майже одразу відмітив нечіткість формулювань ряду понять розвитку рослин, недосконалість обгрунтування експериментального матеріалу. Те, що Т.Д. Лисенко не розкривши проблеми фізіолого-біохімічної природи стадійної мінливості, представляв стадійну теорію розвитку рослин як загально біологічну, В.С. Цибулько вважав проявом "манії величності". Знайомство зі співробітницею Харківської селекційної станції М.І. Кучерявою, яка вивчала зимостійкість хлібних злаків та її консультації, підтвердили негативне ставлення Володимира Сергійовича до теорії Т.Д. Лисенка.

Для того, щоб розібратись у цих питаннях Володимир Сергійович звертається до гормональної теорії розвитку рослин академіка М.Х. Чайлахяна [9]. З прискіпливістю до викладених постулатів у роботах автора Володимир Сергійович звертає увагу в цій роботі на неточності. Виникає гостре бажання зустрітись віч-на-віч з ученим. Ця зустріч з академіком Чайлахяном Михайлом Христофоровичем відбулася за допомогою завідуючого кафедрою фізіології рослин Житомирського сільськогосподарського інституту професора Павла Іларіоновича Гупала в 1964 році [1].

На той час М.Х. Чайлахян був видатним, поважним вченим. Він займав посаду завідувача лабораторії розвитку Інституту фізіології рослин ім. А.К. Тімірязєва АН СРСР й користувався значною підтримкою академіка Т.Д. Лисенка. Співробітники лабораторії мали сучасні прилади, отримували вчасно хімічні реактиви. Чисельність лабораторії була велика, вдосталь було лаборантів, техніків, бо хто ж не мріяв працювати у Москві.

На цьому фоні кафедра рослинництва ХСГІ ім. В.В. Докучаєва у Харкові виглядала дуже "скромно", відчуваючи постійну нестачу в обладнанні, реактивах та інших матеріалів. До виконання дослідів залучали студентів-практикантів. Це були досить цікаві експерименти. Співробітники кафедри, крім навчального процесу, у свій вільний час, підключались до наукових розробок як з професійного інтересу, а іноді і без особливого ентузіазму, бо живі люди і "не єдиною наукою" живуть їх родини [7].

Цього ж року Володимир Сергійович отримав консультацію у академіка Д.В. Долгушина (Одеса, ВСГІ). Навесні 1964 року Володимир Сергійович виступив на II Українській республіканській конференції з фізіології та біохімії рослин, вислухавши критику відомих вчених. А саме – завідувача кафедри фізіології рослин Львівського університету професора С.О. Гребінського та завідувача аналогічної кафедри Житомирського с.-г. інституту професора П.І. Гупала.

У 1960-1970 рр. Володимир Сергійович відвідав ряд науково-дослідних установ південних областей України, Криму, Татарстану, Поволжя, Західного Сибіру, Казахстану, Таджикистану, Киргизії, Прибалтійських республік, Польщі та Чехословаччини. Ці поїздки значно розширили його сприйняття екологічних умов розвитку рослин.

У ці ж роки він приймав участь у ряді наукових конференцій в Одесі, Києві, Дніпропетровську, Львові, Мінську, Москві та Ленінграді. Володимир Сергійович був учасником XII Міжнародного ботанічного конгресу (1975 рік, Ленінград). Там він виступив з доповіддю про трофічні закономірності фотоперіодизму й отримав позитивні відгуки професорів П. Шаро (Франція), Г. Мельхерста (Німеччина), А. Ланга (США).

Для молодого людини, яка прийшла в аспірантуру з виробництва, де доводилося займатись різними практичними питаннями, поринути у коло таких відомих вчених, зайнятих вирішенням високого рівня теоретичних питань, було дуже нелегко. Потрібно було змінювати сформований світогляд, розширювати коло знань з різних наукових проблем та шляхів їх вирішення.

Одним з перших дослідників у галузі вивчення залежності урожайності селекційного матеріалу зернових культур від зовнішніх факторів середовища, а саме морозо- та холодостійкості, посухостійкості був Н.П. Низеньков. Ни-

кифор Петрович сконструював прилад для вимірювання температури на глибині залягання вузла кушіння, який назвали "Коробка Низенькова". На той час прилад набув популярності й жодна гідрометеорологічна служба колишнього СРСР не обходилася без нього. В деяких установах прилад використовують сучасні вітчизняні метеорологи й на даний час. "Коробку Низенькова" застосовували на основі використання показників термометри, змінюючи електричного струму силу тканини рослин у різних умовах. Н.П. Низеньков прийшов на Харківську селекційну станцію в 1913 р. й працював на ній більш як 30 років[10].

Колишні учні М.М. Кулешова та помічники В.С. Цибулька у подальшому зайняли керівні посади різного рівня установ. Володимир Сергійович висловлював подяку за безкорисливе виконання експериментальних праць, що підтверджує вміння вчених досить високого рівня залучати до науки талановиту молодь, яка пізніше перенесла набуте вміння своїх наставників й вчителів на свою роботу і у спілкування з різного рівня фахівцями.

Послідовник М.М. Кулешова, його вірний учень, одноступенець та виконавець всіх задумок вчителя В.С. Цибулька повторив майже точно творчий шлях свого керівника – виконав дослідження при підготовці дипломної роботи, експериментально довів теоретичні висновки з взаємозв'язком глибини залягання вузла кушіння з зимостійкістю у озимої пшениці (кандидатська дисертація, 1956 р.). У подальшому Володимир Сергійович розробив теорію трофічного живлення різних видів рослин, викладені у докторській дисертації (1973 р.) та монографії "Трофічні закономірності зміни темпів індивідуального розвитку рослин" (1978 р.) [11].

Новизна цих розробок полягала у тому, що живлення Володимир Сергійович розглядав як складний процес, що включає всі продукти асиміляції, зокрема вуглеводів в листі та перетворенню простих азотистих та інших сполук в більш складні. А також транспортування їх в атрагуючі органи, а саме в точки росту, де утворюються генеративні органи. Розроблені методики та способи передбачали визначення денного накопичення та денний і нічний відтік і перетворення простих продуктів асиміляції в більш складні. Для цих дослідів використовували довго- та короткоденні види рослин і вивчалася різниця у них трофічних процесів. Саме з цих питань якраз були розбіжності між поглядами М.Х. Чайлахяна і В.С. Цибулька. Молодий вчений вступив у відкрите протистояння з видатним академіком. Це був дуже сміливий крок, особливо в ті часи. Гормональну теорію М.Х. Чайлахяна підтримував академік Т.Д. Лисенко, улюбленець Й.В. Сталіна, і будь-які дискусії на той час були недопустимі. Згадаймо тяжку долю М.І. Вавилова, його учнів, багатьох його послідовників та прихильників класичної генетики, що постраждали у боротьбі з Т.Д. Лисенком.

В.С. Цибулька довелося докласти максимум зусиль, щоб підготувати та доповісти на засіданні кафедри тему досліджень "Закономірності індивідуального розвитку рослин, определяющие длину их вегетационного периода", яка була затверджена і переросла пізніше в тему докторської дисертації.

Багато вчених-рослинників, фізіологів, генетиків та селекціонерів підтримали Володимира Сергійовича. Не став виключенням і І.М. Поляков, на той час директор Укр. НДІРСіГ ім. В.Я. Юр'єва. За Володимиром Сергійовичем була затверджена тема докторської дисертації "Трофічні закономірності зміни темпів індивідуального розвитку рослин".

Як зазначив учень В.С. Цибулька доктор біологічних наук, професор ХДУ ім В.Н. Каразіна Василь Васильович Жмурко, відкриття явища фотоперіодизму належить Гарнеру та Алларду у 1920 р.

Пізніше в СРСР М.Х. Чайлахяном (1988 р.) сформульовано теорію гормональної регуляції квітування, підкріплена гіпотезою Ж. Бернье, Л. Корбецьє, К. Перште (2002 р.) про багатофакторну регуляцію квітування. А також існувало ряд гіпотез, в яких розглядався механізм переходу рослини від ростових процесів до утворення генеративних органів та квітування. В тому числі і зв'язку з фотоперіодичною реакцією.

В наукових колах Володимир Сергійович завжди займав почесне місце. У 1974 р. він очолював Державну екзаменаційну комісію в Харківському національному університету ім. В.Н. Каразіна. Впродовж 1980-1990 рр. багато разів був головою ДЕК в Білгородському СГІ, Саратовському СГІ ім. М.І. Вавилова та Харківському СГІ ім. В.В. Докучаєва. Для Білгородського сільськогосподарського інституту вчений підготував 4-х фахівців, кандидатів наук. У 1969 та 1970 рр. за наполегливу працю на кафедрі рослинництва ХСГІ ім. В.В. Докучаєва, за організацію наукової роботи студентів в гуртках, за керівництво дипломних робіт, В.С. Цибулька нагороджено медалями "За трудову доблесть" (1969 р.) та "За доблестный труд в ознаменованіе 100-летия со дня рождения В.И. Ленина" (1970 р.).

У 1972 році вчений вступив до лав Комуністичної партії. На той час це було необхідним атрибутом для подальшого наукового росту. Так, на протязі декількох років він виконував обов'язки заступника голови профкому інституту, вченого секретаря вченої ради інституту. У 1959 р. його призначили заступником декана, а з 1961 по 1972 роки – деканом агрономічного факультету Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва.

Володимир Сергійович багато душевних сил віддавав роботі. Вченого любили й поважали всі студенти без виключення. Йому завжди приносило задоволення спілкування з талановитою й прогресивною молоддю. За своєю природою він був педагогом-вчителем з великої літери. Таким він був й залишився до останніх днів свого життя. Цим заслужив повагу і вдячність від своїх учнів. Деякі з них – В.В. Жмурко, Л.Н. Кобизєва, С.І. Попов та багато інших обрали свій шлях у науці за прикладом свого вчителя.

Характерним для В.С. Цибулька було на кожному етапі досліджень самокритично аналізувати результати експериментальних даних, визначати досягнення та невдачі. Така риса характеру відкривала вченому вірний шлях для подальших наукових експериментів. Крім того В.С. Цибулько завжди підкреслював не тільки свій особистий вклад у постановку та узагальнення результатів дослідів. Він ніколи не забував своїх колег – учасників наукових розробок. Так у монографії "Фотоперіодизм и озимість" (2003 р.) В.С. Цибулько висловив подяку "своїм комісарам", які допомагали йому у роботі зі студентами – секретарям партбюро факультету М.Я. Тимчуку, М.А. Бобро, секретарю комсомольського бюро факультету В.В. Жмурку, голові профбюро Н.Ф. Котляру. У видпнні також наведено список найбільш активних учасників спільних розробок (посади науковців наведено на 2002-2003 рр.):

1. Дружченко А.В. – старший науковий співробітник Інституту ґрунтознавства і агрохімії ім. А.Н. Соколовського, кандидат с.-г. наук.

2. Іжик Н.К. – зав. кафедрою ботаніки та фізіології ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, доктор с.-г. наук, професор.
3. Проскурнін М.В. – зав. кафедрою генетики, селекції і насінництва ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, професор.
4. Фурсова А.К. – професор кафедри рослинництва ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, доктор с.-г. наук.
5. Карпенко І.Ф. – колишній директор Веселоподільської дослідно-селекційної станції (Полтавська обл.), кандидат с.-г. наук.
6. Стукало М.Н. – заст. директора і зав. відділом насінництва Чернігівської дослідної станції (с. Седнев), канд. с.-г. наук.
7. Мещеряков Е.П. – доцент кафедри рослинництва ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, кандидат с.-г. наук.
8. Гусев Н.Г. – заст. директора і зав. відділом Інституту землеробства Південного регіону УААН (м. Херсон), кандидат с.-г. наук.
9. Іванов В.І. – начальник Сумської державної інспекції з випробування та охорони сортів рослин.
10. Іванченко Е.Г. – науковий співробітник відділу тритикале ІР ім. В.Я. Юр'єва УААН.
11. Максимов Н.Г. – провідний науковий співробітник відділу селекції озимої пшениці Селекційно-генетичного інституту УААН (м. Одеса), кандидат біологічних наук.
12. Максимова В.І. – вчений секретар Південного біотехнологічного центру УААН, кандидат біологічних наук.
13. Жмурко В.В. – зав. кафедрою фізіології рослин ХНУ ім. В.Н. Каразіна, доктор біологічних наук.
14. Жмурко Л.С. – співробітник кафедри ботаніки і фізіології рослин ХНАУ ім. В.В. Докучаєва.
15. Гридін М.М. – ст. науковий співробітник відділу селекції озимої пшениці ІР ім. В.Я. Юр'єва, кандидат біологічних наук.
16. Слаута В.А. – депутат Верховної Ради України, перший заступник голови комітету ВРУ, кандидат економічних наук.
17. Денисенко В.О. – директор насінневого радгоспу "Красная волна" Великобурлуцького району Харківської області.
18. Мизяк Н.А. – голова колгоспу "Червона Нива" Валківський р-н Харківської обл.
19. Твердохліб Н.М. – голова колгоспу ім. Сквороди Золочівського р-ну Харківської обл.
20. Ржевський В.Г. – заст. ген. директора РосагроінвестБелгород. Росагроінвест.
21. Авраменко П.М. – директор Белгородського Центру хімізації.
22. Міщенчук С.В. – начальник Дворічанського райсільгоспуправління Харківської області.
23. Симоненко В.А. – директор Перво-Петровського цукрокомбінату Харківської

У 1973 р. В.С. Цибулько успішно захистив докторську дисертацію на вченій раді Укр. НДІРСіГ ім. В.Я. Юр'єва у 1973 році. Володимир Сергійович

отримав звання доктора біологічних наук. У 1975 р. йому присвоїли вчене звання професора кафедри рослинництва.

Результати досліджень викладено в основних висновках докторської дисертації.:

– При вивченні впливу короткого дня (8 годин) встановлена різниця добового накопичення асимілянтів у короткоденних і довгоденних культур. Відмічено, що у короткоденних рослин накопичення продуктів асиміляції проходить більш інтенсивно, ніж у довгоденних.

– Визначено фракційний склад вуглеводів в листі різних за фотоперіодизмом рослин. Відтік вуглеводів у довгоденних рослин проходить в основному вдень, по мірі їх накопичення. У короткоденних – вночі, і триває до 3-4 тижнів за рахунок перетворень складних полісахаридів у легкорозчинні сполуки. Рівень відтоку поживних речовин забезпечує краще постачання їх до точок росту і приводить до більш раннього цвітіння коротко денних рослин.

– Наступним етапом дослідів було визначення азотистого живлення рослин різних за фотоперіодом. Для цього у досліджуваних рослин відбирали проби – половинки листків у вечірні та ранкові часи доби. Встановлено, що при сприятливих умовах для фотоперіодизму основна кількість білкового і загального азоту у довгоденних рослин накопичується на довгому дні, у короткоденних – на короткому. При цьому встановлено, що амінокислоти інтенсивніше використовуються на синтез білків в нічний час доби. Також визначено, що при сприятливих для фотоперіодизму умовах перетворення вуглеводів у клітковину і лігнін проходить більш інтенсивно.

– При дослідженні зв'язків темпів розвитку ярих та озимих рослин, а також процесів яровизації були визначені трофічні особливості цих рослин за їх живленням. Точки росту при швидкому розвитку рослин одержують поживні речовини в більшій кількості та більш якісні, що сприяє більш ранньому переходу рослин до утворення генеративних органів.

– Вивчення мінливості накопичення поживних речовин в точках росту в залежності від умов фотоперіодичних і температурних процесів показали, що ярі та яровизовані рослини швидше розвиваються, їх клітини меристематичних тканин діляться швидше, ніж у не яровизованих рослин.

У 1978 р. за рекомендацією Інституту фізіології рослин і відділення біології АН УРСР у видавництві "Наукова думка" надруковано першу монографію Володимира Сергійовича "Трофические закономерности фотопериодизма растений" під редакцією професора Ф.П. Мацкова [11].

У 1980 р. В.С. Цибульку запропонували посаду заступника директора з наукової роботи Укр. НДІРіСГ ім. В.Я. Юр'єва ПВ ВАСГНІЛ. На той час керівники інституту повинні були бути керівником лабораторії. Вчений очолив лабораторію розвитку і насінневої продуктивності та керував рядом розділів роботи відділу кормовиробництва. Тематику цих наукових досліджень було погоджено з президентом Південного відділення ВАСГНІЛ Т.А. Богдановим та його заступниками.

З переходом на нову роботу Володимир Сергійовичу довелося опанувати нові напрямки організаційної роботи, знайомитись з теоретичними та практичними розробками, їх впровадженням у сільськогосподарське виробництво.

На той час розширювались посівні площі під основними зерновими культурами, цукровим буряком, соняшником та іншими культурами. Необхідно було налагодити ефективні агротехнічні заходи, пристосовані до сучасних сортів з метою підвищення та стабілізації урожаю. Хоча в інституті активно працювали такі відомі агротехніки старшого покоління, як доктор с.-г. наук О.Ф. Глянцев, та молодші науковці – доктор с.-г. наук Ю.В. Будьоний, В.М. Костромітін, кандидат економічних наук А.І. Батарчук, кандидат біологічних наук О.В. Заговора, Ю.Г. Красиловець та інші. До аспірантури було залучено талановиту молодь – С.І. Попова, Ю.І. Буряка, Л.Н. Кобизєву, Н.І. Васько, Л.В. Кулачок, які в подальшому стали одними з найкращих учнів видатного вченого. Але з ними потрібно було працювати, допомагати розробляти і поширювати методичні питання. Крім того, потрібно було здійснювати наукове керівництво новим напрямом – організувати роботу відділу кормовиробництва.

Потрібно було залучати і вивчати нові культури, у тому числі з родини капустяних (озимий рапс), бобових (люцерна, конюшина, віка та інші); виділяти з колекції генетичних ресурсів нові, інтродуковані сорти гороху, сої, проса, сорго, озимої віки, відбираючи форми, найбільш адаптовані до умов України. Для цієї роботи необхідно було залучати та підготовлювати молоді кадри й активно співпрацювати з уже сформованими вченими.

Володимир Сергійович захопився новою роботою. Приймав участь у формуванні нової сівозміни кормових культур, після пожнивних посівів, займався вивченням нових біоактивних препаратів. Це дозволило підвищити насінневу продуктивність таких рослин як люцерна. При цьому вчений не покидав і свою улюблену тематику з вивчення нових аспектів метаболічної теорії розвитку рослин.

Разом зі своїми учнями В.В. Жмурком, Л.Н. Кобизєвою, О.Ю. Дерезовою Володимир Сергійович продовжував вивчення ензимологічних основ фотоперіодичної реакції сортів озимої та ярої пшениці. Для цього було розроблено деякі експрес методи з виявлення нейтральних за фотоперіодизмом форм різних культур. Пізніше до цих досліджень приєдналась Н.І. Васько.

Ці розробки використано в селекційних програмах сої та проса. Вирішенням організаційних питань значною мірою зайнявся В.В. Жмурко, колишній аспірант і учень В.С. Цибулька. Василь Васильович на той час перейшов працювати в лабораторію розвитку і насінневої продуктивності з Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва. Спочатку він зайняв посаду молодшого, а згодом старшого наукового співробітника названої лабораторії. На той час В.В. Жмурко захистив дисертацію за темою "Интенсивность деления клеток в меристемах и активности ферментов в листьях в связи с фотопериодической реакцией и озимостью растений". Захист роботи проходив в Ботанічному саду АН Молдавської СРС (м. Кишинів) у 1982 році.

Пізніше до досліджень лабораторії підключились співробітники відділу фізіології рослин: кандидат с.-г. наук С.Г. Манзюк та А.М. Карпукіна. Алла Михайлівна підготувала до захисту дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за темою «Изменение темпов развития растений в связи с эндогенными и экзогенными метаболитами», яку захистила в 1991 році у Ленінградському державному університеті. За результатами дос-

ліджень, проведених разом з Володимиром Сергійовичем, опубліковано 8 наукових праць.

В основному захист дисертаційних робіт учнів В.С. Цибулька проходив в Інституті рослинництва ім. В.Я. Юр'єва. Окремі з них захистили роботи в інших наукових установах. Так, наприклад В.В. Жмурко – в Ботанічному саду АН Молдавської РСР (м. Кишинів), А.М. Карпухіна – у Ленінградському державному аграрному університеті, П.А. Філонченко – в Інституті фізіології рослин і генетики АН СРСР (м. Київ), М.М. Гридін – в Санкт-Петербурзькому державному аграрному університеті. Місце захисту визначалось наявністю фахівців даної галузі, думка яких була важливою для подальшого фахового рівня науковців.

Пізніше до створеного колективу приєдналась кандидат с.-г. наук Любов Никифорівна Кобизєва, яка виконувала дослідження за темою "Выявление фотопериодической реакции сои проса и проявление её у гибридов". Захистила кандидатську роботу в Укр. НДІ рослинництва ім. В.Я. Юр'єва в 1987 році (опоненти – доктор с.-г. наук С.І. Константинов, кандидат біологічних наук В.І. Січкарь).

Крім того, свого часу до цієї тематики підключено ряд співробітників інституту: І.П. Пазій, А.І. Батарчук, В.М. Костромітін, Ю.В. Будьонний, Л.В. Бондаренко, В.Т. Манзюк, Б.О. Весна, В.І. Худоєрко, О.Ф. Жабін, П.П. Літун, В.О. Матушкін, М.П. Васильєв, Є.М. Полтарєв, Ю.Г. Красиловець, Є.М. Білецький, І.В. Гречка, Г.М. Громико, Л.П. Кучумова.

Таким чином вирішувались теоретичні, методичні та селекційні питання. Численні експериментальні дані розкривали трофічні закономірності фотоперіодизму в умовах різної тривалості світлового дня.

М.М. Гридіним та Л.В. Кулачок встановлено тісний зв'язок фотоперіодичної реакції озимої пшениці з морозостійкістю. Дослідження науковців апробовано на конференціях, викладено ними в своїх дисертаційних роботах та в 10 наукових працях.

Впродовж 1982-2003 рр. під керівництвом В.С. Цибулька виконано значний обсяг досліджень. Результати досліджень стали захищені дисертації учнів вченого. А саме: дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук – 16 та біологічних наук – 4. Кандидати с.-г. наук – І.М. Опанасенков, М.С. Добудько, Ф.Л. Кошин, О.В. Жинкіна, Є.М. Огурцов, В.І. Добудько, Л.Н. Кобизєва, Ю.І. Буряк, О.Р. Маширов, С.І. Попов, В.М. Цуканов, Н.І. Куценко, Н.І. Васько, а також іноземні громадяни – Аль-Хаттаб Імад, Абаджа Рахім, Асаф Ібрагім. Кандидати біологічних наук – В.В. Жмурко, А.М. Карпухіна, П.А. Філонченко, М.М. Гридін.

Одержані результати досліджень підтверджено в сучасних дослідженнях на різних видах рослин, а саме Бернье на гірчиці білій (*Sinapis alba* L.). Ці дані проаналізовано на сучасному рівні розвитку генетики, що привело до висновку про роль експресії ряду генів, які детермінують розвиток рослин і прискорюють процеси евокації. Тобто переходу рослин до квітування в умовах довгого дня.

Серед наукової спільноти про В.С. Цибулька заговорили як про видатного сучасного вченого в галузі фізіології й рослинництва. Його концепцію фотоперіодичності рослин у зв'язку з трофічними процесами було визнано

серед вчених. Концепція протистояла поглядам Т.Д. Лисенка про стадійний розвиток рослин та М.Х. Чайлахяна про гормональний шлях розвитку рослин.

Результати досліджень, проведених В.С. Цибулькою і В.В. Жмурком, надруковано в 43 наукових працях, методичних розробках і які підтверджено авторськими свідоцтвами [12, 13, 14, 15].

Володимир Сергійович відзначав, що використання розроблених методик "обеспечила возможность раскрыть основную трофическую загадку фотопериодической реакции" [6].

Згодом В.В. Жмурка запросили викладати до ХДУ ім. В.Н. Каразіна на кафедрі фізіології рослин. Василь Васильович очолив кафедру в 1993 році і працює до цього часу. Свого часу він захистив докторську дисертацію, йому присвоєно звання професора.

Аспірантом І.М. Опанасенком була виконана дисертаційна робота за темою «Влияние азотных удобрений на урожайность и качество зерна озимой пшеницы в северо-восточном Левобережье Украины», яку він успішно захистив у 1982 році. Ним встановлено та обґрунтовано норми внесення азотних добрив під пшеницю озиму в залежності від попередника.

Аспірантка О.В. Жинкіна виконала роботу за темою «Урожайность и качество зерна озимой пшеницы в зависимости от предшественников, сроков сева и норм высева в условиях левобережной Лесостепи Украины». Захищена робота в 1984 році. О.В. Жинкіна продовжила працювати на кафедрі рослинництва ХНАУ ім. В.В. Докучаєва.

Результати досліджень для умов Белгородської області виконані родиною Добудьків та аспірантом Ф.Л. Коциним й лягли в основу їхніх дисертацій. М.С. Добудька на тему «Влияние густоты растений на урожайность силосной массы кукурузы на разных фонах питания в условиях Белгородской области» (1983 р.). В.І. Добудько захистила кандидатську дисертацію за темою «Семенная и кормовая продуктивность вики озимой с поддерживающими культурами в условиях юго-западной части ЦЧЗ РСФСР (1987 р.). Дослідження проводилися в Білгородському с.-г. інституті. Авторкою встановлено оптимальне співвідношення норм висіву вики озимої і сортів злакових культур при використанні їх на корм і зерно. Ф.Л. Коцин захистив дисертацію «Кормовая продуктивность масличных культур семейства капустных в условиях юго-запада ЦЧЗ» (1984 р.). Усі ці роботи вирішили практичні питання, цінні для виробництва для підвищеної урожайності і якості продукції.

Після переходу Володимира Сергійовича на роботу, як завідувача лабораторії розвитку і насінневої продуктивності, тематика аспірантських робіт дещо змінилась. Так, теми дисертацій Є.М. Огурцова, Ю.І. Буряка, А. Р. Маширова, С.І. Попова, В.М. Цуканова в основному присвячені підвищенню насінневої продуктивності різних культур. А саме гороху і сої (Є.М. Огурцов), люцерни (Ю.І. Буряк), рапса озимого (О.Р. Маширов), віко-злакових сумішей (В.М. Цуканов, С.І. Попов). В цих роботах експериментально підтверджено прийоми агротехнічних заходів, що сприяли підвищенню насінневої продуктивності.

Огурцов Євген Миколайович у 1985 р. захистив дисертаційну роботу кандидата с.-г. наук на тему "Сравнительная продуктивность гороха и сои при

разной их агротехнике в левобережной Лесостепи Украины" в Укр. НДІРСіГ ім. В.Я. Юр'єва. В роботі вперше проведено порівняльне вивчення продуктивності сої та гороху в самостійних і змішаних посівах з ячменем, вівсом і нутом при різних співвідношеннях компонентів. Автором встановлено перевищення урожаю сої проти гороху, але горох мав вищий рівень протеїну. Є.М. Огурцов запропонував вирощувати спільні посіви гороху з ячменем або нутом, а також сої, з застосуванням індустріальної технології.

Зі світової колекції сої, представленої в НЦ ГРРУ, було відібрано 200 вітчизняних та зарубіжних зразків та вивчено за рядом ознак. А саме: тривалість вегетаційного періоду, продуктивність та елементи структури урожаю, вміст білку та олії в насінні, характер реакції на тривалість дня, придатність до механізованого збирання, стійкість до хвороб та шкідників, розвиток бульбочок (азотфіксуюча здатність). Вперше в умовах України вивчалася фотоперіодична реакція різноманітних зразків сої. Виділено комплексно цінні форми за основними ознаками були передані в селекційний відділ інституту та іншим установам.

Буряк Юрій Іванович у 1990 році представив до захисту кандидатську роботу за темою "Приёмы повышения семенной продуктивности люцерны в Восточной Лесостепи УССР" (опоненти – доктор с.-г. наук, професор В.І. Жаринов; кандидат с.-г. наук, доцент В.І. Григорьев). Новим у цих дослідженнях було використання ретардантів, мікродобрих, гербіцидів, десикантів і визначення оптимальних доз і часу їх використання. Розроблена технологія вирощування люцерни забезпечувала значне підвищення насінневої продуктивності цієї культури.

Аспірант Цуканов Володимир Михайлович виконав дисертаційну роботу за темою "Кормова продуктивність озимих вико-злакових сумішок в умовах Східного Лісостепу України", яка була представлена до захисту в 1996 році (опоненти – доктор с.-г. наук М.П. Русько, кандидат с.-г. наук В.І. Григорьев). Автором встановлена порівняльна кормова продуктивність сортів вики озимої при вирощуванні їх в суміші з озимим житом, тритикале, пшеницею та відібрані оптимальні схеми.

Маширов Олександр Романович за темою кандидатської дисертації "Технология возделывания рапса озимого в условиях юго-запада Центрально-Чернозёмной зоны", виконаної і представленої до захисту в 1992 році (опонент – доктор с.-г. наук, професор А.А. Марченко; кандидат с.-г. наук Г.О. Тимошенко), визначив та рекомендував виробництву вирощування рапсу озимого в сумісних посівах з озимим житом та тритикале на зелений корм і зерно.

Велику увагу Володимир Сергійович приділяв підготовці до проведення дослідів, узагальненню результатів іноземних аспірантів з Нігерії та Сирії. При всій їх зацікавленості та старанності, їм дуже бракувало незнання мови, особливо це стосувалося спеціальних термінів. В цілому, за допомогою Володимира Сергійовича та співробітників кафедри, аспіранти цих країн досягли бажаної мети і успішно захистили дисертації на звання кандидата сільськогосподарських наук.

Так, Аль-Хаттаб Імад, представив роботу за темою "Селекционная ценность исходного материала сои для условий Восточной Лесостепи Украины" (опоненти – доктор с.-г. наук С.І. Константинов, кандидат с.-г. наук М.С. Шевченко).

Аспірант Абаджа Рахім Аджабге опрацював тему "Создание исходного материала сои методом экспериментального химического мутагенеза". Результати до захисту представлено в 1991 р. (опоненти – доктор с.-г. наук С.І. Константинов, кандидат с.-г. наук М.С. Шевченко). За результатами обробки насіння різними видами хімічних мутагенів було відібрано нові форми з комплексом цінних ознак. Кращі з них включені до колекції НЦ ГРРУ та передані селекціонерам. Визначено рівень мутабельності різних сортів сої та рівень впливу різних хімічних речовин та вихід найбільш цінних нових форм.

Аспірант Ассад Ібрагім досліджував зразки сої за темою "Влияние удобрений и регуляторов роста на урожайность и качество семян сои в условиях Восточной Лесостепи Украины". Роботу до захисту представлено в 1994 р. (опоненти – доктор с.-г. наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України І.Г. Строна; кандидат с.-г. наук Є.М. Огурцов. Було встановлено і запропоновано виробництву оптимальні схеми обробки насіння та рослин добривами та ростовими речовинами. Успішно виконані дослідження, високий рівень володіння новими методами узагальнення, в тому числі статистичними комп'ютерними технологіями, проведенням польових дослідів, дозволило цим вченим набутися досвіду, який вони передали студентам своєї країни. А головне – вони на все життя запам'ятали доброзичливість та людяність свого вчителя та всіх співробітників, що зустрічалися на їхньому шляху впродовж їхнього навчання в аспірантурі. Пам'ять про Україну та українців назавжди залишиться світлим періодом в їх житті.

До описаних серій досліджень слід віднести й дисертаційну роботу Попова Сергія Івановича за темою "Ріст, розвиток і насіннева продуктивність гороху та сої в залежності до дії регуляторів росту в умовах Східного Лісостепу України". Дисертація представлена до захисту в 1995 р. (опоненти – доктор с.-г. наук, член-кореспондент УААН, професор М.А. Бобро; кандидат с.-г. наук, с.н.с. В.Г. Діндорого). Було виявлено найбільш ефективні регулятори росту із групи ретардантів і стимуляторів, встановлені оптимальні способи, дози, строки їх застосування.

Цікавою була робота Куценко Наталії Іванівни за темою "Основні питання біології селекції та насінництва цмину піскового в умовах Лісостепу України", представлена до захисту в 2000 р. (опоненти – доктор с.-г. наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України В.Т. Манзюк; кандидат с.-г. наук, професор М.В. Проскурнін). Цмин пісковий – лікарська рослина, яку заготовляли в основному в природних умовах, але в останні роки екологічна ситуація в країні стала настільки забрудненою, що стало за потрібне створювати сорти цієї культури. Для цього потрібно було знайти її біологію та розробити методи селекції та насінництва. За результатами проведених досліджень авторка збирила колекцію дикорослих зразків цмину піскового, вивчила їх біологічні та господарські особливості, виділила яру форму, дослідивши її,

та розробила теоретичні основи насінництва. Створено перший в світовій практиці сорт, занесений до Реєстру сортів рослин України та розроблена технологія вирощування насіння цієї культури.

Н.І. Васько у 2003 році представила кандидатську дисертацію за темою: «Створення вихідного матеріалу в селекції проса на фотоперіодичну нейтральність» (опоненти доктор с.-г. наук А.І. Клиша, кандидат с.-г. наук, професор М.В. Проскурнін). Створені нею лінії проса, що поєднують нейтральну фотоперіодичну реакцію з високою продуктивністю, широко використовуються в селекції проса.

Загалом Володимир Сергійович підготував 20 кандидатів наук, у т. ч. 16 – сільськогосподарських наук, 4 – біологічних.

Аспірантські роботи його учеників, які були розпочаті в ХСГІ ім. В.В. Докучаєва, були закінчені у 1982-1987 рр. в ІР ім. В.Я. Юр'єва, де вже на той час працював Володимир Сергійович. Наступна група аспірантів захищала роботи впродовж 1990-1992 та 1994-1996 рр., а також у 2000-2003 рр. Це якраз відображено на графіку.

Аспірантські дослідження проводились на різних агротехнічних фонах, обов'язково з урахуванням урожайності в сівознах польових культур на дослідних ділянках державного господарства "Елітне".

В цих дослідженнях використано новий методологічний підхід до визначення процесів асиміляції. Що включали накопичення продуктів живлення, та їх відтік (денний та нічний) і перетворення їх в більш складні сполуки.

В.С. Цибульком розроблено методіку визначення добової динаміки продуктів асиміляції у короткоденних та довгоденних рослин в залежності від умов для їх розвитку.

Було встановлено, що у сприятливих умовах до точки росту надходять продукти асиміляції значно інтенсивніше, що сприяє більш ранньому формуванню генеративних органів та їх цвітінню. Це положення Володимир Сергійович виклав ще у 1963 році в науковій праці «О биологической сущности фотопериодизма растений» [6]. Також Володимиром Сергійовичем виявлено ряд закономірностей прояву озимості у озимих культур, порівняльних темпів розвитку озимих форм при весняному висіві яровизованим та неяровизованим насінням, що визначало швидкість переходу до колосіння.

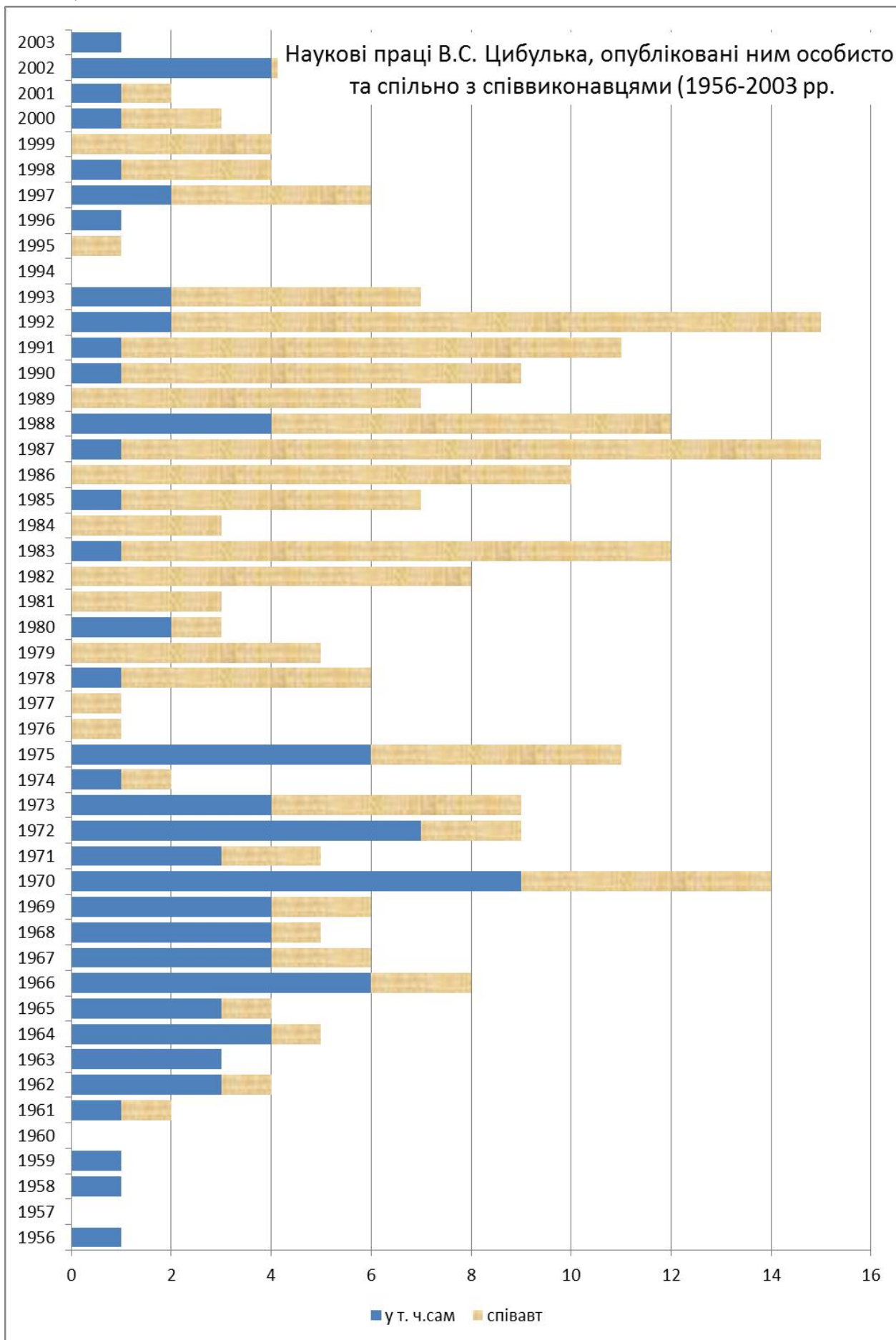
Продовженням досліджень В.С. Цибулька стало визначення зв'язку фотоперіодичної реакції рослин з активністю ряду ферментів, у тому числі активність оксидаз і гідролаз в листях короткоденних та довгоденних рослин.

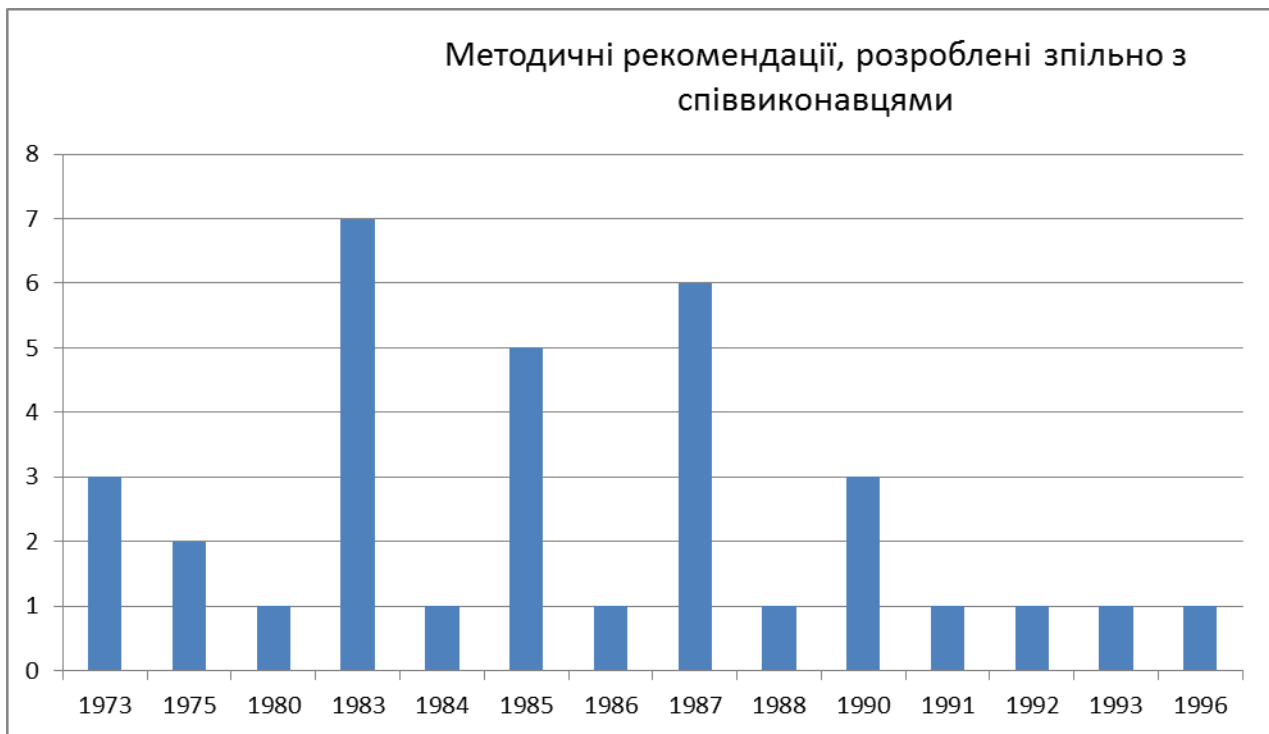
Крім активності ферментів визначався зв'язок вітамінів групи В, РР, інозиту з фотоперіодичною реакцією рослин та встановлено, що вітаміни діють як кофактори ферментів і відіграють значну роль в регуляції трофічних процесів у рослин в умовах різної тривалості дня [6].

В.С. Цибулько зі співробітниками визначили значний вплив фітогормонів на регуляцію трофічних процесів, які визначають темпи росту і розвитку рослин в умовах різної тривалості дня. Визначення фотоперіодичних процесів у озимій пшениці дозволило виділити короткоденні, довгоденні та нейтральні форми, які знайшли використання в селекції цієї культури. Значний внесок у вивчення наслідування проса і сої, за фотоперіодичною реакцією, дозволило виявити цінні у селекційному відношенні форми і використовувати їх у селекції.

В.В. Жмурко, відзначаючи значний внесок свого вчителя у вивченні явища фотоперіодизму, підкреслив, що започатковані Володимиром Сергійовичем напрями розвиваються і на даний час, а саме при вивченні механізмів детермінації трофічних, гормональних, ензиматичних процесів генами Vm і $Pp01$ у ізогенних ліній пшениці та EE – у сої. Виявлені моногеннодомінантні Vm і $Pp01$ лінії озимій пшениці ізогенні по генам лінії сої з активованими системами фітохромів, а також томатів дозволяють створювати нові сорти з різним типом розвитку та складом продукції. Започатковано було дослідження закономірностей фотоперіодизму та озимості в зв'язку з активністю ферментів. Інтенсивність поділу меристематичних клітин верхівкових точок росту досліджувалися В.В. Жмурком та Л.С. Жмурко. Результати досліджень опубліковано в чисельних наукових працях.

В IP ім. В.Я. Юр'єва під керівництвом В.С. Цибулька розроблялись нові аспекти метаболічної теорії розвитку рослин, вивчались гормональні закономірності фотоперіодизму. В т. ч. озимості, пов'язані з накопиченням ряду фітогормонів та вітамінів. В лабораторії активно розроблялись ряд експрес-методів визначення зразків з нейтральною фотоперіодичною реакцією зразків світової колекції та гібридів у ряді короткоденних культур. Активність роботи співробітників проявлялась в кількості наукових публікацій. Так за роки співпраці В.С. Цибулька та В.В. Жмурка опубліковано 40 друкованих праць. З Ф.С. Ястребовим – з вивчення фотоперіодизму у сорго – 19 публікацій, з Л.Н. Кобизевою – 17, А.М. Карпухіною – 6, М.М. Гридіним – 12.

Найбільш продуктивними для Володимира Сергійовича були 1966, 1970, 1972, 1973, 1975 роки. В цей час опубліковано результати досліджень докторської дисертації. Наступна серія публікацій – 1983-1993 роки. Це також активний період вченого. З 1996 по 2003 роки публікувались спільні роботи з аспірантами. До 2003 року відноситься підсумкова монографія вченого «Фотоперіодизм и озимість» [16]. На графіку представлено наукові праці В.С. Цибулька за 1956-2003 рр.

Нами проаналізовано кількість друкованих наукових праць Володимира Сергійовича за роками. Ми визначили найвищі піки публікацій. Вони припадають на 1962-1972 рр. та 1988-1993 рр. При цьому в перший період переважно були одноосібні праці вченого. В той же час у 1970 р. опубліковано 14 робіт, 1972 – 9 (7), 1973 – 19 (6). Це був найпродуктивніший період вченого, його певні досягнення у результатах досліджень, з якими вчений поділився зі світом біологічної науки.

Володимир Сергійович, в силу відкритості свого характеру, не боявся і не ховався від критики своєї роботи, Навпаки, він всіляко намагався вислухати зауваження колег і осмислити їх.

За участю Володимира Сергійовича опубліковано 34 методичних рекомендацій. В них для виробництва запропоновано розробки стосовно агротехніки посіву, догляду за ним та збиранню. Вивчались прийоми підвищення врожайності і якості зерна озимої пшениці (6 рекомендацій), кукурудзи силосного напрямку (2).

Новим напрямом досліджень було введення в культуру малопоширених видів багаторічних бобових трав (люцерна, еспарцет, конюшина червона); хрестоцвітних культур (рапс озимий); для пожнивних посівів – віка озима, горох та соя. Вивчалась можливість використання амаранту та розширення посівів кормового буряку.

У розробках приймали участь як аспіранти В.С. Цибулька, так і співробітники ІР ім. В. Я. Юр'єва – І.П. Пазій, А.І. Батарчук та інші. Серед цих робіт були як одноосібні роботи Володимира Сергійовича так і серія робіт (1966-1973 рр.) у співавторстві з Ф.С. Ястребовим. Наукові праці присвячено детальному вивченню фотоперіодизму у сорго.

Активно публікувались всі без виключення аспіранти Володимира Сергійовича. Усі вони свого часу підготували й успішно захистили дисертаційні роботи. Дехто з них влаштувався на роботу до Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН. Деякі і на даний час працюють й займають керівні посади в установі.

Так, наприклад, Л.Н. Кобизєва, займала посади завідувача лабораторії генетичних ресурсів зернобобових культур НЦГРРУ, вченого секретаря інституту, заступника директора з наукової роботи. На даний час займає посаду директора ІР ім. В.Я. Юр'єва НААН. Любов Никифорівна на сьогодні також є видатним вченим в галузі генетичних ресурсів, доктор с.-г. наук, член-кореспондент НААН, та вже й сама готує наукову прогресивну молодь. Під її керівництвом захищено 4 кандидатських дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук. С.І. Силенко у 2009 р. захистив дисертацію «Селекційна цінність сучасного генофонду квасолі та створення вихідного матеріалу для селекції в лівобережній частині Лісостепу України». О.В. Тертишний в 2014 р. захистив дисертацію «Вихідний матеріал для селекції сої зерноукосного напрямку використання в умовах східної частини Лісостепу України». У 2018 р. представили свої роботи «Селекційна цінність та біологічні особливості вихідного матеріалу проса (*Panicum miliaceum* L.) в умовах східної частини Лісостепу України» О.В. Бірюкова та «Селекційна цінність вихідного матеріалу нуту (*Cicer arietinum* L.) за адаптивністю до біо- та абіотичних чинників в умовах східної частини лісостепу України» Н.О. Вус.

Ще один учень В.С. Цибулька Микола Миколайович Гридін в в 1982 р. пришов працювати в лабораторію розвитку і насінневої продуктивності, яку очолював Володимир Сергійович. В 2004 р. зайняв посаду завідувача лабораторії селекції і фізіології озимої пшениці.

Плідно працює в лабораторії насінництва і насіннезнавства ІР ім. В.Я. Юр'єва НААН ще один учень Володимира Сергійовича кандидат с.-г. наук Ю.І. Буряк. У 1981 р. він прийшов працювати в інститут і також в лабораторію розвитку і насінневої продуктивності. В 1996 р. спочатку займає посаду старшого наукового співробітника, а згодом очолив названу лабораторію. На даний час займає посаду заступника директора з науково-виробничої та господарської діяльності. Свій досвід в насінницькій практиці Юрій Іванович передав аспірантці В.В. Безпалько. В 2018 р. вона захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата с.-г. наук «Екологічно безпечні способи підвищення урожайності пшениці озимої та ячменю ярого в умовах східної частини Лісостепу України».

В лабораторії насінництва й насіннезнавства свого часу працювали такі видатні вчені як – О.І. Богдан, Б.О. Весна, Л.В. Бондаренко. В лабораторії продовжують розвивати, започатковані професором В.С. Цибульком, напрями дос-

ліджень з підвищення урожайності та покращення якості насіння на основі застосування сучасних регуляторів росту рослин, біопрепаратів, мікродобрих у поєднанні з ефективними засобами хімічного захисту рослин і насіння. Лабораторія акредитована до 2022 року національною агенцією з акредитації в Україні з правами розробки та виконання нормативної документації якості насіння.

На даний час в Інституті рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН плідно працює відділ рослинництва та сортовивчення. В 2016 р. його очолив один з аспірантів В.С. Цибулька – доктор с.-г. наук, професор Сергій Іванович Попов. Після ряду реорганізацій, починаючи з відділу рільництва (1913 рік, керівник академік Б.М. Рожественський, з 1938 по 1976 – доктор с.-г. наук О.Ф. Глянцев; у 1976-1989 рр. доктор с.-г. наук Ю.В. Будьоний). У 1991 році замість відділу рільництва створено відділ рослинництва на базі лабораторії сортової агротехніки (керівник доктор с.-г. наук В.М. Костромітін) та лабораторії сортової агротехніки (кандидат с.-г. наук В.С. Зуза). У 1993 році створено лабораторію рослинництва (керівник доктор с.-г. наук В.М. Костромітін) з сектором технології захисту рослин (доктор с.-г. наук Ю.Г. Красиловець). Згодом лабораторію рослинництва очолювали кандидати с.-г. наук С.І. Попов (1998-2004 рр.), В.І. Колісник (2004-2009 рр.), М.Г. Цехмейструк (2009-2016 рр.).

Серед досягнутих результатів роботи цим підрозділом розроблено адаптивні ресурсозберігаючі технології вирощування зернових озимих і ярих культур, кукурудзи, соняшнику, гороху, проса. Вирішено проблему покращення ґрунту за рахунок посіву сидеральних культур у сівозмінах. Відділ неодноразово відзначено нагородами та грамотами. У тому числі в 2009 та 2012 рр. – дипломом «Кращий вітчизняний товар року». Молоді спеціалісти С.В. Авраменко і К.М. Манько одержали Премії Кабінету міністрів України та Премію Президента України.

Сергій Іванович Попов підготував молоді кадри рослинників для сільськогосподарського виробництва. Під його керівництвом захищено одна дисертація на здобуття наукового ступеня доктора с.-г. наук: С. В. Авраменко «Агротехнологічні основи управління продукційним процесом озимих зернових культур у Лівобережному Лісостепу України» (2018 р.) та три – кандидата с.-г. наук. В.О. Скидан «Особливості технології вирощування пивоварних сортів ярого ячменю в умовах східної частини Лісостепу України» (2008 р.), С. В. Авраменко «Підвищення урожайності озимих та ярих зернових колосових культур за різних технологій вирощування в умовах східної частини Лісостепу України» (2010 р.), О. С. Усов «Удосконалення елементів технології вирощування сучасних сортів пшениці твердої ярої в умовах східної частини Лісостепу України» (2016 р.).

Успішно працює провідним науковим співробітником лабораторії селекції ячменю колишня аспірантка Володимира Сергійовича Н.І. Васько. В інституті вона працює з 1987 р. В 2004 р. вона зайняла посаду завідувача лабораторії селекції і генетики ячменю. На даний час Наталія Іванівна вже також є доктором с.-г. наук. У 2019 р. вона захистила дисертацію «Теоретичне обґрунтування селекції ячменю ярого харчового напрямку використання».

Крім наукової роботи та опікуванням молоддю, Володимир Сергійович займався загальною освітянською та педагогічною роботою, яка потребувала чимало зусиль, значної ерудиції, загальних біологічних знань та сучасних но-

вітніх досягнень. Так з 1974 р. він очолював Державну екзаменаційну комісію у ХНУ ім. В.Н. Каразіна, протягом 1980-1990 рр. Неодноразово був головою ДЕК у Белгородському, Саратовському ім. М.І. Вавилова, Харківському сільськогосподарських інститутах.

Протягом 1980-1997 рр. був заступником голови спеціалізованої вченої ради при ІР ім. В.Я. Юр'єва та членом спеціалізованої вченої ради при Інституті лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького. На його рахунку велика кількість рецензованих ним дисертаційних робіт. Крім того, його часто запрошували як опонента докторських та кандидатських дисертаційних робіт у спецраді ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Інституту фізіології рослин та генетики НААН (м. Київ), Селекційно-генетичному інституті (м. Одеса), Воронезькому, Волгоградському, Саратовському ім. М.І. Вавилова сільськогосподарських інститутах.

Важливу роботу, як заступник голови сільськогосподарського відділення, він виконував у Харківській обласній організації товариства «Знання». Впродовж 1988-2000 рр. Володимир Сергійович очолював Харківське відділення Українського товариства фізіологів. Вся ця робота потребувала значних фізичних та психологічних зусиль, та й здоров'я вже було не тим, що раніше. Але при цьому, за ініціативи Володимира Сергійовича, в інституті з 1980 р. поновлено роботу філософського семінару для наукових співробітників і аспірантів. Свого часу головою семінару тривалий період був доктор біологічних наук, професор Ілля Михайлович Поляков – колишній директор Укр. НДІРСіГ ім. В.Я. Юр'єва.

В інституті у всі часи його існування завжди було багатолюдно: проводили Дні поля, Дні науки, семінари, конференції, запрошувались видатні вчені з лекціями. Володимир Сергійович вважав, що у колективі повинна панувати дружня атмосфера, постійно підвищуватись професійна та філософська культура. Таким чином формувалась професійний, загальнолюдський, гуманітарний світогляд як молодих так і вже видатних вчених.

В інституті кожного року й до цих пір традиційно проходять перепідготовку агрономи сільськогосподарських господарств. Вчені інституту знайомлять їх з новітніми досягненнями в країні та за кордоном, новими сортами, які крім урожайності мають ряд цінних властивостей. Все це створювало й створює особливий авторитет вчених інституту. Видатні досягнення Володимира Сергійовича в науці, практиці, освіті завжди відзначалися урядом держави. Його нагороджено у 1966 р. медаллю «За трудову доблесть»; у 1970 – медаллю «За доблестный труд в ознаменование 100-летия со дня рождения В.И. Ленина»; у 1973 – медаллю «За трудовое отличие»; 1977 – нагрудним знаком «Высшая школа СССР. За отличные успехи в работе»; 1977 – нагрудним знаком «Всесоюзное общество Знание. За активную работу»; 1979 р. – нагрудним знаком «Изобретатель СССР»; 1983 – медаллю «Ветеран труда»; 1987 – почесне звання «Заслуженный работник сельского хозяйства УССР»; 1990 – срібною медаллю «50 лет победы в ВОВ»; 1995 – нагрудним знаком «Ветеран войны»; 1999 – Почесною грамотою УААН; 2002 – Почесною грамотою Харківської обласної державної адміністрації та Харківської обласної Ради.

26 травня 2003 р. наукова спільнота Слобожанщини й всієї України понесла тяжку втрату – Володимира Сергійовича не стало. Його поховали на

цвинтарі його улюбленого містечка Харківської національної аграрної академії ім. В.В. Докучаєва. Зараз, поряд з могилою Володимира Сергійовича, покійся його дружина Віра Іванівна та донька Бібик Олена Володимирівна. Зберігається добра пам'ять про світлу людину – вченого та вчителя його учнями та членами родини Володимира Сергійовича – його сином Сергієм Володимировичем та невісткою Юлією Борисівною, зятем Віктором Григоровичем, онуками Дмитром, Михайлом, Ольгою й правнуками Марією, Іваном, Тимофієм.

Батько Володимира Сергійовича – Сергій Карпович Цибулько

Перебування с впецартшколі, 1945 р.

Студентський Новий рік, 1950 р.

Виробнича практика в колгоспі, 1950 р.

Молоде подружжя Цибулько, студенти п'ятого курсу
ХСПІ ім. В.В. Докучаєва, 1951 р.

Аспірант В. Цибулько (задній план) разом з корифеями
ХСГІ ім. В.В. Докучаєва та Укр. НДІРСіГ, 1954 р.

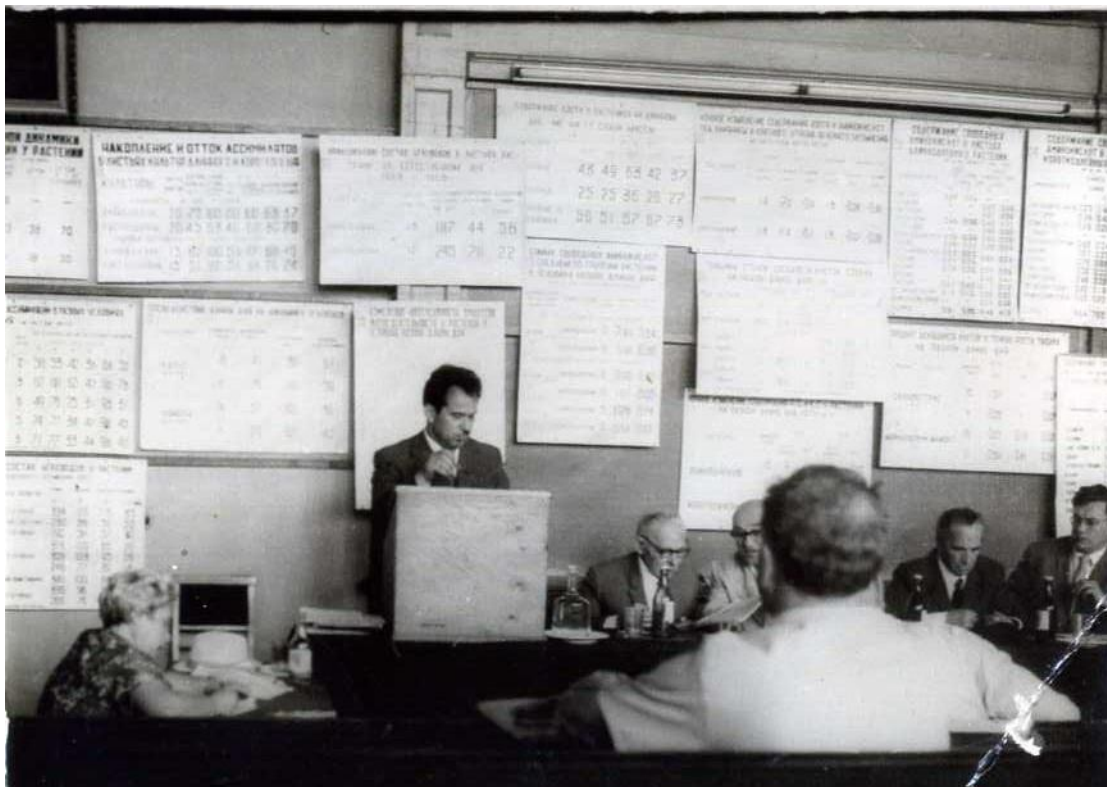
Родина В.С. Цибулько у батьків Віри Іванівни Марії Миколаївни і
Івана Федоровича, 1955 р.

Віра Іванівна та Володимир Сергійович з донькою Оленою, 1957 р.

Родина Цибулько з донькою Оленою та сином Сергієм, 1971 р.

Захист В.С. Цибулько докторської дисертації. В президії професори Ф.П. Мацков, П.І. Гупало, Г.К. Самохвалов, Г.Ф. Наумов, 1973 р.

Дружній колектив кафедри рослинництва ХСГІ ім. В.В. Докучаєва, 1974 р.

В.С. Цибулько з вченим зі США доктором Лангом, 1975 р.

Урочистості з нагоди народження першого онука Дмитра, 1978 р.

Зустріч випускників ХСГІ ім. В.В. Докучаєва через 20 років (професори В.С. Цибулько, М.К. Крупський, О.М. Можейко), 1979 р.

В своєму робочому кабінеті Укр. НДІРСіГ ім. В.Я. Юр'єва, 1981 р.

Науковці Укр. НДРСіГ ім. В.Я. Юр'єва на зустрічі з індійським професором, 1982 р.

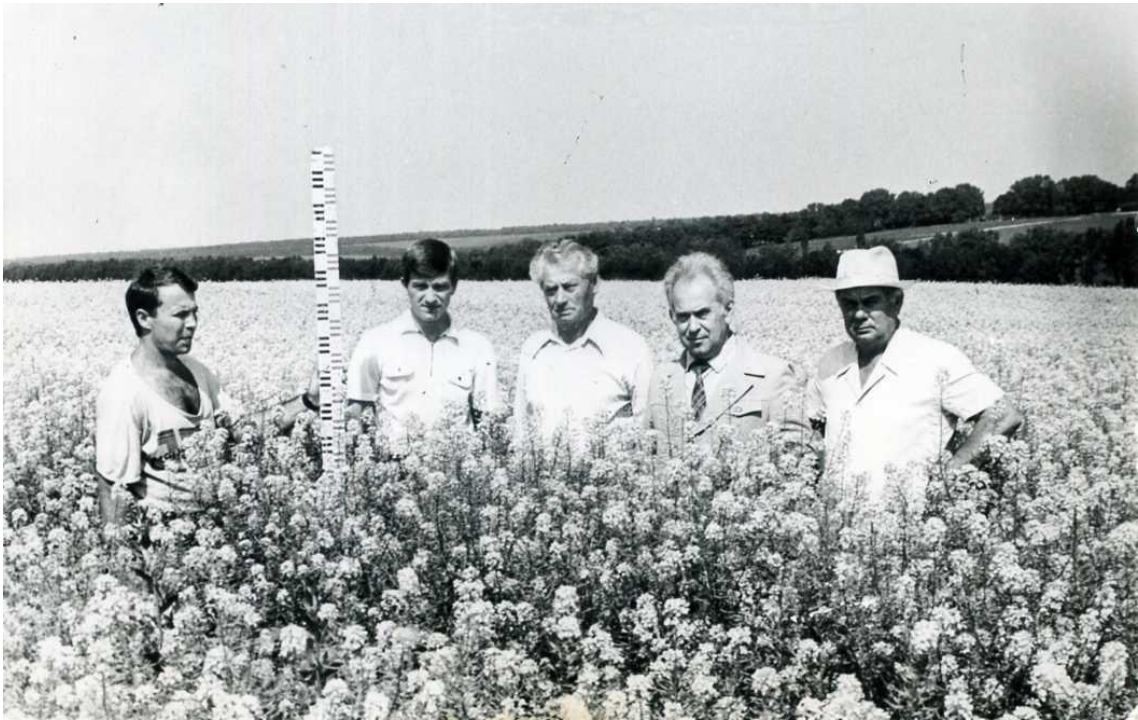
Співробітники лабораторії розвитку та насінневої продуктивності, 1983 р.

Подружжя Цибулько вперше разом відпочивають в санаторії «БМВ», 1983 р.

Привітання В.В. Жмурка вчителю з нагоди його 60-річчя, 1987 р.

Поле рапсу озимого, дослідне господарство «Елітне», 1987 р.

Науковці Укр. НДІРСіГ ім. В.Я. Юр'єва на зустрічі з індійськими колегами, 1988 р.

Віра Іванівна, Володимир Сергійович з онукою Ольгою, 1988 р.

Віра Іванівна, Володимир Сергійович з онуками Дмитром та Михайлом,
1991 р.

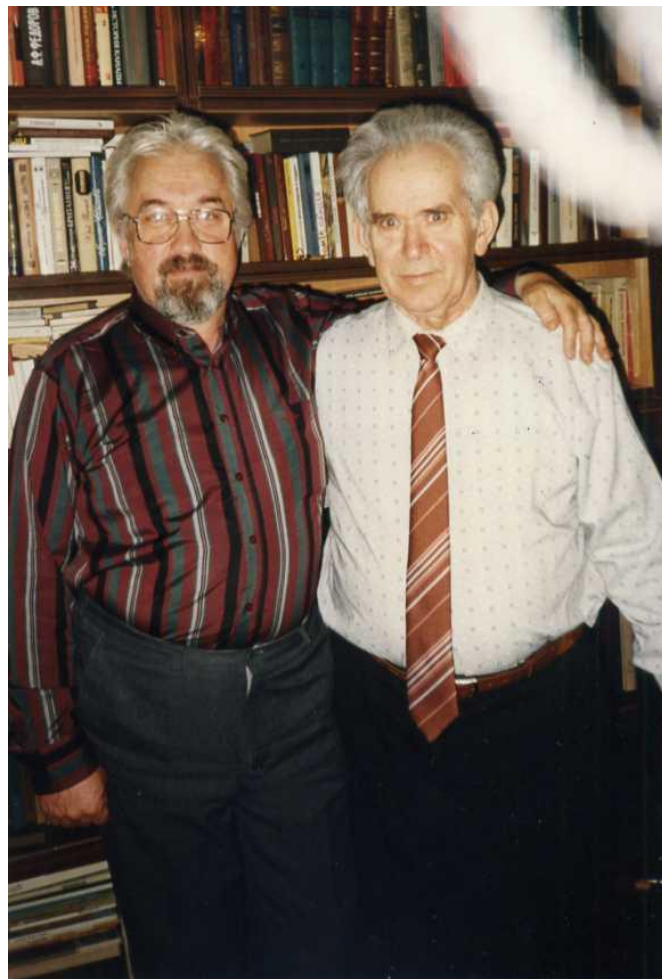
В.С. Цибулько зі своєю дружиною Вірою Іванівною, 1996 р.

З нагоди 70-річчя поздоровляють свої й сусідські онуки, 1997 р.

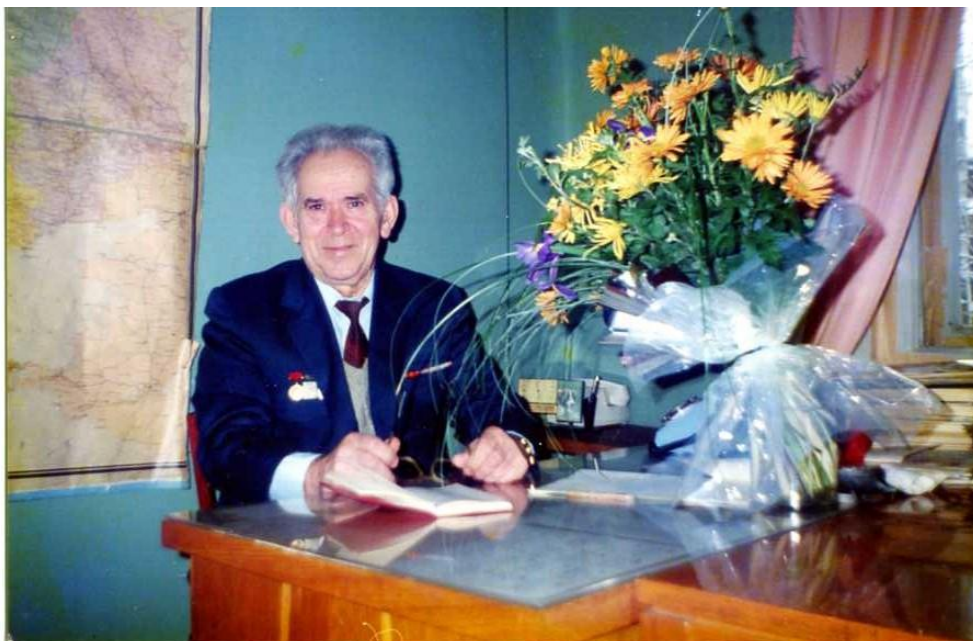
Ювіляр приймає поздоровлення від рідних, 1997 р.

Два професори: Володимир Сергійович разом з племінником О.І. Пересадюю, 1998 р.

До 90-річчя Укр. НДРСіГ ім. В.Я. Юр'єва В.С. Цибулько вручає нагороду
вчений секретар УААН А.А. Корчинський, 1999 р.

В.С. Цибулько на своє 75-річчя в робочому кабінеті, 2002 р.

Онука Ольга з дітьми Марією та Іваном.

Онук Михайло з дружиною Оксаною та сином Тимофієм.

АВТОБИОГРАФИЯ

Цибулько Владимир Сергеевич

(Фамилия, имя и отчество)

Родился 17 марта 1927 г. в селе Редкоцёв Валковского района Харьковской области. Украинец. Отец - Цибулько Сергей Карпович, 1880 года рождения, колхозник. Мать - Цибулько Анастасия Федоровна, 1890 года рождения, с 1928 года - инвалид II группы. В 1946 г. отец и мать умерли.

В 1934-1941 гг. учился в Редкоцёвской, Толстов-Ярской и Валковской №1 школах и окончил 7 классов.

Братья по отцу: Тихон 1903 года рождения и Григорий 1920 года рождения погибли на фронте, Семен 1910 года рождения перед войной работал председателем сельсовета, погиб во время оккупации, находясь в Валковском районе по спецзаданию, Василий 1912 года рождения - рабочий, погиб от несчастного случая в 1966 г., Пантелей 1906 года рождения - колхозник, инвалид ВОВ, проживает в Валковском районе.

Сестра по матери - Костыренко Мария Ивановна 1911 года рождения - пенсионерка живет в Краснодонском районе Ворошиловградской области, брат - Роман Василий Иванович 1913 года рождения - рабочий, живет в г. Запорожье.

В 1941-1943 гг. я с отцом - стариком и матерью - инвалидом находился на оккупированной территории в г. Валках, нигде не работал.

Автобіографія В.С. Цибулька.

Весна 1949г. — на практике В.С.Ц.
Моя весна.

Неравный спор уже утих
между зимой и весной,
и вновь жеманная пора
пришла, как утро голубое.

Зима пушистая, сегодня
своей суровой красотой
не устояла перед тобой
и без морозов не помог.

А ты, с победою пришла,
моя кузеница весна.

По мне здесь все закономерно:
Залог твоей победы в том,
что ты щедря своим теплом
и с солнцем дружишь очень верно.

Ты нынче, видно, торопилась,
и в свайке очень утолщилась,
— что долго плачут облака
и ты нахмурена такая!

Но скоро с новой силой ты
дыкнешь и яркие цветы
нальнут свой благоуханье
под нежным солнечным сиянием.

А ты, судьба моя! Заговори со мною вновь!

Дай снова руку мне!

Прими мою сердечную любовь.

Вірш В.С. Цибулька (1949 р.).

Авторський колектив вважає за потрібне у виданні про Володимира Сергійовича надрукувати статтю доктора біологічних наук, професора В.В. Жмурка «Вклад профессора В.С. Цибулька в изучение биологической природы фотопериодизма и озимости растений» В ній Василь Васильович наводить детальну характеристику наукових розробок професора В.С. Цибулька щодо фотоперіодизму рослин, їх новизну та вплив на сучасний розвиток цього напрямку в теоретичному та методологічному плані.

В.В. Жмурко був одним з перших аспірантів В.С. Цибулька. Він багато років працював з ним пліч о пліч на кафедрі рослинництва ХСП ім. В.В. Докучаєва і разом з Володимиром Сергійовичем перейшов до Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва в нов створену лабораторію розвитку і насінневої продуктивності, де активно допомагав становленню цього підрозділу.

У своїй монографії «Фотопериодизм и озимость» Володимир Сергійович висловив щире подяку своєму учневі і помічникові. Пізніше (1990 рік) В.В. Жмурко перейшов працювати до ХНУ ім. В.Н. Каразіна на кафедру ботаніки та фізіології рослин, продовжуючи розвивати вчення про фотоперіодизм рослин, започатковане його вчителем.

Колектив авторів видання про життєвий та творчий шлях видатного вітчизняного вченого Володимира Сергійовича Цибулька висловлює свою вдячність колегам, що відгукнулися на пропозицію про спогади за свого вчителя, однодумця і просто чуйної й доброзичливої людини, з якою їх випадково звела доля на довгій ниві життя.

У той же час хочеться зупинитись ще на одній рисі характеру В.С. Цибулька, чітко відображеній ним самим у розділах монографії «Фотопериодизм и озимость», а саме 18 – «Реформирование аграрной науки и драматический финал наших исследований» та «Заключение».

Не полінився, поважний читачу, прочитати цей «крик душі» не тільки одного окремо взятого вченого... Тисячі науковців присвятили своє життя різним галузям вітчизняної науки. В маленькому уривочку вірша О. Твардовського лейтмотивом проходить заповіт науковцю сільськогосподарської галузі:

"Наука, будто все дела верша
Велит, и точка – выполнять спешит:
То – плугом пласт
Ворочай в пол-аршина,
То – в пол-вершка,
То – вовсе не паши.
И нынешняя заповедь вчерашней
Такой же строго шла наперерез:
Вдруг сад корчуй
Для расширения пашни,
Вдруг клеверище запускай под лес...
Науку мы оспаривать не будем,

Науке всякой
По заслугам честь,
Но пусть она почтенным сельским людям,
Не указывает с чем им кашу есть".

Так, дійсно, багато років як в Україні так і за її межами наукою керували «чинуші». Підкорюючись їх волі, повертала цілі галузі то в один, то в інший бік. Як же важко було чесній, порядній людині, що присвятила все своє творче життя науковим дослідженням, відстоювати право на життя новим доведеним і підтвердженим напрямом у науці.

Так склалося багатогранне життя Володимира Сергійовича. Йому довелося всупереч доброті і душевній доброзичливості до кожного, хто до нього звертався – допомогти чим міг. В цей же час залишаючись непримиримим борцем за правду, чесність, порядність в інтерпретації результатів наукових досліджень.

Володимир Сергійович був прискіпливим в своєму бажанні дійти до суті. Так, будучи лектором обкому партії, він повинен був донести до широких мас сільськогосподарських працівників суть теорії стадійності Т.Д. Лисенка. Для цього треба було проникнутись цим вченням. Але вчений відкривав в ньому все більші похибки, недостовірність доведених експериментів. Багато вчених на його запитання відводили очі, посилаючись на партійні постанови. А він так не міг. Не такий був у нього характер – і він твердо шукав точності, правди.

Він був справжнім педагогом, вчителем за психотипом свого характеру. В лекціях для студентів він не міг посилатись на неправдиві постулати біологічної науки. Саме несприйняттям гормональної теорії М.Х. Чайлахяна – не доведеним до цього часу існування гормону цвітіння та інших положень. Володимир Сергійович писав "В физиологии развития растения наступило время строго различать реальность и вымысел, называть вещи своими именами. Лишь это позволит достойно выйти из плена эклектики".

Часто згадував Володимир Сергійович ті часи, коли пішов з життя директор ІР ім. В.Я. Юр'єва Борис Петрович Гур'єв. На посаду директора призначили співробітника Луганської дослідної станції доктора с.-г. наук А.М. Шевченка. Саме за керівництва Андрія Михайловича в інституті почалися незворотні зміни. На це впливали як політичні зміни устрою країни так і особисті амбіції внов призначеного директора. Все це співпало з встановленням незалежності України, з реформуванням в управлінні як державою в цілому, так і окремих її галузях, структурним упорядкуванням інституту. Але директором А.М. Шевченко пробув недовго. На початку 1992 року посаду директора інституту зайняв кандидат с.-г. наук Л.В. Бондаренко. На той час Леонід Вікторович займав посаду вченого секретаря інституту.

2 липня 1992 року Володимир Сергійович офіційно вийшов на пенсію. Цього ж року він зайняв посаду завідувача відділом розвитку і насінневої та кормової продуктивності, а в 1993 році – посаду провідного наукового співробітника відділу генетики та фізіології інституту.

В цей час у зв'язку зі скороченням фінансування інституту було проведено значне скорочення штатів. При цьому основних втрат персоналу зазнали

теоретичні підрозділи. Не стали виключенням і співробітники відділу кормовиробництва. При цьому було перервано ряд нових перспективних напрямів, що вирішували практичні питання. До відділу насінництва з групи насінневої продуктивності перевели основних співробітників Ю.І. Буряка та С.І. Попова, які вже планували свої докторські дисертації й заклали ряд дослідів для цього.

Скорочення співробітників з групи розвитку зруйнували заплановану раніше прогресивну методику селекції озимих культур на морозостійкість. Актуальні для України розробки з визначення морозостійкості, добору вихідного матеріалу на ранніх етапах селекції було скорочено та практично перервано у зв'язку зі звільненням ряду співробітників.

У цей час В.В. Жмурко перейшов до ХНУ ім. В.Н. Каразіна на посаду завідувача кафедри, М.М. Гридїна переведено в лабораторію селекції озимої пшениці. Втрата підготовлених спеціалістів призвела до руйнування спланованих, методично вивірених схем дослідів, забезпечених відібраним насінням потрібних сортів з трьох культур – озимої пшениці, озимого жита, озимого тритикале.

Так одним ударом була знищена не тільки справа всього наукового життя Володимира Сергійовича, але і його співробітників. А в результаті – інсульт, перенесений Володимиром Сергійовичем у січні 1995 року.

Володимир Сергійович писав: "Больно было наблюдать, как необоснованно прерывалось развитие плодотворной проблемы, которая в свое время попала в тупик и на вывод ее из застоя мною было потрачено несколько десятилетий напряженного, хотя и вдохновенного труда".

Сильною та вольовою людиною був Володимир Сергійович. Він не зрадив своїм переконанням, продовжував опрацьовувати одержані раніше експериментальні дані. Результатами досліджень стали ще три монографії, видані вченим.

Тільки у 2000 році сільськогосподарська галузь відчула на собі бодай і не значні, а все ж таки покращення. Змінилося ряд керівників Української академії аграрних наук. На посаду директора ІР ім. В.Я. Юр'єва НААН призначили доктора с.-г. наук, член-кореспондента НААН, селекціонера з соняшнику – В.В. Кириченка. Інститут потрохи став оживати. Було створено відділ з лабораторіями рослинництва, насінництва, аграрної економіки, науково-інформаційного забезпечення та маркетингу. Посаду завідувача лабораторії науково-інформаційного забезпечення та маркетингу зайняв кандидат с.-г. наук С.І. Попов. Водночас Сергій Іванович виконував обов'язки заступника директора з наукового забезпечення агропромислового виробництва. Також відновилися дослідження з кормовиробництва та насіннізнавства.

І тільки тоді на душі Володимира Сергійовича трішки потеплішало від думки, що не дарма ним та його учнями й однодумцями було затрачено стільки зусиль на розробку теорії фотоперіодизму. Він завжди пишався своїми учнями, що продовжили його справу. Як справжній вчений Володимир Сергійович опікувався подальшою долею Харківського аграрного університету ім. В.В. Докучаєва та Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН, висловлював щиру подяку їхнім співробітникам. Це ті дві установи, де свого часу пле-

яда молодих дослідників одержали якісну агрономічну освіту. Отримали практичні навички з улюблених предметів, здійснювалося їхнє формування як науковців, здатних у подальшому розвивати розпочаті дослідження, що принесли значну користь вітчизняним аграріям і в цілому Україні – благодатній країні на Землі.

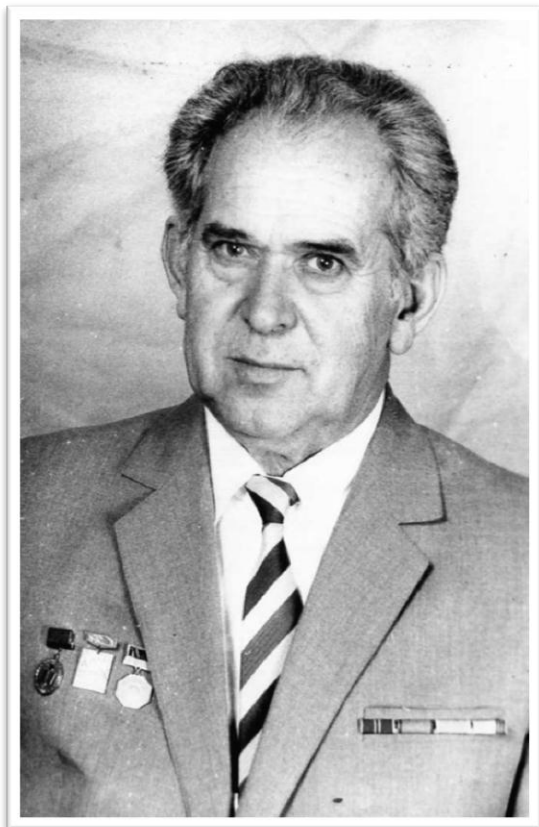
Для цього потрібно не так багато, треба просто любити свою країну, бути її справжнім патріотом.

"Наука процвітає тоді, коли її творять світлі, добросовісні люди" – заповідав нам Володимир Сергійович Цибулько, великий Вчений та Вчитель. Світла пам'ять про нього буде вічна.

Як данину пам'яті своєму вчителю, керівнику, справжньому видатному вченому, неординарній особистості, й просто Людині з великої літери, пропонуємо передрук з видання «Вісник Харківського національного аграрного університету» одного з учнів Володимира Сергійовича В.В. Жмурка.

ВКЛАД ПРОФЕССОРА В. С. ЦЫБУЛЬКО В ИЗУЧЕНИЕ БИОЛОГИЧЕСКОЙ ПРИРОДЫ ФОТОПЕРИОДИЗМА И ОЗИМОСТИ РАСТЕНИЙ

Передрук з видання: Вісник Харківського національного аграрного університету. – X., 2007. – Вип. №1(10). – С. 130-133. – (Сер. «Біологія»).

Со времени открытия явления фотопериодизма Гарнером и Аллардом в 1920 году прошло почти столетие. За этот период накоплен огромный экспериментальный материал и сформулированы гормональная теория регуляции цветения М.Х. Чайлахяном [8], концепция многофакторной регуляции цветения Бернье [1], а также ряд гипотез, в той или иной мере объясняющих механизм перехода растений к цветению в условиях разной длины дня. Вместе с тем, до сих пор вопрос о том, почему длиннодневные растения зацветают раньше на длинном дне, чем на коротком, а короткодневные, наоборот, на коротком раньше, чем на длинном дне остается дискуссионным.

По нашему мнению, наиболее полный ответ на этот вопрос дан в исследованиях профессора В.С. Цыбулько. Это было точно охарактеризовано член.-корр. АН УССР, профессором Ф.Ф. Мацковым еще в 1973 году на защите докторской диссертации В.С.Цыбулько, который сказал, что каждый ученый вписывает в историю развития науки хотя бы слово, или, в лучшем случае, строчку. Владимир Сергеевич вписал целую страницу в развитие представлений о биологической природе фотопериодизма и озимости растений.

Ко времени начала изучения трофических закономерностей фотопериодизма профессором В.С. Цыбулько (конец 50-х – начало 60-х годов 20-го столетия) связь между питанием и развитием растений в условиях разной длины дня большинством исследователей отрицалась. Основанием для этого послужили противоречивые результаты изучения содержания углеводов и азота в листьях длиннодневных и короткодневных растений. Многочисленные данные убедительно показывали, что у обеих фотопериодических групп растений в условиях короткого дня содержание разных форм углеводов было более низким, а азота – более высоким, чем в условиях длинного дня. Поскольку короткий день приводил к уменьшению содержания углеводов и уменьшению содержания азота у обеих фотопериодических групп растений, но развитие длиннодневных замедлял, а короткодневных, наоборот, ускорял,

то сделать вывод о связи фотопериодической реакции растений с питанием по этим данным не представлялось возможным.

В исследованиях В.С. Цыбулько была раскрыта причина противоречивости данных. Им был обоснован и применен новый методологический подход к изучению связи между питанием и развитием растений в условиях разной длины дня, а также разработана методика, которая позволила установить ее. Суть подхода базировалась на представлении о том, что питание растений – сложный процесс, который включает накопление продуктов ассимиляции, их превращение в азотсодержащие и другие соединения, а также отток к точкам роста для обеспечения ассимилятами (и другими продуктами) протекания морфогенетических процессов. Из этого следовало, что только по содержанию тех или иных метаболитов в листьях (углеводов, азота и др.) невозможно судить о сложном процессе питания растений. Для этого необходимо определить накопление продуктов ассимиляции, их отток (дневной и ночной) и превращение в различные соединения. На основании этого В.С. Цыбулько разработал методику определения суточной динамики продуктов ассимиляции. Она позволила установить, что у длиннодневных и короткодневных растений большая интенсивность накопления, превращения и оттока продуктов ассимиляции проявляется в благоприятных для их развития фотопериодических условиях [4, 5].

Природа этой связи состоит в том, что при более высокой интенсивности трофических процессов в благоприятных для развития фотопериодических условиях в точки роста больше поступает продуктов ассимиляции. Это обуславливает более высокую скорость образования новых вегетативных органов и более ранний переход к формированию генеративных органов, что проявляется в более раннем зацветании растений, чем в неблагоприятных фотопериодических условиях. Это положение В.С. Цыбулько сформулировал впервые еще в 1963 году в статье «О биологической сущности фотопериодизма растений» [6]. В дальнейших исследованиях оно было убедительно обосновано в многочисленных экспериментах с длиннодневными и короткодневными растениями [4, 5, 7].

Экспериментальное изучение озимости растений впервые проведено Г.Гаснером в 1918 году. За достаточно длительный период исследований был получен значительный объем экспериментальных данных о характере и интенсивности физиолого-биохимических процессов у озимых яровизированных и неяровизированных злаков при весеннем севе. Однако к настоящему времени не установлено, за счет изменения каких процессов яровизированные озимые злаки переходят к колошению в год весеннего сева, а неяровизированные только кустятся. Вместе с тем, изучение трофических закономерностей озимости, проведенное В.С. Цыбулько, позволило установить, что одним из главных процессов, которые определяют темпы развития озимых растений при весеннем севе, является питание. У быстро развивающихся при весеннем севе яровых и озимых яровизированных растений интенсивность накопления, превращения и оттока продуктов ассимиляции выше, чем у медленно развивающихся при весеннем севе озимых неяровизированных растений. В результате этого точки роста быстро развивающихся растений в полной мере обеспечиваются продуктами ассимиляции, скорость морфогенетических процес-

сов в них достаточна для формирования генеративных органов и перехода к колошению в год весеннего посева [7].

Положение В.С. Цыбулько о том, что обеспеченность точек роста «питательными веществами», в частности углеводами, играет важную роль в регуляции скорости морфогенетических процессов находит подтверждение в современных исследованиях. Так, по мнению Бернье [1] поступление продуктов ассимиляции в точки роста длиннодневного растения горчицы белой (*Sinapis alba* L.) – необходимый фактор, запускающий процессы эвокации, то есть перехода к цветению в условиях длинного дня. Показано, что углеводы могут выполнять функцию «сигнальных» молекул в экспрессии ряда генов, в том числе и тех, которые детерминируют развитие растений [2, 3]. Хотя к настоящему времени и не установлен механизм участия углеводов в экспрессии генов, тем не менее, показано, что гены экспрессируются/репрессируются при определенном содержании углеводов в тканях растений [2, 3].

Изучение трофических закономерностей фотопериодизма и озимости растений в исследованиях В.С. Цыбулько не сводилось только к определению суточной динамики продуктов ассимиляции. Он глубоко понимал, что неотъемлемой составляющей питания растений являются энзиматические процессы. Именно поэтому под его руководством исследовалась связь фотопериодической реакции растений с активностью ряда ферментов. К началу этих исследований в литературе было достаточно много данных по этому вопросу, но выводы о ее природе у одних авторов отсутствовали, а другими наличие такой реакции вообще отрицалось. Причиной этого были убедительные, многочисленные данные о том, что в условиях короткого дня активность исследованных оксидаз и гидролаз в листьях как длиннодневных, так и короткодневных растений была более высокой, чем в условиях длинного дня. То есть, повышенная активность ферментов у длиннодневных растений проявлялась в условиях, когда их развитие замедлялось, а у короткодневных – ускорялось. Опираясь на трофические закономерности фотопериодизма и учитывая физиологическую роль исследованных ферментов, В.С. Цыбулько и его ученики разрешили это противоречие.

Было показано, что повышение активности ферментов в условиях короткого дня у длиннодневных растений связано с уменьшением накопления продуктов ассимиляции, в результате чего у них возрастает интенсивность процессов поддержания, которые требуют дополнительных затрат продуктов ассимиляции и энергии. В результате этого у длиннодневных растений в условиях неблагоприятного для развития короткого дня возрастает активность оксидоредуктаз и гидролаз. У короткодневных растений под влиянием короткого дня также повышается активность оксидоредуктаз и гидролаз. Однако, в отличие от длиннодневных, у короткодневных растений это происходит при неизменной или даже повышенной интенсивности накопления продуктов ассимиляции и значительном увеличении интенсивности их превращения и оттока в условиях благоприятного для их развития короткого фотопериода. То есть, связь активности ферментов с фотопериодической реакцией растений опосредована их участием в регуляции процессов накопления, превращения и оттока продуктов ассимиляции [5].

Было показано также, что активность оксидоредуктаз, амилазы, инвертазы и протеаз у быстро развивающихся при весеннем севе яровых и озимых яровизированных растений выше, чем у медленно развивающихся в этих условиях озимых не яровизированных растений. В литературе имелись подобные данные, однако выводы авторов о природе феномена или отсутствовали, или были весьма не определенными. В.С. Цыбулько и его учениками на основании собственных результатов с учетом трофических закономерностей озимости растений был сделан вывод о том, что активность ферментов связана с темпами развития яровых и озимых растений при весеннем севе и, что эта связь опосредована участием ферментов в регуляции интенсивности трофических процессов [6, 7].

Известно, что витамины в организме растений выполняют функции коферментов в энзиматических процессах. Это послужило основанием для изучения связи содержания витаминов группы В, РР и инозита с фотопериодической реакцией растений. Было показано, что в благоприятных для развития фотопериодических условиях у длиннодневных и короткодневных растений синтез этих витаминов происходит интенсивнее, чем в неблагоприятных условиях. Из этого следовало, что витамины, как кофакторы ферментов, являются необходимыми компонентами регуляции трофических процессов у растений в условиях разной длины дня [5].

Вопрос о роли фитогормонов, как факторах передачи «стимула цветения» из листа в апикальные меристемы в фотопериодической реакции растений до сих пор остается дискуссионным, несмотря на то, что была сформулирована гормональная теория цветения растений. Все попытки идентифицировать «стимул цветения – антезин» пока что остаются безуспешными. При изучении трофических закономерностей фотопериодизма растений В.С. Цыбулько и сотрудники показали, что реально существующие фитогормоны играют существенную роль в регуляции темпов роста развития растений в условиях разной длины дня. По их мнению, связь активности фитогормонов с фотопериодической реакцией растений опосредована участием их в регуляции трофических процессов, которые определяют темпы роста и развития растений в условиях разной длины дня [5]. Аналогичные выводы сделаны о связи озимости растений с активностью фитогормонов [6, 7].

Под руководством В.С. Цыбулько проведен значительный объем исследований фотопериодической реакции озимой пшеницы. Было показано, что генофонд этой культуры включает сорта с короткодневной, длиннодневной и фотопериодически нейтральной реакцией. Эти типы фотопериодической реакции проявляются при условии выращивания растений из неяровизированных семян при 18-250С. Показано, что прерывание темного периода короткодневного цикла светом приводит к значительному замедлению перехода к колошению у короткодневных сортов, ускоряет его у длиннодневных и не изменяет у фотопериодически нейтральных сортов. Установлено, что короткодневные сорта обладают значительно более высокой морозостойкостью, чем длиннодневные и нейтральные. Результаты изучения накопления продуктов ассимиляции и их превращения в азотсодержащие соединения показали, что интенсивность этих процессов у короткодневных сортов выше на корот-

ком, а у длиннодневных – на длинном дне. Это дало основание для вывода о том, что темпы развития сортов озимой пшеницы с разной фотопериодической реакцией в условиях разной длины дня связаны с питанием [7].

Следует отметить также, что под руководством профессора В.С. Цыбулько выполнен значительный объем исследований закономерностей наследования характера фотопериодической реакции у сои и проса.

Таким образом, изучение трофических закономерностей фотопериодической реакции и озимости растений, проведенное профессором В.С. Цыбулько и его учениками, внесло существенный вклад в понимание биологической сущности этих явлений.

В настоящее время исследования в этом направлении продолжают развиваться. В них изучаются механизмы детерминации трофических, гормональных и энзиматических процессов генами *Vrn* и *Ppd* у изогенных линий пшеницы и генами *EE* у сои. Показано, что эти гены, определяя тип и темпы развития растений пшеницы, детерминируют интенсивность обмена углеводов и фитогормональный статус моногеннодоминантных *Vrn* и *Ppd*-линий. Выявлены особенности в активности и соотношении фитогормонов, а также в обмене углеводов у изогенных по генам *EE* линий сои, которые различаются по фотопериодической чувствительности, детерминированной этими генами.

Показано, что активация системы фитохромов в процессе яровизации озимой пшеницы обуславливает изменение активности и соотношения фитогормонов, что может быть связано с изменением темпов и типа развития у этой культуры.

Изучение влияния активации фитохромов на растения томатов показало, что они изменяют характер и скорость ростовых процессов, ускоряют темпы развития и повышают продуктивность. При этом у них изменяется интенсивность накопления и оттока углеводов, активность ферментов углеводного обмена, содержание фотосинтетических пигментов.

Существенен вклад профессора В.С. Цыбулько в изучение не только биологии развития растений. Под его руководством выполнены весьма плодотворные исследования по технологии выращивания полевых культур, полевого кормопроизводства, семенной продуктивности растений и в других областях растениеводства, которые проводились в Институте растениеводства им. В. Я. Юрьева УААН и Харьковском сельскохозяйственном институте им. В. В. Докучаева (ныне Харьковский национальный аграрный университет).

Перу В.С. Цыбулько принадлежит более 260 научных работ, в их числе три монографии, в которых раскрыты трофические закономерности фотопериодизма и озимости растений, он автор пяти изобретений. Под его руководством выполнены 20 кандидатских диссертаций, из которых 6 посвящены изучению биологической природы фотопериодической реакции и озимости растений.

17 марта 2007 года В.С. Цыбулько исполнилось бы 80 лет. Отдавая дань памяти этому признанному ученому, необходимо сказать, что созданное им научное направление продолжает развиваться на принципах понимания роли трофических механизмов в регуляции темпов развития растений.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бернье Ж., Корбезье Л., Перийё К. Процесс цветения: поиск регуляторных факторов у *Sinapis alba* // Физиология растений. – 2002. – Т. 49, №4. – С. 500-506.
2. Сакало В. Д. Регуляция метаболизма сахарозы у свеклы и других культур. – К. : Логос, 2006. – 248 с.
3. Сиваш О.О., Михайленко Н.Ф., Золотарева О.К. Цукри як ключова ланка в регуляції метаболізму фотосинтезуючих клітин // Укр. бот. журн. – 2001. – Т. 58, № 1. – С.121-127.
4. Цыбулько В.С. Трофические закономерности фотопериодизма растений. – К. : Наукова думка, 1978. – 208 с.
5. Цыбулько В. С. Метаболические закономерности фотопериодической реакции растений. – К. : Аграрна наука, 1998. – 182 с.
6. Цыбулько В.С. Фотопериодизм и озимость. Уроки из истории изучения / УААН, ИР имени В.Я.Юрьева. – Х., 2003. – 86 с.
7. Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Гридин Н.Н. Метаболическая теория озимости растений / УААН, ИР имени В.Я. Юрьева. – Х., 2000.– 134 с.
8. Чайлахян М.Х. Регуляция цветения высших растений. – М. : Наука, 1988. – 559 с.

В.В. Жмурко,
доктор біол. наук, професор

ЖИТТЄВА НАУКА

В інститут свого часу я прийшла після декількох років викладання біології в середній школі, ще не дуже досвідчена в науковій роботі. Була дуже сором'язлива, особливо при спілкуванні з керівником нашого підрозділу – професором, доктором біологічних наук Львом Миколаєвичем Делоне та науковим співробітником – доктором с.-г. наук Світланою Віталіївною Рабінович.

З одного боку я була у свій час однією з дипломниць Миколи Миколайовича Кулешова, якого поважала як видатного вченого, та надзвичайно ерудовану людину. За його дорученням я, будучи студенткою III-V курсів агрономічного факультету ХСГІ, працювала над колекцією кукурудзи. Від М.М. Кулешова я багато дізналася про цю культуру, і взагалі про проблеми з генетичними ресурсами рослин. Саме від Миколи Миколайовича я дізналася про такого видатного вченого, як М.І. Вавилов. Бо в ті роки на лекціях про нього не згадувалося. Проводячи самостійно досліди з посівами колекції кукурудзи, так мені здавалося, але під пильною методичною опікою М.М. Кулешова, – сам посів, фенологічні спостереження, збирання врожаю та досушування насіння, визначення врожайності зразків, я була зачарована цією культурою. Протягом вегетаційного періоду М.М. Кулешов просив мене приїздити до нього додому й звітувати про результати дослідів.

На той час він хворів, були проблеми з ногами. Він дуже жалкував, що не може сам поїхати в Рогань – глянути на посіви. Все, що я могла, робила для нього – привезти фотографії зразків, особливо пізньостиглих "заморських гостей, якими він дуже опікувався." Сфотографувати ці зразки мені допоміг Боря Гур'єв, на той час аспірант В.Я. Юр'єва, комсорг агрофаку, який виявив бажання допомогти юній студентці. Все ці події значно вплинули на подальшу нашу з ним долю.

Коли я прийшла працювати в Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН, я вже була дружиною Б.П. Гур'єва. Ми вже мали двох дітей – сина Володю і доньку Наталю. Борис Гур'єв виношував таємну мрію працювати з кукурудзою, яку він згодом реалізував у своєму житті. Ось так цікаво і романтично закутила нас доля, пов'язавши в одне коло інтересів – вчених М.М. Кулешова, В.Я. Юр'єва, Л.М. Делоне, В.О. Козубенка, майбутніх співробітників ІР – Б.П. Гур'єва (згодом – директора ІР, академіка ВАСГНІЛ, видатного селекціонера) та кандидата с.-г. наук, старшого наукового співробітника лабораторії генетичних ресурсів кукурудзи НЦГРРУ І.А. Гур'євої. Можу тільки сказати долі «дякую» за подароване щастя, хоч воно і було нетривале – всього одна мить нашого життя.

Так ось, передав мені попередник Ілля Новодранов опублікований ним каталог зразків кукурудзи, насіння зразків на мансарді, лаборанта Тамару Зайцеву, пізніше Г.В. Власову і двох робітниць – Параску Федорівну Ступченко та Ганну Йосипівну Попову. З цим колективом довгі роки було пов'язане моє життя.. Цей нелегкий шлях ми пройшли пліч-о-пліч, залишилося багато спогадів: світлих і не дуже, бо життя – воно як ті смужки біло-чорного кольору.

Методичним моїм керівником стала доктор с.-г. наук С.В. Рабінович. Зі Світланою Віталійовною ми потоваришували й разом переживали як світлі так і темні часи нашого буття.

В пам'яті залишилося найбільш близьке і тривале спілкування з Володимиром Сергійовичем Цибулько. Ми працювали над статтю «Изучение и создание исходного материала – важный этап в селекции» до збірника «... от убеждений своих не откажемся». Світлана Віталіївна писала текст, я допомагала з підбором матеріалу. В тому числі про Миколу Івановича Вавилова. А редагував наше «творіння» В.С. Цибулько. На той час він вже був доктором наук, завідувачем лабораторії розвитку й насінневої продуктивності, заступником директора інституту з наукової роботи.

Працювати з ним було приємно і навіть, як не дивно, радісно. Ми з Світланою бігли до Володимира Сергійовича з черговим «шедевром», яким ми з гордістю ділились з ним. Він поблажливо посміхнувся, уважно нас вислуховував і не залишав «каменя на камені» з нашого «геніального витвору». Запропоноване ним викладення матеріалу відразу набуло наукової конкретики й цікавого висвітлення. Що з цього вийшло – судити тобі, дорогий читачу. Але ми багато чому навчилися у спілкуванні з Володимиром Сергійовичем – світла йому пам'ять!

В такий «дружний колектив» прийшла працювати О.В. Бібік, донька Володимира Сергійовича. Олена Володимирівна змінила на своєму посту Гертруду Адольфівну Корольську в підрозділі Генетичних ресурсів рослин Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН. Роботу вона вела з колекцією ячменю та вівса.

Від свого батька успадкувала комунікабельність, доброзичливість, людяність. З колегами у неї були добрі й теплі стосунки. Олена Володимирівна завжди була готова прийти на допомогу, підставити своє плече.

Її чоловіком став Бібік Віктор Григорович за фахом інженер-випробувач Харківського автомобільного заводу. В родині Бібіків народилося двійко хлопчаків – Дмитро та Михайло.

Нажаль, Олена Володимирівна рано пішла з життя. Залишається тільки вічна пам'ять про добру людину, яка самовіддано працювала та була зразком у спілкуванні з колегами.

Гур'єва Ірина Анатоліївна,
кандидат с.-г. наук

БІБІК ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат біологічних наук

передрук з видання: Юр'ївська школа рослинників (1908-2008) : наукове видання / НААН, Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва. – Х. : Магда LTD, 2008. – С. 104.

Бібік О.В. (донька Володимира Сергійовича) народилася 13 січня 1953 р. у м. Жданов Донецької області. Впродовж 1971- 1976 рр. навчалася на селекційному відділенні агрономічного факультету Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва. Інститут закінчила з відзнакою. В 1976 р. вступає до аспірантури відділу селекції та біотехнології ячменю Укр. НДРСіГ ім. В.Я.Юр'єва за спеціальністю «генетика».

У 1984 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеню кандидата біологічних наук на тему «Мутагенез ярового ячменя, индуцированний гамма-лучами и НММ, и его модификация». Науковим її керівником був доктор сільськогосподарських наук, професор В.Т. Манзюк.

Під час навчання в аспірантурі нею виділено 8 мутантів в ячмені з сорту Донецький 8, що відзначились високою посухостійкістю та високим вмістом білку. Вони увійшли до колекції генетичних ресурсів ячменю в Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН. Олена Володимирівна працювала в групі рослинних ресурсів ячменю спочатку молодшим, потім старшим науковим співробітником. Згодом очолила групу рослинних ресурсів ячменю відділу селекції та біотехнології ячменю. У 1993 р. їй присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника за спеціальністю «селекція і насінництво».

Впродовж 1992-2003 рр. була відповідальним виконавцем завдання UA.01.003578 "Формування та ведення національного банку генетичних ресурсів України (ячмінь) в НЦ ГРРУ, координатором науково-дослідної роботи з генетичними ресурсами ячменю та вівса в установах – співвиконавцях Селекційно-генетичного інституту (Одеса), Миронівського інституту пшениці, Устимівської дослідної станції.

Приймала участь у формуванні Інформаційної системи "Генбанк генресурсів рослин" разом з доктором с.-г. наук С.В. Рабінович, кандидатами с.-г. наук І.А. Гур'євою, Р.Л. Богуславським, керівником НЦ ГРРУ, кандидатом біологічних наук В.К.Рябчуном.

За роки її роботи, будучи учасником Європейської програми з генресурсів ячменю, та завдяки зв'язкам з генбанками Росії, країн Європи, США, Канади, центрам CIMMIT і ICARDA, з селекціонерами України за її участю було поповнено колекцію ячменю до 2600 зразків. Сформовано одну з найбільших та різноманітних колекцій цієї культури (більш як 5,5 тис. зразків з 70 країн світу та 73 різновидів). Накопичено паспортні бази даних (7,7 тисяч) та родоводів. На основі результатів польового вивчення зареєстровано в центрі базові, ознакові, генетичні, спеціальні, учбові та ін. колекції. Виділено джерела та донори селекційно-цінних ознак, що й на даний час активно використовуються селекціонерами України. Нею опубліковано більш як 40 наукових праць.

СПОГАДИ ПРО ВОЛОДИМИРА СЕРГІЙОВИЧА ЦИБУЛЬКА

СИН

Цибулько Сергій Владимирович

Дата народження – 6 листопада 1959 р., мешкає у м. Харків.

Освіта:

1977-1983 рр. – Харківський політехнічний інститут, спеціальність турбобудування, кваліфікація інженер-дослідник, диплом з відзнакою.

1988 р. – курси: учбовий загін Оренбурзької воєнізованої частини з ліквідації відкритих газових і нафтових фонтанів.

1993 р. – Харківський державний аграрний університет, факультет: підвищення кваліфікації. 2005 р. – курси: Нормы и правила систем газопостачання (для керівників проектних і експлуатаційних підприємств в УКК «Жилстрой»).

Трудова діяльність:

1977-1983 рр. – робота в студентських будівельних загонах (з/д Сургут-Уренгой, Уренгойське газове родовище).

1983-1986 рр. – кафедра турбінобудування ХПІ, інженер-конструктор.

1986-1988 рр. – служба в армії, заст. командира танкової роти з озброєння.

1988–1990 рр. – Українська воєнізована частина з запобігання виникнення та ліквідації відкритих газових і нафтових фонтанів (нині - САРС «ЛІКВО»), командир взводу оперативно-технічного загону, провідний конструктор.

1990-1993 рр. – НПО «СОПО», підприємство «ПИК», провідний інженер, начальник конструкторського бюро.

1993-1996 рр. – агропромислова фірма «Лан» з виробництва лікарської рослинної сировини, технічний директор.

1996-2008 рр. – фірма «ИНЭК», начальник відділу, головний інженер проектів.

2008-2013 рр. – ДП «ЛІКВО» НАК «Нафтогаз України», головний конструктор, начальник дослідного виробництва

2013-2014 рр. – ГПУ «Шебелінкагаздобича», аварійно-рятувальна служба, головний конструктор.

2015 р. – САРС «ЛІКВО» ПАТ «Укргаздобича». головний механік.

2015-2019 рр. – сервісна компанія «Регіон», провідний конструктор.

Родина.

Донька – (Цибулько) Пелипець Ольга Сергіївна, 17.05.1982 р. н., випускниця ХПІ, хімік органічних речовин. На даний час – програміст в компанії «Амазон», мешкає в Харкові.

Зять – Пелипець Андрій Олександрович, 22.12.1977 р. н., випускник ХІРЕ, інженер-електронщик, на даний час – програміст в компанії «Амазон».

Онука – Марія, 20.07.2009 р. н.

Онук – Іван, 09.03.2013 р. н.

РОЗМОВА З БАТЬКОМ

Я приїжджаю в Рогань на цвинтар, коли мені потрібна твоя підтримка. Тебе давно немає. Поряд з тобою лежить мама, яка доки була жива заповнювала порожнечу від втрати тебе. Поряд з вами покоїться сестра, з відходом якої настав момент повної самотності. Звичайно навколо мене дуже багато близьких людей, але це ті, хто при мені і після мене. А самотність накочує від того, що вже немає нікого з тих, хто до мене, і від кого я. Я усе своє життя намагався відірватися від твоєї опіки і крокувати самостійно, не підозрюючи як бракуватиме цієї опіки. Дітям властиво бути неслухняними. А зараз на серці тяжкість від того, що я не встиг почути від тебе ще якоїсь настанови або поради. Я намагався жити своїм досвідом - а у результаті це стало продовженням твого досвіду.

Ти навчив мене тримати удари долі. Це у тебе від ранньої дорослості, від важкого твого становлення в непрості роки молодості. Твій батько - мій дід Сергій Карпович Цибулько, український селянин з під Валок поїхав зі своїм братом Володимиром Карповичем по столипінському переселенню на Північний Кавказ, а після розвалу Імперії в 1917 році похапки біг назад в Україну з молодою дружиною і чотирма малими дітьми. Кавказ полохав, і до нього одного разу прийшли місцеві горці - його кунаки, і порадили поїхати від різанини чужинців, що намічалася, - усі національні звільнення народів починаються, на жаль, за одним сценарієм - з етнічних чищень. Напевно, при тому, що він був чужинцем для кавказців, дід славився хорошою людиною. Недаремно кунаки-адигейці, що не могли піти проти свого народу, все одно віднесли до нього по-людськи - наділили возом для пожитків і кіньми і проводили під своєю охороною аж за річку Кубань. Так дід повернувся на батьківщину, де припало хазяйнувати з початку. А удома скоро грянула колективізація, трудяга-дід знову позбувся землі і подався у Валки ремісникувати. На той час дід овдовів і з шістьма дітьми на руках взяв собі нову дружину - мою бабусю Анастасію Федорівну Косенко, теж овдовілу з двома своїми дітьми. Від їх звідного браку народився ти, який став сполучною ланкою двох родів. Важко було батькам підтримувати дев'ять дітей - як виживати в нужді ти пізнав з ранніх кроків. Я пам'ятаю як вже в моєму благополучному дитинстві ми завжди починали з'їдати зимові запаси з самої-самої дрібної картоплі, яку відварювали в мундирах, - її смак досі для мене є смаком дитинства. Та і велику картоплю ти чистив так, що шкірка виходила прозорою, як пергамент - я і досі не зустрічав ні у кого такого уміння.

Ти пережив і жахливу несправедливість. У другу світову війну твоєю селянську сім'ю і тебе чотирнадцятирічного відступаюча Червона армія залишила в німецькій окупації напризволяще, якою потім докоряли багатьох ще довгі роки, - про це мені молодому ідеалістові ти колись розповів пошепки під сумний настрій, коли ховав свого останнього старшого брата. А біда до вашої родини прийшла, як це не сумно, разом із звільненням Валок від німців. Дід у війну виживав тим, що бондарював на продаж, і у дворі у нього завжди стояло багато нових бочок, усі налиті водою, щоб не розтріскувалися. Відступаючі німці йдучи палили усе житло підряд, і дідову хату запалили теж. Солдати з передової військової частини, що увірвалися у Валки відразу

по п'ятах за німцями, залили палаючу хату водою з тих бочок, а потім нарізали на ставку очерету (благо був вересень), покрили по новому прогорілий дах і стали в дідовому дворі штабом батальйону. А через тиждень армія пішла далі на захід, а за нею слідом прийшли "товариші з органів" і за вцілілу дідову хату під новим дахом записали діда в "посібники" і забрали в харківську в'язницю. Моя бабуся пішки ходила в Чутово, під кулями розшукала штаб того батальйону, узяла у командира записку про те, як уціліла хата, а потім знову ж таки пішки ходила за сто кілометрів з Чутово в Харків у в'язницю забирати діда. Діда випустили, але з катівні він вийшов вже калікою і прожив після того всього три роки. Та і бабуся пережила діда всього на два роки. Про це ти мені теж розповів, але значно пізніше, коли ми з тобою сперечалися про ціну перемоги в тій війні, з якою не повернулося багато наших родичів. Я тоді уперше зробив для себе відкриття про те, що якби сто років тому Україна утримала свою самостійність, то може бути і та війна обійшла би наші хати стороною, бо війни за переділ світу українському народові не потрібні були ніколи. Але такий погляд на хід історії тоді тільки починав опановувати нами.

Ти навчив мене щедрості. Усе своє життя ти, самий молодший в родині, постійно допомагав їй чим міг, і дітям загиблих старших братів, і дітям багатодітної сестри Марії, і їх онукам. Ця твоя відповідальність перед близькими передалася і мені. А ще ти завжди віддячував людям, які підтримували тебе в твої скрутні роки. Після війни ти, молодий і голодний, жив в Харкові на квартирі у самотньої жінки Марії Антонівни, якою потім опікувався багато років поспіль, аж до останніх її днів. «Сергій», - говорив ти мені, коли сам вже не виходив з дому після інсульту: «їхатимеш з дачі – завези Марії Антонівні картоплі і овочів, і якщо треба – накупи їй необхідних продуктів». Таке ти доручав мені по кілька разів на рік. На мої розпити, хто ж вона для тебе, ти відповідав, що вона нібито абсолютно чужа для тебе людина, ділилася колись з тобою юнаком останнім супом і не дала опуститися з голоду до злочинства і крадіжок їжі, як багато твоїх однолітків тоді. Ти учив, якщо є чим допомагати людям – допомагай завжди. Батько, я звітую перед тобою – я так і поступаю до цих пір.

Ти навчив мене любити рідну мову. Хоча в Харківському міському середовищі вона в роки мого шкільного дитинства була не в ходу і не в шані. Я до цих пір не зрозумію, як повністю україномовний в тридцять роки Харків за чотири десятиріччя повністю перейшов на «великий і могутній». Рідне українське ти подавав мені завжди ненав'язливо, легкими порціями, з гумором. Коли я жадав твоєї похвали і запитував: «папа, я молодець?», ти відповідав мені: «Молодець за возом біга». А ще ця твоя улюблена переробка приказки «Під ледачий камінь вода не тече». А ще пригадую: ти розповідав, як взимку 1946 року йшов пішки чотири кілометри від київської траси в рідний Рідкодуб через засніжені поля вже пізнім вечором і до тебе причепилася зграя вовків. Ти насмакав тоді з якоїсь скирти пук соломи і всю дорогу відганяв їх, спалюючи маленькі смолоскипи і промовляючи до Бога «Вовку вовки не з'їдять, Вовку вовки не з'їдять».

Дуже строгий ти був до мене школяра за безграмотність. Премудрість слова у відмінності від точних наук мені не давалася ніколи, і ти наполегливо шліфував мою мову. Пізніше, коли я побачив як ти відточуєш тексти своїх книг

або роботи учнів, я зрозумів, що краса і ясність викладу – для тебе основа культури вченого. А мені так і до цих пір насилу дається легкий виклад думки, хоч я і пишу постійно технічну документацію і наукові статті, і в співавторстві написав підручник, присвячений обслуговуванню нафтогазових свердловин.

Про цей підручник я тобі розповім окремо. Я не пішов по твоїх стопах в сільськогосподарську науку. Це було юнацьким рішенням - я не хотів зеленого світла в житті за рахунок твого імені і твого становища. Я пішов в техніку, з часом відбувся як хороший (без всякої помилкової скромності) конструктор у сфері устаткування для видобутку нафти і газу. Працював конструктором в галузевій воєнізованій рятувальній службі з ліквідації аварій на газових родовищах, потім головним конструктором і начальником дослідного виробництва, а згодом головним механіком цієї служби. Я і зараз зв'язаний з газовою галуззю. І ось з роками виявилось, що і мені є що залишити після себе. Окрім двох десятків винаходів я опублікував декілька наукових статей в фахові журнали... А торік побачив світ наш підручник для студентів вишів з ремонту, інтенсифікації і освоєння вуглеводневих свердловин. Свого такого українського підручника з цієї тематики до цих пір у нас не було. І так мені хотілося б, щоб і ти побачив цей підручник – предмет моєї гордості і порадів, що твої зерна впали у вдячний ґрунт.

Цікавими були повороти твоєї долі. Два роки після війни ти провчився в артучилищі, і якби ти його закінчив - не став би ти вченим біологом і навіть не знав би, що таке фотоперіодизм і трофічні зміни в розвитку рослин. А був би ти, як твій друг молодості бравий гармаш полковник Морозов Леонід Гаврилович, кадровим військовим, вічним мандрівником по гарнізонах і полігонах. А може бути тебе б списали у відставку за хрущовського скорочення армії і ти б став ще кимось. Це навіть гіпотетично непередбачуване. А головне, що навіть страшно собі уявити, не зустрів би ти на своєму шляху маму - азовську гречанку, яка приїхала до Харкова навчатися на агронома з захисту рослин. І нас би з сестрою Леною тоді б не було. І не було б її двох синів Дмитра і Михайла, і моєї доньки Ольги. І не було б твоїх правнуків Марії, Івана і Тимофія, яких ти не встиг побачити, але які є, і в яких тривають твої гени - це безперечно, кому про це не знати, як тобі - прихильнику Вавилова і знавцеві генетики.

В руках Провидіння випадок є інструментом і зумовлює подальше. Тебе комісували через хворобу, але ти отримав в військовому училищі середню освіту і опинився в потрібний час у потрібному місці - вступив до Харківського сільгоспінституту імені Докучаєва, де вже попався мамі на очі, і вона тебе не прогавила. І ось всі ми маємо місце бути і носимо ваші спільні гени. І всі ми різні і в той же час однакові в одному - коли ми по черзі з'являлися на світ, всі ми ставали свідками вашої відданої і чистої любові. Світла пам'ять мамі - Цибулько Вірі Іванівні, вона зараз лежить в метрі від тебе. Їй так тебе не вистачало ті сім років, що вона тебе пережила. Тепер ви знову разом, як завжди. І в тому, що ми з сестрою амбітні і лідерські і не дуже лагідні в побуті не втратили свої сім'ї, зберегли взаємну повагу і любов, спільно підняли своїх дітей - теж від тебе. Насамперед Сім'я, Земля і Гідність.

А при твоєму житті нам тебе все одно дуже не вистачало. Майже весь твій час постійно забирали агрономічний факультет, кафедра рослинництва,

інститут Юр'єва (ми в родині жартома його називали інститутом Гур'єва через його директора Бориса Петровича), студенти, дипломники, аспіранти, докторанти, лекції товариства «Знання», інспекційні поїздки по господарствах, симпозиуми, відрядження та все таке. Ми навіть з сестрою ревнували тебе до твого оточення і конкурували один з одним за твою увагу, хоч ти ні в чому нам не відмовляв. Ти завжди був серед людей, і кого не запитаєш - кожному запам'яталися твої увага і підтримка. І це щиро без брехні. Тебе давно немає, а я зустрічаючи твоїх соратників і учнів завжди відчував на собі їх ставлення до тебе і світлу пам'ять про тебе. Вони тебе добром поминають: Жмурко Василь, Сухова Галина, Огурцов Євген Миколайович, Кириченко Віктор, Слаута Віктор, Балабан Василь Васильович, Мілтих Олег Іванович, Муцко Михайло, Попов Сергій, Бобро Михайло Архипович, Абраменко Паша, Горбань Анатолій Тимофійович, Буряк Юра, Батарчук Анатолій Іванович і багато - багато інших (соромно що я не пам'ятаю всіх за прізвищами і тим більше по іменах і по-батькові). Для мене їх пам'ять дуже важлива - вона не дає мені права здійснювати несправедливі і необачні вчинки, адже я Твій син.

В цьому році на Трійцю всі мої потаємні спогади сколихнулися з новою силою. Мене, твого зятя Бібіка Віктора Григоровича і твого старшого онука Дмитра запросили на урочисте відкриття навчальної аудиторії твого імені на твоїй рідній кафедрі рослинництва в твоєму рідному Аграрному університеті імені Василя Васильовича Докучаєва. Новий завідувач твоєї кафедри Рожков Артур Олександрович, новий декан твого агрономічного факультету Романов Олексій Васильович, твої соратники Огурцов Євген Миколайович і Бобро Михайло Архипович за сприяння ще багатьох дорогих тобі людей створили чотири іменні аудиторії в пам'ять відомих вчених, чиє життя було пов'язане з кафедрою і університетом: Будріна Петра Васильовича, Кулешова Миколи Миколайовича, Пилипця Григорія Васильовича і тебе. Батько, ти в славетній компанії. Будрін – людина-легенда, він і засновник кафедри рослинництва, і колишній ректор Університету – тоді Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва, і засновник інституту імені Юр'єва – тоді ще селекційної станції. Кулешов - твій вчитель і науковий керівник, людина, чиє прізвище я пам'ятаю з дитинства з твоїх високих відгуків про нього. Грицько Васильович – твій старший товариш і багаторічний соратник. Я виступив на цих урочистостях із спогадами про тебе, про маму, про сестру, про часи проведені мною у дитинстві на кафедрі і дослідних полях разом з вами, про оточуючих тебе людей знаних мною багато років. Я був дуже схвилюваним до тремтіння в голосі – начебто зустрівся з тобою живим.

А сьогодні до мене звернулася шановна в нашій родині Гур'єва Ірина Анатолівна, твоя колишня соратниця і співавтор твоїх наукових праць, дружина твого директора інституту Бориса Петровича, за якого ти був заступником з наукової діяльності. Колектив небайдужих авторів готують видання про тебе. І я їм все це розповів.

Спасибі всім людям які створюють диво - увічнюють нашу пам'ять.

P.S. Колись я служив у війську. Всі ми підписували свій одяг десь в непомітних місцях, щоб не переплутати його, коли у сотні хлопців все абсо-

лютно однакове. Я на своєму однострої ставив оригінальну позначку «Ц с В». На питання свого командира роти і друга капітана Юрка Лебедева чому Ц і В - великі літери, а с - маленька, я віджартовувався, що ім'я ще потрібно прославити, а прізвище та по батькові вже прославлені.

Батько, здається, я не жартував.

ОНУК

Старший онук В.С. Цибулька Дмитро, 1978 р.н.,

в 2001 р закінчив інженерно - фізичний факультет Харківського політехнічного інституту. Тривалий час працював в галузі оборонної промисловості як інженер, дослідник, менеджер. Викладав іноземцям в Харківському авіаційному інституті. Підготував кандидатську дисертацію з технічних наук. В 2019 р. З відзнакою закінчив правничий факультет Києво-Могилянської академії. Державний експерт з питань європейської інтеграції в одному з міністерств.

В моєму дитинстві була така гра: з ранку вихідного дня, коли вже всі прокинулися, але ще не вставали, бувало, починали розігрувати казку “Рукавичка”. При цьому, на відміну від інших, як виявлялось згодом, дідусь вже встигав за кілька годин прочитати не одну статтю, а то і журнал. Спочатку першою на місці казкової “споруди” опинялась найменша “тваринка” (себто - я), потім інші родичі, хто в той момент був удома - мама, бабуся тощо. І останнім, накрившись ковдрою і перевалюючись з боку в бік, із сусідньої кімнати крокував дідусь, зображуючи ведмедя. Він, доєднувався до решти, і збирав всю конструкцію до купи. Таким він иені і вдавався: великим і потужним ведмедиком, який очолює, оберігає та підтримує всю велику родину.

Спогади із самого початку мого дитинства - дідусь завжди з книжкою чи журналом, або з якимись паперами, читає та робить нотатки. Нерідко бувало, що після того як він приходив з роботи в інституті, часто продовжував роботу і вдома. Зачинив двері у свою кімнату, яку ми називали “кабінет”, та попросивши тиші. Скільки разів за свої дошкільні роки я чув: “Димочок, зроби так щоб тебе шукали...” Годі й зазначати, що серед великої кількості книжок та журналів вдома, гадаю, не менш 60% було фаховою літературою, і майже всюди можна було зустріти його позначки різнокольоровими олівцями. Дідусева жага до знань і читання була чудовим прикладом для мене. До того ж, у його бібліотеці можна було знайти цікаві («справжні», а не «дитячі») книжки. З ранніх років моїми улюбленими виданнями були різноманітні енциклопедії, словники - топонімічний, нумізматичний, іноземних слів, науково-популярної, з медицини, історії, географії тощо.

Дідусь повністю віддавався своїй роботі у широкому розумінні цього слова. Мабуть тому у нього навіть не було якихось хобі, як це прийнято у багатьох інших людей, на кшталт фізкультури, туризму, шахів, мисливства та рибальства, або вболівання за футбол, чи відвідування театру та музичних концертів. Лише іноді він міг пополювати або обкопати кілька деревець у дворі своєї багатоповерхівки, або прогулятись у дендропарку ХНАУім. В.В.Докучаєва. Він також залишив добру пам'ять по собі, посадивши біля будинку тополі, які згодом вирости могутніми і надавали тінь у спеку.

Проте, незважаючи на зайнятість, він дуже цінував час для живого, безпосереднього людського спілкування. Він завжди був радий як і своїм друзям молодості, або чисельним родичам, до яких завжди ставився з обопільною повагою, так і колегам та своїм учням. Бувало, що до його оселі приїздили за порадами науковці та здобувачі з інших міст і навіть країн. Він до кожного ставився з належною віддачею. Бабуся завжди їх пригощала вечерею як гостей, та нерідко навіть залишали їх на ночівлю.

Так сталося, що попри всі намагання дідуся залучити мене до ботаніки та біології, я обрав для себе технічну сферу і вивчав відповідні науки. Пам'ятаю його спроби зацікавити мене, в тому числі і через збирання лікарських рослин, або чогось подібного. Наприклад, досі з тих часів в мене є книжка «Травник», до якої він звертався. На жаль, прислів'я «Не в коня корм» в даному випадку виявилось про мене. Мені відомо, що він розробив оригінальний підхід до розв'язання певної наукової проблеми, який, втім, став приводом для дискусій і розбіжностей із тогочасними представниками наукового радянського мейнстріму. Але на жаль, інша фахова підготовка не дозволяє мені усвідомити всі нюанси цього наукового протистояння. В останні роки доступ до світового наукового простору є набагато більш відкритим, ніж у радянські часи та перші роки незалежної України. Сумно, що дідусь пішов з життя дещо раніше, і вже фактично не застав початок ери інтернету вільного розповсюдження інформації, щоб скористуватись цим і спробувати внести свій доробок у загально-світовий контекст.

З дідусем завжди було надзвичайно цікаво: просто коли тобі 5 років, він біжить поруч і підтримує, щоб ти не впав із дитячого велосипеда, та врешті навчився на ньому їздити; коли 12 – навчає, як робити обрізку дерева в саду; коли 18 – розмірковує з тобою, як краще готуватись до екзаменів та яким чином можна будувати кар'єру за обраним шляхом. До речі, якщо ви не знаєте, то дідусь у свої студентські часи робив «шпори» по всіх предметах, але під час іспиту ніколи ними не користувався. Саме конспектування й було найкращим способом все вивчити). Коли мені було 25, я вже уявляв, чим хочу займатись далі. В травні 2003 р. в мене були екзамени кандидатського мінімуму. На філософському словникові, за яким я готувався до іспиту, було написано «23 травня 1951 р., аспірант В.Цибулько». І саме в цей же день, але 52 роками пізніше, я склав свій екзамен з філософії, з чого дідусь дуже тішився. А за 3 дні його несподівано не стало. Спочатку це був просто шок. Повне усвідомлення втрати настало лише за кілька місяців.

За рік мене призначили на посаду ученого секретаря в науковій організації, де я працював. Нові горизонти, новий рівень відповідальності, нова специфіка роботи – все це викликало багато запитань без відповідей. В той час я дуже гостро відчував, хто саме міг би мені чимось допомогти, порадити або повчити, із ким розмови та міркування могли би відбуватись вже на геть іншому рівні. Це було невимовно сумно..., але з цією людиною я міг вести подумки свій уявний діалог...

Приблизно за місяць до смерті дідусь здав до друку чергову книгу. Потім, десь через два тижні, він успішно переніс операцію на очах та був повним оптимізму і подальших планів. Його фраза тих днів: «Ще тиждень побайдикую і почну нову книжку писати»... Згадуючи дідуся крізь минулі роки,

він у мене асоціюється з розсудливістю, мудрістю, оптимізмом та життєлюбством, шанобливим ставленням до інших, справедливістю, тонким почуттям гумору, який ніколи не переходив до сарказму або був образливим, шляхетністю, чуйністю та готовністю допомогти ближньому.

Одним із моїх улюблених жанрів є біографії видатних людей. Читаючи про більшість із них стає зрозумілим, що досягнення не з'являються на пустому місці: визначними є ролі батьків, інших родичів, оточення, місцевості, часу тощо. Тим більш примітними є випадки, коли люди досягали успіху всупереч умовам. Для мене є вражаючим приклад дідуся, фактично – квантовий стрибок, коли він, будучи вихідцем із селянської родини, та згодом сиротою, маючи на своєму шляху артилерійську школу, фабрично-заводське училище та нетривалу робітничу кар'єру на заводі, зміг знайти своє покликання та досягти істотних успіхів, передусім як науковець і педагог. Безперечно, це було б неможливим без Вчителя, саме так, з великої літери, але до того ще без природної допитливості та колосальної працездатності, постійної самоосвіти. Такі риси і фактори стають очевидними на певній відстані, і усвідомлення їх важливості приходить лише з віком та життєвим досвідом. Дідусь став засновником інтелектуальної традиції нашої сім'ї, взірцем сумління і моралі. Вірю, що нам, його нащадкам, вдасться її утримати та передати далі разом із пам'яттю про нього.

ОНУК

Младший внук В.С. Цибулько – **Михаил**, 1985 г.р.
окончил механико-математический и экономический факультеты ХНУ
им. Каразина. Ранее работал экономистом в нефте-экологическом
стартапе, сейчас - бизнес аналитик в IT-компани.

Женат, воспитывает сына.

В свои дошкольные годы я слабо помню дедушку Володю – он много времени проводил на работе. Но у нас дома всегда были какие-то гости – к нему приезжали бывшие ученики и заграничные аспиранты, приходили коллеги. Кто по рабочим вопросам, кто за консультациями, а кто просто навесити, рассказать о своих успехах и поблагодарить за вложенный труд.

На семейных застольях дедушка был духовным центром, но при этом оставался скромным и ненавязчивым. Он всегда сидел во главе стола и участвовал в разговорах на любую тему. Казалось, кто бы о чем ни говорил - то как будто рассказывал это именно дедушке. Особо вспоминается, как он мог приправить чьи-то рассказы своими шутками и присказками из украинского фольклора. «Чи маєш звичку жувати травичку», «Ще трохи, по крапельці» (может еще какие-то вспомним).

Дедушка был очень добрым, а особенно, как мне кажется, к своим внукам. Я даже не могу вспомнить, чтобы он когда-то ругался или повышал голос. Мог пожуричь, пристыдить за какие-то шалости, но так, что хотелось тут же побежать и все исправить. Когда он приезжал из командировок, то всегда привозил какие-то гостинцы, пусть даже сахарок из поезда, но преподносил это торжественно - запускал руку в чемодан и загадочно спрашивал «кому?» а внуки наперебой кричали «мне!».

Первые 5 школьных классов я жил в студгородке им. В.В. Докучаева у бабушки и дедушки. Примерно тогда у него случился инсульт, и после этого он уже все время был дома, меньше занимался работой и больше проводил времени с семьей. Помню, мы вместе ходили на прогулки по дендропарку, на дачу, рассуждали о том как устроен мир, какие бывают профессии, и чем они полезны.

Он всегда приветствовал развитие творчества и креативности мышления. Как-то в начальной школе я придумал «ответчительный знак» - знак препинания, который ставился в начале предложения, идущего следом за вопросительным (ну раз есть вопросительный знак, должен же быть и ответчительный). Через несколько дней дедушка принес с работы алюминиевую медаль «Изобретатель СССР» и вручил мне ее за такое «открытие». Это потом уже я узнал, что таких медалей у него на работе было «насыпом», но в тот момент я очень гордился. А еще он научил меня складывать миллионы в уме - говорил, это очень просто, вот смотри 2 миллиона плюс 3 миллиона - получаем 5 миллионов.

Когда он работал в своем кабинете - бабушка просила меня не шуметь, чтобы не отвлекать его. Помню, я подкрался к двери, тихонько отворил ее, и заглянул в кабинет - дедушка неподвижно сидел за столом, опустив взгляд на стол. Я тогда громко возмутился - "как же так, дедушка ничего не делает, а просто сидит - разве можно так работать?"

Меня всегда удивляло, как он тщательно «прорабатывал» книги, подчеркивая карандашом важные фразы прямо в них, и делая пометки на полях.

Дедушки не стало, когда я учился на 2-м курсе универа, поэтому наиболее осознанные воспоминания о нем у меня связаны с периодом, когда мне было 16-18 лет. Он всегда интересовался успехами в моей учебе, какой путь я планирую выбрать, кем планирую быть в будущем. Он задавал мне взрослые вопросы и мы могли на равных общаться на серьезные темы, и это было непривычным для меня на то время, т.к. другие взрослые в школе и дома еще общались со мной как с ребенком. Он сопереживал и интересовался чем я живу, современными новостями - компьютерами, музыкой, футболом, хотя и не особо разбирался в этих вопросах. Но им двигало желание познавать новое, быть на одной волне с молодым поколением.

Примерно в 9-м классе дедушка подарил мне механические заводные часы «Луч» с кожаным ремешком. Это был ценный и практичный подарок для меня, которым я пользовался несколько лет.

Но в ночь, когда дедушка умер, эти часы остановились. А еще через какое-то время на них отломалась минутная стрелка. Вообще я не верю во всякого рода мистику, но до сих пор не могу найти объяснение этим фактам.

Я никак не участвовал в подготовке к похоронам, меня оставили дома. Я не мог ничего делать, мне было настолько грустно, что я взял в руки гитару (которую кстати мне подарил тоже он), и просто весь день играл, глядя в одну точку. Это была первая серьезная утрата в моей жизни, и я еще не знал как с этим справиться, как на это реагировать.

Дедушка многому меня научил, и это не только практические навыки, типа того, как красить забор (хотя и это тоже). Он на своем примере и поведении показал, как нужно относиться к людям, уважать их, и что делать, чтобы уважали тебя, научил своим подходам в работе и философскому взгляду на жизнь.

НА БИСТРИНІ ЖИТТЯ

Особистість В. С. Цибулька формувалася в складних умовах передвоєнних, воєнних і повоєнних років. Тернистий шлях до наукової ниви розпочався у 1947 р. на агрономічному факультеті Харківського сільськогосподарського інституту ім. В. В. Докучаєва.

«Трудно было учиться и лечиться», – згадував Володимир Сергійович у своїй монографії «Фотопериодизм и озимість» (2003 р.)

По закінченні інституту після захисту кандидатської дисертації В.С. Цибулько переходить на викладацьку роботу.

Упродовж 1961–1973 рр. він працював деканом агрономічного факультету Харківського СГІ ім. В. В. Докучаєва і одночасно обіймав посаду доцента кафедри рослинництва. Саме тоді найповніше розкрилися здібності вдумливого педагога і наставника студентської молоді. Йому були притаманні державний підхід до будь-якої справи та активна життєва позиція.

На мою долю випало довгий час працювати разом із Володимиром Сергійовичем на агрономічному факультеті: він – на посаді декана, а я був секретарем партбюро.

На фото: декан агрономічного факультету ХСГІ ім. В.В. Докучаєва В.С. Цибулько з активістами: профорг Микола Котляр, комсорг курсу Людмила Балашова і парторг факультету Михайло Бобро.

Успішна підготовка студентів, плідна наукова робота кафедр, активна громадська діяльність на ниві навчально-виховного процесу обумовили перемогу в Соціалістичному змаганні 1970 р. Факультет здобув статус «Червонопрапорного».

Згадуючи багатогранну роботу деканату факультету, очолюваного Володимиром Сергійовичем, необхідно підкреслити виключно важливу колегіальність, відповідальність і атмосферу доброзичливості керівника, який вирішував найскладніші питання спокійно, як кажуть, без підвищення голосу.

Природна доброта і порядність Володимира Сергійовича передавалися не тільки студентам, а й викладачам усіх факультетів.

Декан зумів згуртувати колектив одностудентів, фанатично налаштованих на всебічне покращення навчальної, навчально-методичної роботи, зокрема навчально-виробничої практики студентів другого курсу в радгоспах системи цукробурякотресту Харківського раднаргоспу, яку проходили в період весняно-польових робіт. Одним із таких господарств був Первухінський цукробурякокомбінат, у якому працював легендарний агроном, Герой Соціалістичної праці, Заслужений агроном УРСР Григорій Карпович Дробницький.

Згадуючи далекі часи необхідно наголосити, що в колективі агрофахівців серед активістів було своєрідне ядро особистостей. Яскравим взірцем для молоді був Володимир Сергійович. Серед активістів деканату були «берегині» факультету: Віра Михайлівна Певзнер – незмінний секретар і доцент, Людмила Яківна Мітюрич – учений секретар спецради із захисту дисертацій, головою якої був В. С. Цибулько.

Студентське самоврядування у той час представляли: профорг Микола Котляр, комсорг курсу Людмила Балашова, комсомольські ватажки факультету Василь Жмурко і секретар комітету комсомолу ХСГІ Станіслав Марченко.

Велику роль у навчально-виховній роботі відіграла художня самодіяльність. Концертні бригади майже щомісяця виїздили до господарств багатьох районів Харківщини. Вокальні ансамблі «Мрія» і «Колос» стали сценічною гордістю не тільки на факультеті, але і в інституті.

Традиційні факультетські «Голубі вогники» супроводжували щорічні випуски молодих агрономів і селекціонерів. Серед справжніх ентузіастів художньої самодіяльності треба згадати імена Віктора Какадія, Юрія Савостянова, Віктора Саяна, Валентину Крюкову, Лідію Паняшину, Людмилу Серебрянську, Василя Беспалого, визнаного куплетиста Володимира Коровкіна, баяністів Сергія Солодька і Миколу Колядко, а також танцювальний колектив під керівництвом Станіслава Макушинського (Михайло Гузеватий, Микола Косенко, Віктор Єрмоленко, Микола Рукасов, Ніна Соляник, Зоя Бондарєва, Валентина Шевченко, Надія Міз'як, Лідія Лемешко, Раїса Гончарова, Марія Чуб, Раїса Скоромна).

Самодіяльні художники стінних газет «Нива» і «Будяк»: Григорій Мандибула, Михайло Марченко, Олександр Рибалко і Віктор Рудяк.

На кафедрі рослинництва, доцентом якої у той час був В. С. Цибулько, працювала низка видатних учених-педагогів: академік АН УРСР М. М. Кулешов, доктори сільськогосподарських наук, професори Г. В. Пилипець (завідувач кафедри 1968–1973 рр.), Г. В. Коренєв, О. П. Якименко, доцент Г. Ф. Наумов (проректор з наукової роботи, майбутній ректор ХДАУ ім. В. В. Докучаєва у 1969–1993 рр.).

Саме тоді молоді, але досвідчені доценти Л. О. Марченко і В. С. Цибулько захистили свої докторські дисертації.

Вивчення трофічних закономірностей розвитку рослин В. С. Цибульком завершилося захистом докторської дисертації в 1973 р. і переходом на посаду

завідувача кафедри рослинництва, яку після академіка АН УРСР М. М. Кулешова очолював видатний вчений-педагог аграрної освіти, доктор с.-г. наук, професор Г. В. Пилипець.

Справедливість вимагає зазначити, що включно до 1960 р. вишівське навчання майбутніх агрономів завершувалося складанням державних іспитів і лише одиниці виконували дипломні роботи за ініціативою Г. В. Пилипця (по 2–3 студенти з кожної академічної групи).

У подальшому з 1961 р. на агрономічному факультеті було три академічні групи, замість шести, але всі випускники були зобов'язані виконувати і захищати дипломні роботи.

Упродовж 1961–1980 рр. В. С. Цибулько особисто був керівником понад 12 дипломників, активних учасників наукових досліджень. Більшість з них стали відомими науковцями, зокрема М. К. Їжик, М. В. Проскурнін, Г. К. Фурсова, Є. Г. Мещеряков, І. Ф. Карпенко, М. Г. Гусєв, В. В. Жмурко, М. Н. Стукало.

Необхідно особливо підкреслити, що вісім колишніх дипломників по закінченні ХСГІ ім. В. В. Докучаєва стали керівниками різних рівнів АПК:

- В. А. Слаута, Міністр аграрної політики України, віце-прем'єр;

Головами колгоспів Харківщини:

- Н. А. Мізак (Валківський район);

- М. Н. Твердохліб (Золочівський район).

Директорами радгоспів:

- В. О. Денисенко (Великобурлуцький район);

- В. О. Симоненко (Вовчанський район);

- С. В. Міщенко, начальник Двурічанського райсільгоспуправління;

- В. Г. Ржевський, генеральний директор Росагроінвеста (Белгородська область);

- Н. М. Авраменко, директор Белгородського центру хімізації.

Завершальний етап роботи В. С. Цибулька на посаді декана агрономічного факультету цілком обґрунтовано вважається найбільш продуктивним щодо постановки науково-дослідної, навчально-методичної і виховної роботи.

Серед випускників 1968–1973 рр. була значна частина тих, що поступили на факультет після військової служби. Армійське загартування зумовило їх всебічну підготовку як для виробництва, так і для наукової діяльності.

Своєрідним віддзеркаленням успішної роботи факультету 1968–1973 рр. є досягнення вихованців того часу в подальшій роботі. Достатньо назвати імена державних діячів В. А. Слаути і В. Г. Ржевського, академіків НААН України М. А. Литвиненка, В. В. Кириченка і член-кореспондента НАНУ О. І. Рибалки; директора радгоспу М. М. Щербину і вченого агронома М. О. Ольховського.

Великий досвід керівництва агрономічним факультетом, започаткований такими особистостями як Г. В. Коренєв (1955–1960 рр.) і В. С. Цибулько (1961–1973 рр.), створили надійний фундамент для

майбутньої діяльності очільника факультету професора Д. І. Фурсова, який успішно працював упродовж 1973–2004 рр., тобто більш як 32 роки!

В. С. Цибулько очолював кафедру рослинництва з 1974 до 1980 рр. – у знаковий період «переселення» інституту з Харкова до учбового містечка навчально-дослідного господарства (нині – селище Докучаєвське).

Згадуючи В. С. Цибулька доцільно підкреслити, що добра пам'ять про його роботу в університеті відзначена відкриттям його іменної аудиторії (№ 417) у 2019 р.

На сьогодні кафедра має чотири іменні аудиторії: М. М. Кулешова, Г. В. Пилипця, фундатора кафедри П. В. Будріна і В. С. Цибулька.

Продовженню славних традицій наукової школи рослинників-екологів світового визнання активно сприяють ректор ХНАУ ім. В. В. Докучаєва, член-кореспондент О. В. Ульянченко; секретар наглядової ради університету, зпрацівник сільського господарства України, лауреат Міжнародного рейтингу «Золота фортуна» з врученням ордена за трудові досягнення перед державою А. М. Середа; декан агрономічного факультету доцент О. В. Романов і завідувач кафедри рослинництва професор А. О. Рожков.

Пройдуть роки, десятки літ і вдячні нащадки будуть згадувати добрим словом Володимира Сергійовича Цибулька – видатного рослинника-фізіолога, ученого-педагога, дослідника з філософським способом мислення, ім'я якого викарбують золотими літерами на сторінках історії наукових установ: Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва та Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН.

Бобро Михайло Архипович,
доктор с.-г. наук, професор,
член-кореспондент НААН,
почесний завідувач кафедри
рослинництва ХНАУ ім. В. В. Докучаєва

ГЛИБОКА ВДЯЧНІСТЬ МУДРОМУ НАСТАВНИКУ

Озираючись на своє життя, я розумію, що найбільш важливу, а можливо і доленосну роль у ньому відіграв Володимир Сергійович Цибулько.

Наприкінці 1973 року, після закінчення з відзнакою Донського СГІ і року роботи у Донському зональному НДІ сільського господарства, я приїхала до Харкова в Український НДІ рослинництва, селекції і генетики ім. В. Я. Юр'єва з великим бажанням навчатись в аспірантурі з рослинництва. Однак, вчений секретар інституту Олександра Олександрівна Потапова вважала, що через недостатній виробничий стаж я не зможу подолати конкурс і порадила пошукати щастя у Харківському сільськогосподарському інституті ім. В. В. Докучаєва. І мені дійсно пощастило!!! Так судилося, що саме в той день у вузі одержали план прийому до аспірантури. Зав. відділом аспірантури Олександра Василівна Лещук, людина добрійшої душі, одразу направила мене на кафедру рослинництва. Побачивши мою розгубленість і невпевненість в

успіху, вона заспокоїла мене такими словами: "...Володимир Сергійович Цибулько недавно став завідувачем кафедри, але він досвідчений керівник, дуже добра і порядна людина. Іди і нічого не бійся." Так вперше я почула це ім'я і відчула добре ставлення до нього людей.

Вже через декілька хвилин я знайомилась з Володимиром Сергійовичем, красивим чоловіком з уважним, але добрим поглядом, який одразу викликав довіру до себе. Під час короткої бесіди він цікавився моїм навчанням у вузі, попередньою роботою, чому обрала для аспірантської підготовки саме Харківську школу і рослинництво. Його м'який спокійний голос і посмішка надихали на відвертість. Наприкінці розмови Володимир Сергійович сказав, що чекає мене на вступних екзаменах і попередив про конкурс. Так я вперше зустрілась з Володимиром Сергійовичем Цибулько, а у квітні 1974 року він став моїм науковим керівником.

Володимир Сергійович довіряв аспірантам і давав багато свободи при виконанні наукової програми. Разом з тим, був у курсі усіх справ, не нав'язливо контролював ситуацію, особливо все, що стосувалось методики. Він обов'язково виїжджав у господарства для огляду дослідних посівів аспірантів-заочників, або пошукачів. Володимир Сергійович не терпів обману в науці й був випадок, коли після такої поїздки, аспіранта відрахували.

Готуючись до викладацької роботи, я слухала лекції Володимира Сергійовича з рослинництва і дивувалась, як просто і доступно він доносив студентам складні питання з біології та фізіології рослин. При цьому практичні аспекти вирощування польових культур були завжди обґрунтовані викладками з наукових досліджень різних вчених. Під час лекцій він знайомив студентів з прикладами наукових дискусій і відчувалася його глибока обізнаність у проблемі, яку обговорювали.

Володимир Сергійович вражав своєю доброзичливістю. До кожного студента він ставився як до особистості, з повагою, звертаючись, як правило, за ім'ям та по батькові.

Один з талантів Володимира Сергійовича полягав у том, що він бачив здібності інших людей і щиро допомагав їм розкритись. Думаю, що саме завдяки цьому після закінчення аспірантури мене залишили на кафедрі рослинництва у складі лабораторії екології. Так само він допомагав і іншим своїм учням – не лише в роботі, але й в особистому житті.

Володимир Сергійович був людиною слова. У цьому я впевнилась, коли спитала про можливість переходу на викладацьку роботу. Тоді він сказав: "У нас є правило: ми готуємо викладачів серед співробітників агроекологічної лабораторії при нашій кафедрі і переводимо їх на вакантні посади асистента у тій послідовності, за якою вони до нас прийшли." І дійсно, це правило ніколи не порушувалось на кафедрі за часи керівництва Володимира Сергійовича.

До своїх учнів Володимир Сергійович виявляв особливе ставлення – він заохочував і підтримував їх у всіх важливих справах. Я найбільше це відчула під час роботи над дисертацією, особливо під час організації її захисту. Думаю, що мене підтримують і інші його учні. Мій керівник через відрядження не був присутній на моєму захисті, але навіть на відстані я відчувала його турботу.

Володимир Сергійович був дуже зайнятою людиною – обов'язки завідувача кафедри, чисельні громадські доручення вимагали багато сил і уваги. Водночас він багато працював як науковець. Для Володимира Сергійовича наукова робота була невід'ємною частиною його самого. Вражала його працездатність. У будь-який час (часто ввечері, або у вихідний день) можна було побачити його з ручкою чи з олівцем, коли він писав, або правив статті, монографії, звіти та інші наукові праці. При цьому його настрої створював таку атмосферу, що я, та інші мої молоді колеги з радістю йшли на кафедру і працювали, не дивлячись на годинник.

Слід зазначити, що Володимир Сергійович Цибулько служив нам прикладом відповідальності за справу – сам своєчасно виконував завдання і вимагав такого ж ставлення від своїх колег. Саме відсутність бажання працювати і безвідповідальне відношення до обов'язків могли вивести його з рівноваги. Лише один раз за роки спілкування я бачила як Володимир Сергійович не стримався і підвищив голос до крику. Його обурило той факт, що наш науковий співробітник, не підготувавши вчасно науковий звіт за своєю темою, поїхав збирати гриби. Тим самим був зірваний строк здачі річного звіту всієї наукової лабораторії.

Не можу не сказати про ставлення Володимира Сергійовича до мови. Він завжди багато допомагав і учням, і колегам у підготовці наукових праць. Слід відмітити його глибоку повагу до слова, до наукового тексту. Радив писати короткими простими реченнями й чітко висловлювати свою думку. Часто запрошував присісти біля його столу та разом з ним перечитувати текст. За допомогою легкого гумору він необразливо і по-доброму показував, які частенько незграбні речення ми видавали у своїх роботах. Мені було дуже приємно, коли свого часу, після правки моєї першої статті почувала похвалу від свого Вчителя. Він сказав: “Я приємно здивований. Якщо і надалі ви будете писати так само, проблем з написанням дисертації у нас не буде“. Це окрилило мене і в подальшому я завжди намагалась відповідати такій оцінці. Поруч з Володимиром Сергійовичем я завжди дуже хвилювалась. Однак ті уроки я запам'ятала на все життя, з великою вдячністю згадую їх дотепер і намагаюсь цей досвід передати своїм студентам.

З переведенням Володимира Сергійовича на відповідальну посаду заступника директора Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва з наукової роботи наші контакти, на великий жаль, скоротилися. Проте я і мої колеги-однодумці використовували будь-яку нагоду, особливо дні народження, ювілеї, щоб мати можливість привітати його, висловити вдячність і просто поспілкуватись. Дуже прикро, що всі щирі і теплі почуття я не змогла повною мірою висловити Володимирі Сергійовичу за його життя.

Я горда тим, що була і залишаюсь учнем талановитого вченого, мудрого наставника і чудової Людини Володимира Сергійовича Цибулька.

Чигрин Ольга Василівна,
кандидат с. г. наук, доцент кафедри
рослинництва, професор ХНАУ
ім. В.В Докучаєва

Я З ВДЯЧНІСТЮ ЗГАДУЮ СВОГО ВЧИТЕЛЯ

З Володимиром Сергійовичем я познайомився в липні 1970 р. під час вступних іспитів на агрономічний факультет Харківського с.-г. інституту ім. В.В. Докучаєва. Відразу після написання твору, це був останній іспит, оголосили список абітурієнтів, які повинні залишитися на місцях. В аудиторію до нас увійшов інтелігентний, красивий чоловік середнього віку. Чемно привітався з нами і почав співбесіду з кожними абітурієнтом. Цікавився сімейним становищем, освітою, службою в армії (серед нас було багато звільнених у запас), місцем і стажем роботи. Все це проходило в доброзичливій атмосфері і залишило дуже приємні перші враження про Володимира Сергійовича.

Пізніше ми зустрілися на сільгоспроботах в учгоспі „Комуніст”. Володимир Сергійович відвідав гуртожиток, поцікавився чи все нас влаштовує і чи немає у нас нарікань на умови проживання. Поцікавився як ми проводимо дозвілля і запропонував організувати концерт силами студентів першого курсу. Ми із задоволенням сприйняли цю ідею і невдовзі, відбувся такий концерт, на якому був присутній і Володимир Сергійович.

Більш ближче ми познайомилися з Володимиром Сергійовичем на третьому курсі, коли він почав нам читати лекції з курсу «Рослинництво». Лекції були завжди цікавими, змістовними, насиченими конкретними науковими і виробничими прикладами. Під час лекцій Володимир Сергійович умів підбадьорити студентів витонченим гумором.

Будучи деканом агрономічного факультету, він проводив велику виховну роботу серед студентів. Його інтелігентність і м'який характер не заважали йому жорстко тримати дисципліну і на високому рівні організовувати роботу на факультеті. Студенти дуже поважали свого декана і старалися ні в чому не підводити його, намагалися високо тримати марку факультету. І це їм з успіхом вдавалося. Агрономічний факультет в ті роки займав перші місця не тільки в навчанні, а і в спорті, в художній самодіяльності, в громадській роботі. У 1970 році агрономічний факультет під керівництвом Володимира Сергійовича став „Червонопрапорним”, зайнявши перші місця серед факультетів інституту за результатами змагань в усіх сферах студентського життя.

Після закінчення інституту я три роки працював на виробництві головними агрономом, але впродовж всього часу не покидало бажання навчатися далі в аспірантурі. З цим бажанням я приїхав до інституту на кафедру рослинництва, яку в той час очолював Володимир Сергійович. Він з притаманною йому доброзичливістю зустрів мене, поцікавився метою мого приїзду і після тривалої бесіди ми визначилися з темою моєї майбутньої дисертації, схемою і варіантами досліджень. Варіантів виявилось забагато і коли я про це обережно сказав Володимирі Сергійовичу він посміхнувся і сказав, що легше буде писати дисертацію, маючи більше даних. Володимир Сергійович поцікавився в якому господарстві я працюю і на якій посаді. В той час я працював керуючим відділком в науково-дослідному господарстві „Бірки”. Було вирішено, що я продовжую працювати на виробництві, навчаючись в аспірантурі заочно. Тепер я розумію, що це було дійсно вірне рішення Володимира Сергійовича. Працюючи в господарстві, я мав усі умови для проведення дослі-

джень. В господарство регулярно приїздив Володимир Сергійович і постійно надавав мені методичну допомогу.

По завершенню аспірантури Володимир Сергійович запропонував мені посаду асистента на кафедрі рослинництва. Я спочатку вагався. Мені подобалося працювати на виробництві, а з іншого боку, я був невпевнений, чи справлюсь з викладацькою роботою. Але Володимир Сергійович наполягав на тому, щоб я перейшов працювати на кафедру, запевняючи мене, що було б бажання, а з новою роботою я справлюсь.

Працюючи асистентом на кафедрі рослинництва, я завершував написання дисертації. Це було дуже непросто. Велике навчальне навантаження, треба було освоїти дві дисципліни – рослинництво і кормовиробництво, громадська робота. Більше всього пригнічувало те, що сім'я залишилася в селі, а я жив у гуртожитку. Але, поруч був наставник і вчитель, який підтримував мене в усьому. В цей період я ближче познайомився з родиною Володимира Сергійовича. Бо часто приходилось вечорами працювати разом з ним над дисертацією у нього на квартирі. Назавжди залишаться найтепліші спогади про гостинність дружини Володимира Сергійовича Віри Іванівни. Привітна, доброзичлива, з приємним гумором. Зустрічаючи мене, вона відразу запрошувала до столу і тільки після того, як ми по вечеряємо з Володимиром Сергійовичем, дозволяла нам працювати над дисертацією.

Дисертацію, за допомогою Володимира Сергійовича, я успішно завершив і захистив у 1985 р. Але залишалось невирішеним питання з квартирою. І в цій важливій справі знову допоміг мені Володимир Сергійович. Він переконав колишнього ректора нашого університету Г.Ф. Наумова поставити мене на пільгову чергу на квартиру.

Назавжди запам'яталася моя поїздка з Володимиром Сергійовичем на наукову конференцію в Краснодар. Там мені вперше у житті довелось доповідати результати моїх досліджень перед маститими вченими. Дуже хвилювався, але поряд був Володимир Сергійович і це надавало впевненості.

Пізніше, працюючи на посаді декана агрономічного факультету, я завжди у складних для себе ситуаціях, задавав питання – як би на моєму місці поступив Володимир Сергійович. Його приклад і досвід, який я отримав від нього, завжди допомагали мені в роботі.

І зараз, повертаючись подумки в минуле, я з вдячністю згадую свого вчителя, видатного вченого, талановитого організатора і просто хорошу людину, якій я завдячую усім що маю в житті.

Огурцов Євген Миколайович,
кандидат с.-г. наук, доцент кафедри
ХНАУ ім. В.В. Докучаєва

З ГЛИБОКОЮ ВДЯЧНІСТЮ ВЧИТЕЛЮ ТА НАСТАВНИКУ

Спогади про свого вчителя, наукового керівника Володимира Сергійовича Цибулька, хочу розпочати зі слів видатного таджицького письменника Ікрамі Джалола «... Борг учня перед учителем величезний, і шкода, що ми починаємо розуміти це не під час навчання, а в пору змужніння. І найчастіше це розуміння приходить тоді, коли вчитель вже спить вічним сном, і слова невисловленої вдячності важким тягарем лягають на душі».

Ці кілька сторінок моїх спогадів хай будуть проявом глибокої вдячності Володимирі Сергійовичу, людині, від якої я отримала уроки життєвого досвіду, наукового спрямування своєї долі.

Наше знайомство відбулось у березні 1983 р. Я, молодий спеціаліст, після закінчення з відзнакою Харківського сільськогосподарського інституту імені В. В. Докучаєва, отримала направлення на роботу в Український науководослідний інститут рослинництва, селекції та генетики ім. В. Я. Юр'єва (нині Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН) з перспективою навчання в аспірантурі. Вже з першого погляду професор В. С. Цибулько вразив мене шанобливим ставленням до співрозмовника, доброзичливістю. Володимир Сергійович запропонував мені наукову роботу з виявлення фотоперіодичної реакції у колекційних зразків сої й проса та прояву її у гібридів. Про що я майже нічого не чула, навчаючись в інституті. Але Володимир Сергійович, у короткій співбесіді, так мені запально про це розповідав, що цей напрям і сьогодні для мене залишається актуальним. Колектив лабораторії розвитку, насінневої продуктивності та кормовиробництва, якою керував Володимир Сергійович, зустрів мене з теплотою і дружнім ставленням. Дійсно кажуть: «Який голова, такий і колектив». У колективі панувала творча наукова атмосфера. Особливо були цікаві короткі засідання колективу на чолі з Володимиром Сергійовичем: тут були і конструктивні плани, і розгляд результатів та їх оцінка, і поради, і пошук актуальних напрямів. Все це було заправлено повагою до кожного й тонким гумором. Це дозволяло нам, молоді, розкритись як науковому досліднику. Доречі, я перша аспірантка Володимира Сергійовича, яка навчалась за спеціальністю «селекція і насінництво». В окремих науковців інституту це викликало недовіру до наших дослідів, але завдяки мудрості та таланту керівника, практично всі його аспіранти захистили дисертаційні роботи.

Володимир Сергійович – це джерело наукових ідей, настільки широкого кола, що наш колектив, який на той час нараховував 14 осіб, проводив успішно дослідження з фізіології, генетики, селекції, рослинництва, кормовиробництва багатьох сільськогосподарських культур. Професор завжди поважав прагнення його підлеглих до наукових досліджень, підтримував творчу енергію та наш молодий запал, допомагав словом і ділом у вирішенні поставленої мети.

Якби не Володимир Сергійович, його батьківське відношення до мене, хто знає яка б доля спіткала мене і як склалось б моє подальше життя. За чотири дні до захисту моєї дисертаційної роботи помирає моя мама. В один день змінилося моє життя, рухнув звичайний його ритм. Після поховання мами я не хотіла повертатись у Харків, а тим паче і не думала про захист. Але

Володимир Сергійович знайшов потрібні слова для мене та переконав у необхідності проведення захисту. Я приїхала у Харків і вийшла на захист. Не можу не згадати з вдячністю і голову вченої спеціалізованої ради у той день, Бориса Петровича Гур'єва. Світла йому пам'ять.

Спілкування з Володимиром Сергійовичем я вважаю школою не тільки науковою, але й життєвою. Навіть короткі бесіди з ним давали дуже багато. Завдяки спілкуванню з вчителем, я навчилась оцінювати людей і події за більш глибокими критеріями. Так склалася моя наукова кар'єра, що я певний час займала ту ж посаду, що займав Володимир Сергійович в часи нашого першого знайомства – заступника директора з наукової роботи. Попасти до нього на прийом було дуже важко, у приймальні завжди були аспіранти, колеги, які йшли з різними питаннями – від наукових до побутових. Усі ми були впевнені, що він нас вислухає, ніколи не образить нашої гідності, не принизить зневагою, допоможе. Йому були притаманні почуття міри, делікатності. Завжди доброзичливий, з привітною посмішкою на обличчі. Його величезна ерудиція, багатогранні наукові інтереси поєднувались із скромністю, порядністю та чуйністю.

Згадуючи Володимира Сергійовича, я запитую себе: «Як склалася би моя доля, де б я працювала?». І розумію, що завдячуючи цій Людині з великим добрим серцем та особистим прикладом, я відбулася як вчений, мене поважає вітчизняна наукова спільнота. А головне, я продовжую й розвиваю славетні традиції, започатковані ним.

Кожного року, на день смерті Володимира Сергійовича 26 травня, ми, його учні та колеги, збираємось на могилі нашого Вчителя, згадуємо з великою вдячністю ті часи, коли завзято працювали разом, розуміємо, що наш Учитель назавжди залишиться для нас прикладом служіння науці, подолання життєвих труднощів та людяності

Кобизєва Любов Никифорівна,
доктор с.-г. наук, член-кореспондент НААН,
директор Інституту рослинництва ім. В.Я.
Юр'єва НААН

СПОГАДИ ПРО ВЧИТЕЛЯ

З Володимиром Сергійовичем мене звела доля в кінці 1982 року, коли постало питання мого працевлаштування після закінчення ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Декан агрономічного факультету Д.І. Фурсов запропонував зустрітись з В.С. Цибульком та прийняти остаточне рішення відносно мого бажання та можливості в подальшому займатися науковою діяльністю. Агрономічна наука для мене була близькою, оскільки з третього курсу під керівництвом дипломного керівника проф. Г.К. Фурсової я брав участь у дослідженнях з питань технології вирощування гібридів кукурудзи на силос різної групи стиглості залежно від густоти посівів та системи удобрення. А також приймав участь у дослідах з іншими культурами, опанувавши при цьо-

му відповідні методики та підходи у проведенні аналізів, в т. ч. достовірність одержаних результатів. Мене завжди надто цікавили кінцевий результат роботи, достовірність одержаних результатів, і подобалося знаходити нові підходи для досягнення поставленої мети та одержання позитиву. Тому я із задоволенням погодився на зустріч, яка відбулася поруч зі стінами інституту, біля будинку № 25, де проживав мій, в подальшому науковий керівник. Він був одягнений скромно: у сірій плащ, на голові – берет з пиптиком. Говорив він тихо, виважено і спокійно – про створену ним нову лабораторію розвитку та насінневої продуктивності рослин, про основні завдання тематики наукових досліджень та мої функції у проведенні дослідів з сортами зернобобових культур кормового напрямку використання. Про важливість таких досліджень, в т.ч. застосування регуляторів росту, які потрібно було випробовувати, адже таке завдання перед Інститутом ім. В.Я. Юр'єва було поставлено ВАСХНІЛ. Оскільки В.С. Цибулько займав посаду заступника директора з наукової роботи, то це входило до його прямих обов'язків. Тому мені потрібно було активно включитися до такої роботи разом з кандидатом біологічних наук Гридіним Миколою Миколаєвичем.

Якщо чесно, то свою згоду на запропоновані умови та напрямок наукових досліджень я прийняв ще після перших хвилин спілкування, адже його голос, щирі слова та добрі очі не могли не викликати моєї довіри, як, мабуть, і у кожного з його співрозмовників. Ще він запитав відносно моєї успішності, та чи маю трійки. Я відповів так, є одна – з атеїзму, на що він з посмішкою в очах промовив, що це наука більшою мірою для попів, а ми будемо займатися своїми, більш важливими справами в галузі рослинництва. Слід зазначити, що в подальшому, вчитель витримав своє слово, адже в ті часи не так просто було отримати направлення на роботу до наукової установи (в аспірантуру був значний конкурс через обмежену кількість місць). З 1 березня мене зарахували на посаду старшого лаборанта, а через рік – молодшого наукового співробітника, яку йому вдалося ввести на заміну посади інженера-лаборанта. З цього моменту я безпосередньо включився у виконання завдання з підвищення насінневої продуктивності гороху, чини, сої, вики озимої та ярої на основі застосування фізіологічно активних речовин та сумісних посівів (гороху, чини, вики озимої та ярої) із зерновими колосовими культурами. За період моєї наукової роботи в лабораторії протягом 1983-1996 рр. під керівництвом Володимира Сергійовича нами було розроблено та удосконалено агроприйоми технології вирощування гороху, сої, вики озимої, люцерни та гречки. Встановлено доцільність застосування регуляторів росту на цих культурах як у чистому виді, так і в бакових сумішах з засобами захисту рослин. Але позитивні результати вдалось одержати не відразу, і не на всіх культурах, навіть були відчаї, особливо у дослідях з соєю та горохом. В такі хвилини вчитель говорив: “Отрицательный результат, тоже результат”, маючи на увазі, що оприлюднення даних наших досліджень допоможе колегам, які працюють у цьому напрямку. А такі дійсно були. Надходили листи, в яких відмічалось, що ми є “піонерами” в колишньому Радянському Союзі з вивчення даних питань. У таких випадках Володимир Сергійович запрошував до себе, показував такого листа та червоним олівцем (коротеньким) жирно підкреслював ключо-

ві слова і з м'яким гумором підбадьорював мене, мов ми не одні, “не все пропало”. Звичайно, для узагальнення польових дослідів потрібен час, якого у нього завжди не вистачало. На той час потрапити до приймальної директора було практично не можливо. А в рідкісні години його перебування в лабораторії, приділити увагу кожному, звичайно, було не реально. Крім того, В.С. Цибулько координував роботу новоствореного відділу кормовиробництва, допомагав співробітникам у розробці наукової тематики, підбирав кадри. Також багато уваги та часу приділяв питанням будівництва Харківського селекційного центру та експериментальній базі дослідних господарств мережі інституту. Він добре розумів значимість успішного вирішення цих питань для майбутнього установи, її наукових кадрів.

Разом з тим, він був справедливим, вимогливим і послідовним. Значну увагу приділяв питанням методики досліджень, правильному підбору методів та розробки нових, більш досконаlih, які підвищують точність експерименту.

З цього приводу згадую 1986 дощовий рік, через що на контролі висота рослин зерно-укісного сорту гороху Харківський 74 становила 216 см. Ділянки були своєчасно підкошені фронтальною косаркою, без втрат зерна з послідуочим скручуванням рослин у рулон на плівку та обмолотом на стаціонарній молотарці МСУ-1 за допомогою валу відбору потужності трактора Т-25. Оскільки пропускна здатність агрегату незначна, ми вирішили обмолочувати лише продуктивну частину рослин. Тому після обмолоту куча містила солому з половиною. В роботі мені допомагали два лаборанти (Олександра Іванівна і Тамара Василівна) та тракторист (Анатолій Іванович). Після збирання ділянок з першого повторення ми переїздили на друге. Саме в цей час Володимир Сергійович приїхав на поле. Я був задоволений оперативністю нашої роботи, сонячною погодою, можливістю закінчити поділянкове збирання до кінця дня та розраховував на схвальні слова від наукового керівника. Але подивившись на кучу горохової соломи, він з сумом запитав – скільки таких я ще планую “навалити” і що з ними буде до сівби послідуочної культури. І я відразу згадав про вимоги методики відносно строкатосі (різномірності) родючості ґрунту у польових дослідях... Звичайно, було соромно і це стало мені уроком “на все життя”. Збирання ми продовжили вже на краю поля. Це той випадок, коли кажуть, що краще б посварив, покричав. Але Володимир Сергійович ніколи не підвищував голос, а про наші огріхи нагадував з певним гумором, за що ми були йому вдячні і намагалися не давати йому приводу. Однак, це йому вдавалося робити по-батьківські, особливо в обідню перерву в святкові дні за соловодким столом.

Основна ж група співробітників нашої лабораторії займалася вивченням біологічної природи фотоперіодизму та озимості рослин, тобто питаннями, яким ВІН присвятив все своє життя в науці, які узагальнено та лягли в основу написання його монографій “Трофические закономерности фотопериодизма растений”, “Метаболические закономерности фотопериодизма и их значение для селекции”, “Метаболическая теория озимости растений”, “Фотопериодизм и озимість. Уроки из истории изучения их сущности”. Вже пізніше, після перенесеного ним інсульту і тривалої реабілітації ВІН багато і активно працював на дому і мені часто приходилось передавати або забирати різні па-

пери для вченого секретаря, рецензії та відгуки для співробітників тощо. Слід відмітити виключно теплу атмосферу та гостинність в його квартирі, двері якої були завжди відкриті для учнів. Віра Іванівна завжди намагалася всадити до скромного, як вона говорила, столу з українськими стравами – салом з часничком, картопелькою, домашніми огірочками тощо... І саме в такі години ВІН розкривався, говорив: “Давай по-філософствуємо на предмет того, якщо би ...”. До речі, коли у 2001 р. мене призначили на посаду заступника директора і з’явилася можливість купити квартиру (УААН надала кредит), я поділився радісною новиною з вчителем, що ми придбали житло в його будинку і будемо практично сусідами – у нього перший під’їзд, а у мене – третій. Він сприйняв це з радістю, адже ще був повний творчих сил, нових наукових задумів. Ми вже розпочали працювати над майбутньою моєю докторською дисертацією та можливостями проведення додаткових досліджень в лабораторії рослинництва, яку я на той час очолював. На жаль, задумане не вдалося втілити в життя. Під час мого стажування за кордоном (США) 26 травня 2003 р. мені зателефонували, що вчителя не стало. До сих пір в пам’яті залишилися останні його слова перед моїм від’їздом про те, щоб я продовжив дослідження з викою озимою, яка несправедливо забута та потребує уваги, особливо удосконалення прийомів вирощування на насіння.

У вечірні години нашого спілкування ВІН кожного разу у згадках повертався до одержаних результатів трофічних, гормональних та ензимологічних закономірностей фотоперіодизму, озимості та яровизації, які ВІН вважав основними складовими частинами метаболічної теорії розвитку рослин. Володимир Сергійович проводив аналіз та шукав причин недостатнього використання цієї теорії в сучасній адаптивній селекції при створенні селекціонерами нових сортів і гібридівпольових культур, як короткого, так і довгого дня. Адже в умовах виробництва важливим є використання фотоперіодично нейтральних сортів та технологічних прийомів зменшення фотоперіодичної активності таких культур як соя, кукурудза, просо, сорго та ін. Він сильно переживав з цього приводу і все ж сподівався, що не все втрачено. Сподівався, що пройде фінансова криза і наукові розробки його наукової школи знайдуть втілення у життя. Оскільки вони розкривають нові підходи до розробки агротехнічних і селекційних методів управління розвитком та продукційним процесом рослин.

Ми, всі його учні, з гордістю та задоволенням сприймали на свою адресу слова “цибульчата”, нас так називали. Особливо коли це стосувалося правил правопису. Адже вчитель, як ніхто, дуже ретельно і виважено підходив до написання та редагування наукових праць, звітів, статей, монографій. Володимир Сергійович був інтелігентною, дуже порядною та справедливою людиною, мав дивовижну працездатність і націленість на реалізацію своїх задумів. Він назавжди залишиться для нас прикладом людяності та служіння науці.

Попов Сергій Іванович,
доктор с.-г. наук, професор,
керівник відділу рослинництва
Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр’єва НААН

ДЯКУЮ ДОЛІ

У 1981 році я вступив до аспірантури Українського НДІРСіГ ім. В.Я. Юр'єва за спеціальністю 06.01.09 «рослинництво» з відривом від виробництва. Володимир Сергійович запропонував мені виконувати дисертаційну роботу в очолюваній ним лабораторії розвитку та насінневої продуктивності рослин в напрямку підвищення насінневої продуктивності люцерни.

Під його керівництвом я пропрацював до 1996 року – до кінця існування лабораторії розвитку і насінневої продуктивності рослин. Це були нелегкі роки, але я відношу їх до кращих років свого життя.

З першої зустрічі Володимир Сергійович вразив мене як неординарна особистість. Це був науковець старої школи – всебічно освічений, інтелігентний, доброзичливий, з м'яким гумором. Але в наукових питаннях принциповий, наполегливий, а як науковий керівник – вимогливий. Не зважаючи на свій статус і регалії він жодного разу за будь-яких обставин не дозволив собі підвищити голос на аспіранта, лаборанта чи співробітника. Він умів довіряти і ця довіра була вищою нагородою для нас. Володимир Сергійович говорив: «Держайте! Но не дерзайте...». Цю фразу я згадав у своєму слові над його тілом.

Неповторною була атмосфера, яку створив Володимир Сергійович в лабораторії розвитку та насінневої продуктивності рослин. Різні групи виконували теоретичні і практичні дослідження, але працювали як один організм, одна сім'я. В горі і радості ми були разом. Одного разу, відзначаючи колективом день народження Володимира Сергійовича, я оголосив таке привітання:

Привітати хочу Вас з Днем народження!
Нелегким було в науці Ваше сходження,
Але висот Ви досягли, ще й помітних,
Хоч і мали опонентів непривітних
Хай гикнеться Чайлахяну й «чайлахянчикам»,
Коли вип'ємо за Вас по два «гранчаки»,
Побажаємо здоров'я Вам міцного,
Щоб родилися ідеї як до цього.
Хай живе Ваша теорія трофічна,
І не знає вона меж географічних,
Насіннева продуктивність не загине,
Добра слава про здійснене Вами лине!

Володимир Сергійович Цибулько був видатним українцем. Спілкувався українською мовою, любив українську пісню. Завдяки йому і я повернувся до свого коріння.

Кажуть, що у житті, як на довгій ниві, всякого зустрінеш. Працюючи в Інституті рослинництва ім. В.Я. Юр'єва 38 років, я дякую долі, що зустрівся з Володимиром Сергійовичем Цибульком – моїм Учителем з незаперечним науковим і моральним авторитетом!

Буряк Юрій Іванович,

кандидат с.-г.наук, заступник директора з науково-виробничої та господарської діяльності

Хронологічний показчик публікацій

1956

1. *Цыбулько В.С.* Глубина залегания узла кущения озимой пшеницы в зависимости от сорта и условий произрастания: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук / Харьк. с.-х. ин-т им. В.В.Докучаева. - Харьков, 1956. - 17 с.

1958

2. *Цыбулько В.С.* Углубление узла кущения озимой пшеницы методом отбора // Вестник с.-х. наук. - 1958. - № 2. - С. 15-21.
3. *Цыбулько В.С.* Деякі питання морфології кушіння пшениці // Український ботанічний журнал. - 1958. - Т. XV, № 3. - С. 27-36.

1959

4. *Цыбулько В.С.* Влияние сортовых особенностей и внешних факторов на глубину залегания узла кущения озимой пшеницы // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - X. - 1959. - Т. 18 (55). - С. 47-65.
5. *Tsibulko V.S.* Adineirea nodula de infratire la grinl de toșana prin metoda selecticii // Analele Ronni – Sovietice / Seria agric. - Zoot. (Anul XIII, seria II-a). - 1959. - № 1 (47). - P. 43-49.

1961

6. *Богущая В.Н., Цыбулько В.С.* Рост, развитие и урожай озимой пшеницы и озимой ржи по разным предшественникам и фонам питания // Тезисы докл. науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - X. 1961. - Вып. 2. - С. 11-13.
7. *Цыбулько В.С.* Накопление и отток продуктов ассимиляции у короткодневных и длиннодневных культур // Тезисы докл. науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - X., 1961. - Вып. 2. - С. 29-30.

1962

8. *Богущая В.Н., Цыбулько В.С.* Урожай озимой пшеницы и озимой ржи по кукурузе разного использования // Тезисы докл. науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - X., 1962. - Вып. 2. - С. 14-16.
9. *Латцевич Г.П., Цыбулько В.С.* Определение глубины залегания узла кущения озимой пшеницы // Вестник с.-х. науки. - 1962. - № 12. - С. 111-116.
10. *Цыбулько В.С.* Суточные изменения продуктов ассимиляции в листьях длиннодневных и короткодневных культур // Физиология растений. - 1962. - Т. 9, № 5. - С. 567-574.
11. *Цыбулько В.С.* К вопросу о биологических различиях между яровыми и озимыми формами полевых культур // Тезисы докл. науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - X., 1962. - Вып. 5. - С. 12-13.

1963

12. *Цыбулько В.С.* О биологической сущности фотопериодизма растений // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Изд-во с.-х. лит. УССР, 1963. - Т. 42 (79). - С. 197-229.

13. *Цыбулько В.С.* Последствие низкой температуры на динамику продуктов ассимиляции у озимых хлебов // Тезисы докл. науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. – Х., 1963. - Вып. 4. - С. 28-29.
14. *Цыбулько В.С.* О биологической природе действия короткого дня на скорость развития растений // Тезисы докл. науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. – Х., 1963. - Вып. 4. - С. 30-32.

1964

15. *Цыбулько В.С., Богуцька В.М.* Урожай озимих хлібів по різних видах пару та кукурудзі, зібраний на зерно та силос // Рослинництво. - К. : Урожай, 1964. - Вип. 1. - С. 20-30.
16. *Цыбулько В.С.* До питання про біологічну природу озимості польових культурних рослин // Український ботанічний журнал. – 1964. – Т. XXI, № 5. - С. 18-27.
17. *Цыбулько В.С.* К вопросу о биологической сущности влияния яровизации семян на развитие озимых хлебов // Тезисы докл. науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1964. - Вып. 4. - С. 34-35.
18. *Цыбулько В.С.* Фракционный состав углеводов и интенсивность их накопления у длиннодневных и короткодневных культур в разные периоды дня // Тезисы докл. науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1964. - Вып. 4. - С. 36-38.
19. *Цыбулько В.С.* Про біологічну суть процесів, що визначають швидкість розвитку рослин // Анотації доповідей другої української республіканської наук. конф. з фізіології та біохімії рослин. - К. : Наукова думка, 1964. - С. 366-367.

1965

20. *Цыбулько В.С.* Динамика содержания продуктов ассимиляции и фотопериодизм растений // Физиология растений. - 1965. - Т. 12, Вып. 4. - С. 622-630.
21. *Цыбулько В.С., Манзюк В.Т.* До питання про морфобіологічну природу перетворення колоса пшениці у вегетативні органи // Український ботанічний журнал. - 1965. - Т. XXII, № 3. - С. 19-22.
22. *Цыбулько В.С.* Изменение веса растений, содержание и состав углеводов у длиннодневных и короткодневных культур в разных фотопериодических условиях // Тезисы докл. науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1965. - Вып. 4. - С. 27-29.
23. *Цыбулько В.С.* О фракционном составе углеводов в листьях хлебных злаков в связи со скоростью их развития // Тезисы докл. науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1965. - Вып. 4. - С. 30-32.

1966

24. *Цыбулько В.С.* Біологія цвітіння та утворення насіння деяких багаторічних злакових трав // Рослинництво, - К. : Урожай, 1966. - Вип. 3. - С. 75-80.
25. *Цыбулько В.С.* К вопросу о биологической природе озимости хлебных злаков // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1966. - Т. 48. - С. 136-145.
26. *Цыбулько В.С.* Содержание углеводов в разных ярусах листьев озимых и яровых хлебов весеннего сева в разные сроки вегетации // Тезисы докл. науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1966. – Вып 4. - С. 35-36.

27. *Цыбулько В.С., Иванов А.И., Иванченко Э.Г.* Флуоресценция конусов нарастания яровых и озимых хлебов при весеннем посеве // Труды Харьк с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1966. - Т. 51. - С. 75-79.
28. *Цыбулько В.С., Манзюк В.Т.* Динамика продуктов ассимиляции и биологическая природа озимости хлебных злаков // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1966. - Т. 51. - С. 24-35.
29. *Цыбулько В.С., Ястребов Ф.С.* До питання про біологічну природу фото-періодичної індукції у сорго // Рослинництво. - К.: Урожай, 1966. – Вип. 2. - С. 26-35.
30. *Цыбулько В.С., Ястребов Ф.С.* К вопросу о причинах замедленного развития короткодневных культур при кратковременном прерывании ночной темноты светом // Тезисы докл. науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1966. - Вып. 4. - С. 52-53.
31. *Ястребов Ф.С., Цыбулько В.С.* Рост и развитие растений сорго под влиянием короткого дня // Вестник с.-х. науки. – 1966. - № 11. - С. 40-44.

1967

32. *Цыбулько В.С.* Развитие корневой системы сорго в разных фотопериодических условиях // Растениеводство. - К. : Урожай, 1967. –Вип. 4. - С. 31-35.
33. *Цыбулько В.С.* Некоторые эколого-биологические особенности растений длинного и короткого дня в связи с темпами их развития // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1967. - Т. 65. - С. 28-36.
34. *Цыбулько В.С.* Содержание азота в листьях длиннодневных и короткодневных культур в связи с темпами их развития // Материалы науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. -Х., 1967. - Вып. 3. - С. 21-22.
35. *Цыбулько В.С.* Содержание витамина «С» в листьях растений и его связь с темпами их развития // Материалы науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1967. - Вып. 3. - С. 22-23.
36. *Цыбулько В.С., Ястребов Ф.С.* К вопросу о биологической природе фотопериодической реакции сорго // Тезисы докл. республиканской науч. конф. по вопросам растениеводства, селекции и генетики. - Х., 1967. - С. 73-75.
37. *Ястребов Ф.С., Цыбулько В.С.* Особенности фотопериодической реакции у сортообразцов веничного сорго // Селекция и семеноводство. - К. : Урожай, 1967. - Вып. 7. - С. 142-146.

1968

38. *Цыбулько В.С.* О биологической природе процессов, определяющих темпы развития растений // Растениеводство. - К. : Урожай, 1968. - Вып. 5. - С. 6-12.
39. *Цыбулько В.С.* Вміст аскорбінової кислоти в листках рослин в зв'язку з темпами їх розвитку // Український ботанічний журнал. – 1968. – Т. 25, № 5. - С. 80-85.
40. *Цыбулько В.С.* Содержание азота в листьях яровых и озимых форм хлебных злаков в связи с темпами их развития // Материалы науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1968. - Вып. 3. - С. 28-29.

41. *Цыбулько В.С., Ястребов Ф.С.* Отток продуктов ассимиляции у сорго в условиях кратковременного прерывания ночи светом // Физиология растений. - 1968. - Т. 15, № 4. - С. 610-615.
42. *Цыбулько В.Я., Ястребов Ф.С.* К вопросу о трофических факторах фотопериодизма сорго // Селекция и семеноводство. - К. : Урожай, 1968. - Вып. 10. - С. 140-149.

1969

43. *Цыбулько В.С.* Особенности трофических и ростовых процессов у яровых и озимых хлебов в связи с темпами их развития // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1969. - Т. 74 (111). - С. 23-40.
44. *Цыбулько В.С.* К вопросу о характере превращения продуктов ассимиляции у длиннодневных и короткодневных культур в связи с темпами их развития // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1969. - Т. 78 (115). - С. 77-82.
45. *Цыбулько В.С.* О типах связи между питанием и темпом развития растений // Материалы науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1969. - Вып. 2. - С. 3-6.
46. *Цыбулько В.С.* Содержание каротина в листьях растений в связи с темпами их развития // Материалы науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1969. - Вып. 2. - С. 6-8.
47. *Цыбулько В.С., Ястребов Ф.С.* Влияние фотопериодических условий на развитие корневой системы сорго // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. -1969. - Т. 74 (111). - С. 80-87.
48. *Цыбулько В.С., Ястребов Ф.С.* Фотопериодическая реакция сорго и некоторые стороны взаимосвязи роста и развития растений // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1969. - Т. 78 (115). - С. 58-63.

1970

49. *Цыбулько В.С.* Содержание витамина "С" и каротина в листьях растений в связи с темпами их развития // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1970. - Т. 90 (127). - С. 101-106.
50. *Цыбулько В.С.* О логическом приеме установления сущности биологических процессов, определяющих признаки и свойства растений // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1970. - Т. 132. - С. 103-109.
51. *Цыбулько В.С.* О накоплении и превращении продуктов ассимиляции у яровых и озимых хлебов в связи с особенностями их развития // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1970. - Т. 135. - С. 70-76.
52. *Цыбулько В.С.* Трофические факторы фотопериодизма растений // Селекция и семеноводство. - К. : Урожай, 1970. - Вып 15. - С. 126-135.
53. *Цыбулько В.С.* Фотосинтез та дихання рослин залежно від фотоперіодичних умов у зв'язку з темпами їх розвитку // Український ботанічний журнал. - 1970. - Т. 27. - С. 255-258.
54. *Цыбулько В.С.* О методике и принципах изучения трофических факторов индивидуального развития растений // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1970. - Т. 132. - С. 151-156.

55. *Цыбулько В.С.* Содержание свободных аминокислот в листьях длиннодневных и короткодневных растений в связи с темпами их развития // Материалы науч. конф. Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1970. - Вып. 2. - С. 7-9.
56. *Цыбулько В.С.* Виховується агроном: Готуємо кадри завтрашнього дня // Соціалістична Харківщина. - 1970. - 29 вересня, № 188.
57. *Цыбулько В.С., Манзюк С.Г.* Содержание некоторых витаминов группы «В» в листьях растений в связи с темпами их развития // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1970. - Т. 135. - С. 84-89.
58. *Цыбулько В.С., Ястребов Ф.С.* О трофических факторах, определяющих темп развития сорго в разных фотопериодических условиях // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1970. - Т. 132. - С. 126-133.
59. *Пилипец Г.В., Наумов Г.Ф., Жуковский П.М., Поляков И.М., Цыбулько В.С.* К 80-летию со дня рождения академика Николая Николаевича Кулешова // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1970. - Т. 93. - С. 137-143.
60. *Ястребов Ф.С., Цыбулько В.С.* Фотопериодическая реакция растений гибрида и родительских форм сорго // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1970. - Т. 50 (127). - С. 107-111.
61. *Ястребов Ф.С., Цыбулько В.С.* Фотопериодическая дифференциация форм веничного сорго в связи с их географическим происхождением // Селекция и семеноводство : межвед. темат. науч. сб. - К. : Урожай, 1970. - Вып. 15. - С. 136-141.
62. *Ястребов Ф.С., Цыбулько В.* О связи фотосинтеза и дыхания с фотопериодической реакцией у сорго // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1970. - Т. 135. - С. 77-83.

1971

63. *Цыбулько В.С.* Типы связей между питанием и развитием растений при изменении фотоиериодических условий // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1971. - Т. 141. - С. 3-11.
64. *Цыбулько В.С.* Фотосинтез и дыхание в связи с фотопериодической реакцией растений // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1971. - Т. 141. - С. 24-42.
65. *Цыбулько В.С.* Особенности перемещения продуктов ассимиляции у длиннодневных и короткодневных растений в связи с характером их фотопериодической реакции // Программа и рефераты докладов симпозиума: Транспорт ассимилятов и отложение веществ в запас (6-13 сентября 1971 г.). - Владивосток, 1971. - С. 44-45.
66. *Цыбулько В.С., Ваганов А.П.* Фотосинтез, дыхание и динамика продуктов ассимиляции в связи с темпами развития яровых и озимых растений при весеннем севе // Программа и рефераты докладов симпозиума: Транспорт ассимилятов и отложение веществ в запас (6- 13 сентября 1971 г.). – Владивосток, 1971. - С. 38-39.
67. *Ястребов Ф.С., Цыбулько В.С.* Гетерозис по продуктивности и темпам развития у гибридов сорго в зависимости от фотопериодических условий // Селекция и семеноводство : межвед. темат. науч. сб. - К. : Урожай, 1971. - Вып. 19. - С. 74-81.

1972

68. *Цыбулько В.С.* О связи превращения продуктов ассимиляции с темпами развития растений в разных фотопериодических условиях // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - К. : Урожай, 1972. - Т. 164. - С. 26-57.
69. *Цыбулько В.С.* Особенности дыхания растений в связи с характером их фотопериодической реакции // Физиология растений. - 1972. - Т. 19, Вып. 6. - С. 1153-1157.
70. *Цыбулько В.С.* Трофические свойства яровых и озимых растений в связи с особенностями их развития // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1972. - Т. 171. - С. 3-21.
71. *Цыбулько В.С.* Особенности связи между питанием и развитием у разных фотопериодических групп растений // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х., 1972. - Т. 171. - С. 22-39.
72. *Цыбулько В.С.* Фотосинтез и дыхание у яровых и озимых сортов пшеницы в связи с темпами их развития при весеннем севе // Физиолого-биохим. процессы, определяющие величину и качество урожая у пшеницы и других колосовых злаков: Тезисы докл. Всесоюзного семинара. – Казань : Изд-во КГУ, 1972. - С. 91.
73. *Цыбулько В.С.* Особенности накопления, передвижения и превращения ассимилятов и интенсивность ростовых процессов в связи с яровостью и озимостью пшеницы // Физиолого-биохим. процессы, определяющие величину и качество урожая у пшеницы и других колосовых злаков : Тезисы докл. Всесоюзного семинара. – Казань : Изд-во КГУ, 1972. - С. 100.
74. *Цыбулько В.С.* Трофические закономерности изменения темпов развития сельскохозяйственных растений // Тезисы докл. Всесоюзного совещ. по индивидуальному развитию с.-х. растений. – Одесса, 1972. - С. 79-81.
75. *Цыбулько В.С., Котляр Н.Ф.* Дыхание длиннодневных, короткодневных и нейтральных растений в условиях продолжительной темноты и разной длины дня // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1972. - Т. 176. - С. 45-56.
76. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Сиренко В.А.* О превращении продуктов ассимиляции в азотсодержащие соединения в связи с характером фотопериодической реакции растений // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1972. - Т. 176. - С. 57-70.

1973

77. *Цыбулько В.С.* Азотный обмен у растений в зависимости от фотопериода // Физиология и биохимия культурных растений. - 1973. - Т. 5, Вып. 3. - С. 284-288.
78. *Цыбулько В.С.* Трофические закономерности изменения темпов индивидуального развития растений: Автореф. дис. .. докт. биол. наук / Харьк. с.-х. ин-т им. В.В.Докучаева. - Х., 1973. - 51 с.
79. *Цыбулько В.С.* Изменение содержания фосфора и калия у растений в связи с темпами их развития в разных фотопериодических условиях // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1973. - Т. 184. - С. 46- 52.
81. *Цыбулько В.С.* О связи продуктивности и темпов развития растений с фотопериодическими и трофическими их особенностями // Физиолого-

генетич. основы повышения продукт, зерновых культур: Тезисы докл. конф. / Одесса, 28-30 ноября 1973. - М., 1973.

82. *Цыбулько В.С., Ваганов А.П.* Фотосинтез и дыхание у яровых и озимых растений в связи с темпами их развития при весеннем севе // Труды Харьк. с.-х. ин-та. -Х. - 1973. - Т. 184. - С. 3-10.
83. *Цыбулько В.С., Ястребов Ф.С.* Влияние длины дня на формирование корневой системы в связи с особенностями фотопериодической реакции растений // Тезисы докл. V съезда Всесоюзного ботанического общества. - К. - 1973. - С. 102.
84. *Цыбулько В.С., Ястребов Ф.С.* Некоторые внешние и внутренние факторы проявления гетерозиса по темпам развития у сорго // Тезисы докл. на совещ. по основам гетерозиса с.-х. растений. - Х. - 1973. - С. 43-44.
85. *Цыбулько В.С., Ястребов Ф.С.* Связь питания с развитием у сорго при изменении фотопериодических условий // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1973. - Т. 186. - С. 66-73.
86. *Цыбулько В.С., Ястребов Ф.С.* Развитие сорго под влиянием кратковременного ночного освещения растений красным и дальним красным светом // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1973. - Т. 186.-С. 73-79.
87. *Ястребов Ф.С., Цыбулько В.С.* Темп развития, рост и продуктивность гибридов сорго в зависимости от родительских форм и фотопериодических условий // Селекция и семеноводство: межвед. темат. науч. сб. - К. : Урожай, 1973. - Вып. 23. - С. 54-62.

1974

88. *Цыбулько В.С.* Краткий обзор результатов изучения трофических закономерностей фотопериодизма растений // Труды Всесоюзн селекционно-генетического ин-та. – Одесса, 1974. - Вып. 11. - С. 109-115.
89. *Цыбулько В.С.* Принцип, методика та основні результата дослідження трофічних закономірностей фотоперіодичної реакції рослин // Матеріали V з'їзду Укр. ботаніч. т-ва. - К. : Наукова думка, 1974. - С. 165.
90. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В.* Активность митозов у растений в связи с характером их фотопериодической реакции // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1974. - Т. 195. - С. 45-50.
91. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В.* Анатомическое строение листьев и содержание в них клетчатки и лигнина в связи с темпами их развития // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1974. - Т. 195. - С. 50-57.
92. *Якименко А.Ф., Цыбулько В.С.* Досадные неточности в нужном учебнике // Земледелие. - 1974. - № 7. - С. 29.

1975

93. *Цыбулько В.С.* Трофические закономерности фотопериодизма в связи с управлением продуктивностью растений // Науч. труды ВАСХНИЛ. - М.: Колос, 1975. - С. 120-128.
94. *Цыбулько В.С.* Интенсивность биологических процессов у длиннодневных и короткодневных растений в связи с характером их фотопериодической реак-

кции // Тезисы докл. XII Междунар. ботанич. конгресса. - Л. : Наука, 1975. - С. 344:

95. *Цыбулько В.С.* Основные итоги и перспективы изучения трофических закономерностей онтогенеза растений // Тезисы докл. координац. совещ. - К. : Наукова думка. - 1975.
96. *Цыбулько В.С.* Обзор исследований кафедры растениеводства ХСХИ по озимым хлебам, проведенных на опытном поле // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1975. - Т. 206. - С. 3-19.
97. *Цыбулько В.С.* Агротехника высоких урожаев озимой пшеницы в Харьковской области: Методические указания и материалы для составления лекций и докладов. - Х. - 1975. - 12 с.
98. *Цыбулько В.С.* Агротехника высоких урожаев кукурузы в Харьковской области: Метод, указания и материалы для составления лекций и докладов. - Х. - 1975. - 10 с.
99. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Мизяк Н.А., Денисенко В.А.* Активность митозов и темп развития у яровых и озимых хлебов весеннего сева // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1975. - Т. 204. - С. 87-91.
100. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Мизяк Н.А., Чуб В.А.* Влияние длины дня на анатомическую структуру стебля растений // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1975. - Т. 204. - С. 92-95.
101. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Сухое В.Е., Миценчук В.С.* О связи темпов индивидуального развития растений с активностью ферментов // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1975. - Т. 206. - С. 102-117.
102. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Аргунов А.Б., Сподыряка В.И.* Значение расчетного базиса при изучении азотного обмена в листьях растений в связи с темпами их развития // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1975. - Т. 206. - С. 117-126.
103. *Наумов Г.Ф., Цыбулько В.С., Пилипец Г.В.* и др. Методические рекомендации по выращиванию высоких урожаев кукурузы в хозяйствах Харьковской области. - Х. - 1975. - 15 с.

1976

104. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В.* Интенсивность деления клеток меристемы в связи с фотопериодической реакцией растений // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1976. - Т. 222. - С. 62-66.

1977

105. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В.* Активность ферментов в связи с озимостью растений // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1977. - Т. 235. - С. 50-64.

1978

106. *Цыбулько В.С.* Трофические закономерности фотопериодизма растений / Отв. ред. Ф.Ф.Мацков. - К. : Наукова думка, 1978. - 208 с.
107. *Цыбулько В.С., Жинкина О.В.* Продуктивность пашни при выращивании озимой пшеницы по разным предшественникам // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1978. - Т. 252. - С. 3-8.

108. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В.* О связи активности амилазы с фотопериодической реакцией // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. – 1978. - Т.252. - С. 48-52.
109. *Цыбулько В.С., Григорьев В.И.* Методические указания по самостоятельной работе по изучению курса растениеводства для студентов агрономических специальностей. - Х. - 1978. - 26 с.
110. *Цыбулько В.С., Якименко А. Ф.* Методические указания по учебно- исследовательской работе студентов (УИРС) по курсу растениеводства на агрономическом факультете. - Х. - 1978. - 46 с.
111. *Цыбулько В.С., Шапоренко П.Д.* Методические указания по лабораторным занятиям по методике определения посевных качеств семян для слушателей курсов повышения квалификации агрономов госсеминальских. - Х. - 1978. - 46 с.
112. *Цыбулько В.С.* Стернові посіви - важливий резерв // Соціалістична Харківщина. - 1979. - 17 липня, №134.
113. *Цыбулько В.С., Ваганов А.П.* О связи яровости и озимости с интенсивностью газообмена растений // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х.- 1979. - Т. 265. - С. 23-26.
114. *Цыбулько В.С., Добудько Н.С.* Урожай зерна кукурузы в зависимости от густоты растений и фона минерального питания в условиях Белгородской области // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. – 1979. - Т. 266. - С. 22-26.
115. *Цыбулько В.С., Жабин А.Ф.* Влияние густоты растений на урожай и качество силосной массы кукурузы в условиях Харьковской области // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1979. - Т. 266. - С. 35- 45.
116. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В.* Значение способа расчета при изучении связи темпов развития растений с азотным обменом // Физиология растений. - 1979. - Т. 26, № 3. - С. 629-632.
117. *Красніков В., Пазій І., Будьонний Ю., Бука А., Цыбулько В.* Головному хлібові - головну увагу / Соціалістична Харківщина. - 1979. - 28 липня.

1980

118. *Цыбулько В.С.*Зачинатель семенного контроля // Селекция и семеноводство. - 1980. - № 5. - С. 43-44.
119. *Цыбулько В.С.* Пути увеличения производства зернофуражных культур в Харьковской области: Методич. рекомендації в помощь лекторам. - Харьков, 1980. - 18 с.
120. *Цыбулько В.С., Манзюк В.Т.* Чтобы росли урожаи: Горизонты хлебной нивы // Красное знамя. - 1980. - 21 февраля.

1981

121. *Цыбулько В.С., Коцин Ф.Л.* Продуктивность пожнивных посевов крестоцветных культур в условиях Белгородской области // Новые пищевые и кормовые растения в народном хозяйстве. - К.: Наукова думка, 1981. - Ч. 2. - С. 117-118.
122. *Цыбулько В.С., Огурцов Е.Н.* Технология выращивания высоких урожаев сои в условиях Харьковской области // Важнейшие проблемы увеличения производства растительного белка и развитие научных исследований в этой

области в свете решений XXVI съезда КПСС : Тезисы докл. Всесоюзн. совещ. – Красноград, 1981. - С. 159-160.

123. *Бондаренко В., Ломницький Я., Федорова Н., Цибулько В.С.* Хліб дощового сезону // Хлібодар України. - 1981. - №1. - С 12-14.

1982

124. *Цибулько В.С., Бондаренко Л.В.* та ін. Сорт і технологія // Хлібодар України. - 1982. - № 10. - С. 6.
125. *Цибулько В.С., Жмурко В.В.* Идентификация яровых и озимых форм хлебных злаков по митотической активности меристем // Тезисы докл. IV съезда Всесоюзного общ. генетиков и селекционеров. – Кишинев : Штиинца. - 1982. - Ч. 3. - С. 244-250.
126. *Цибулько В.С., Манзюк В., Весна Б., Худоерко В., Демиховский Н.* Долог путь до поля // Сельская жизнь. - 1982. - 16 января. - № 13.
127. *Цибулько В.С., Опанасенков Н.И.* Урожай и качество зерна озимой пшеницы при повышенных дозах удобрений и разных нормах высева семян // Труды Харьк. с.-х. ин-та. - Х. - 1982. - Т. 287. - С. 15-20.
128. *Цибулько В.С., Пазий И.Ф.* и др. Выращивание крестоцветных культур в пожнивных посевах И Информ. листок №22-82 ХЦНТИ, серия 34 «Кормопроизводство». - Х. - 1982. - 4 с.
129. *Цибулько В.С., Пазий И.Ф.* и др. Зернобобовые культуры и их смеси в занятом пару // Информ. листок №92-89 ХЦНТИ, серия «Кормопроизводство». - Х. - 1982. - 4 с.
130. *Цибулько В.С., Пазий И.Ф.* и др. Важный резерв: Из опыта выращивания крестоцветных культур в пожнивных посевах опытного хозяйства «Элитное» Харьковского района // Плакат. - Х. - 1982. – 2 с.
131. *Жмурко В.В., Цибулько В.С.* Митотическая активность верхушечных меристем в связи с фотопериодической реакцией растений // Тезисы докл. VII съезда Украинского ботан. об-ва. - К. : Наукова думка, 1982. - С. 453.

1983

132. *Цибулько В.С.* Особенности суточной динамики продуктов ассимиляции у разных фотопериодических групп растений // Тезисы докл. III Всесоюз. конф. Транспорт ассимилятов в растениях и проблемы сахара накопления. – Фрунзе : Ипим, 1983. - С. 113.
133. *Цибулько В.С.* и др. Кормовые культуры в занятом пару, пожнивные посевы, поукосные посевы // Научно обоснованная система земледелия для Харьковской области. - Х. - 1983.-С. 160-163.
134. *Цибулько В.С., Жабин А.Ф.* и др. Технологические карты выращивания сельскохозяйственных культур и видов скота в хозяйствах Харьковской области. - Х. - 1983. - 196 с.
135. *Цибулько В.С., Жабин А.Ф.* и др. Основные нормативные показатели производственных затрат на один гектар посева сельскохозяйственных культур и голову скота по видам хозяйств Харьковской области. - Х. - 1983. - 124 с.
136. *Цибулько В.С., Литун П.П.* Некоторые методологические аспекты влияния генетики и физиологии на развитие селекции и агротехники растений //

Философские и социальные аспекты современной биологии и медицины: Тезисы обл. науч. конф. - Х. - 1983. - С. 64.

137. *Цыбулько В.С., Пазий И.Ф.* и др. Продуктивность смесей зернобобовых культур в занятом пару на зеленый корм и зерно // Информ. листок № 155-83 ХЦНТИ, серия 31 «Земледелие и агрохимия». - Х. - 1983. - 4 с.
138. *Цыбулько В.С., Матушкин В.А.* и др. Прогрессивная технология выращивания сои в Харьковской области: Рекомендации. - Х. - 1983. - 17 с.
139. *Григорьев В.И., Цыбулько В.С.* и др. Люцерна посевная, эспарцет, клевер красный // Научно обоснованная система земледелия для Харьковской области. - Х. - 1983. - С. 152-157.
140. *Григорьев В.И., Цыбулько В.С.* и др. Малораспространенные силосные культуры // Научно обоснованная система земледелия для Харьковской области. - Х. - 1983. - С. 163-166.
141. *Гурьев Б.П., Цыбулько В.С.* и др. Рекомендации по возделыванию крестоцветных культур на зеленую массу и семена в Харьковской области. - Х. - 1983. - 8 с.
142. *Костромитин В.М., Гурьев В.П., Цыбулько В.С.* и др. Особенности уборки районированных и перспективных сортов озимых и яровых хлебов: Рекомендации. - Х. - 1983. - 8 с.
143. *Пазий И.Ф., Васильев И.П., ... Цыбулько В.С.* Пути повышения продуктивности кормовых угодий - резерв увеличения производства кормов // Рекомендации областной науч.-технич. конф. - Х. - 1983. - С. 7.

1984

144. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Жмурко Л.С.* Изменение анатомической структуры органов растений в связи с темпами их развития // Тезисы докл. I Всесоюзной конф. по анатомии растений. - Л. : Наука. - 1984. - С. 170.
145. *Гурьев Б.П., Цыбулько В.С., Буденный Ю.В.* и др. Методические рекомендации по технологии возделывания озимых культур под урожай 1985 года. - Х. - 1984. - 15 с.
146. *Матвієнко В., Цибулько В., Кучумова Л., Костромітін В.* Як збирати сильну та цінну пшеницю // Соціалістична Харківщина. 1984. - 6 липня, №127.

1985

147. *Цыбулько В.С., Васильев Н.П., Хомич Н.Д.* и др. Рекомендации по улучшению естественных кормовых угодий в Харьковской области. - Х. - 1985. - 14 с.
148. *Цыбулько В.С., Костромитин В.М.* и др. Методические рекомендации по агроэкологическому прогнозированию качества зерна озимой пшеницы в Харьковской области. - Х. - 1985. - 9 с.
149. *Цыбулько В.С., Литун П.П.* Методологические проблемы экологически ориентированного земледелия // Философские и социальные проблемы экологии. -Х. - 1985. -С. 124-125.
150. *Цыбулько В.С., Пазий И.Ф., Васильев Н.П.* и др. Выращивание крестоцветных культур в промежуточных посевах // Информ. листок ХЦНТИ №115-85, серия 32 «Растениеводство». - 1985. - Вып. 11. - 4 с.

151. *Цыбулько В.С., Пазий И.Ф., Хомич Н.Д., Демченко М.Ф.* Одновидовые и смешанные посеы зернобобовых культур // Кормопроизводство. - 1985. - № 8. - С. 38-39.
152. *Гурьев Б.П., Цыбулько В.С.* и др. Прогрессивные технологии возделывания кормовых культур для хозяйств Харьковской области: Методические рекомендации. - Х. - 1985. - 54 с.
153. *Цыбулько В.С.* Трофические закономерности озимости растений // Продуктивность пшеницы и пути ее повышения: Сб. научн. трудов Краснодарского СХИ. - Краснодар. - 1985. - С. 16-18.

1986

154. *Цыбулько В.С., Добудько В.И.* Выращивание пшенично-виковой смеси на зеленый корм И Информ. листок №208-86 Белгородский територ. ЦНТИиП. - 1986. - 2 с.
155. *Цыбулько В.С., Добудько В.И.* Выращивание новых сортов озимой ржи на зеленый корм // Информ. листок №207-86 / Белгородский террит. ЦНТИиП. - 1986. - 2 с.
156. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Кобызева Л.И.* Идентификация генотипов сои и проса по реакции на длину дня // Тезисы докл V съезда генетиков и селекционеров Украины - Киев. - 1986. - Ч. 3. - С. 106.
157. *Цыбулько В., Жмурко В., Гридин Н.* Реакция озимой пшеницы на температурно-световые условия // Тезисы докл. II Междунар. научн. конф. ученых стран - членов СЭВ. - / ЧССР, 23-25, IV. 1986.
158. *Цыбулько В.С., Пазий И.Ф.* и др. На зеленый корм и силос // Кукуруза и сорго. - 1986. - № 4. - С. 21-22.
159. *Цыбулько В.С., Огурцов Е.Н.* Источник высокобелкового фуражного зерна // Кормопроизводство. - 1986. - №7. - С. 35-36.
160. *Цыбулько В.С., Огурцов Е.Н.* Оценка сортов сои для использования на зерно в условиях Левобережной лесостепи Украины // Селекция и семеноводство: межвед. темат. науч. сб. - К. : Урожай. - 1986. - Вып. 61.-С. 150-152.
161. *Цыбулько В.С., Тимошенко Г.А.* Семенная продуктивность яровых капустных культур в Харьковской области // Селекция и семеноводство. - 1986. - № 4. - С. 35-36.
162. *Цыбулько В.С., Тимошенко Г.А., Васильев Н.П.* Одновидовые и смешанные посеы И Кормопроизводство. - 1986. - № 3. - С. 35-36.
163. *Денисенко А.Г., Зиневич Л.Д., Круть В.М., ... Цыбулько В.С.* и др. Интенсивная технология возделывания озимой пшеницы в Степной зоне Украины: Методические рекомендации. - Днепропетровск, 1986. - 30 с.

1987

164. *Цыбулько В.С., Батарчук А.И.* Нуга увеличения производства кормов и повышения их качества в Харьковской области: Методические рекомендации в помощь лекторам. - Харьков, 1987. - 15 с.
165. *Цыбулько В.С., Батарчук А.И., Буряк Ю.И., Бузов В.Н.* Технология выращивания люцерны на корм и семена: Методические рекомендации. - Х., 1987. - 25 с.

166. *Цыбулько В.С., Добудько В.И., Добудько Н.С.* Семенная продуктивность вики озимой в смешанных посевах с зерновыми культурами // Селекция и семеноводство. - 1987. - № 3. - С. 42-43.
167. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В.* Активность ферментов в связи с озимостью растений // Тезисы докл. VIII съезда Украинского ботанич. об-ва. К. : Наукова думка. - 1987. - С. 321.
168. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Гридин Н.Н.* Реакция озимой пшеницы на температурно-световые условия // Вопросы генетики и селекции зерновых культур / КОЦ СЭВ. - Одесса, Прага- Рузыне. - 1987. - Вып. 3. - С. 203-208.
169. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Кобызева Л.Н.* Проявление фотопериодической реакции у гибридов проса в F₁ // Тезисы докл. V съезда ВОГиС им. Н.И. Вавилова. - М., 1987. - Т. 4, ч. 2. - С. 225.
170. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Кобызева Л.Н.* Фенотштаческие проявления фотопериодической реакции у гибридов сои в F₂ // Экологическая генетика растений и животных: Тезисы докладов III Всесоюзн. конф. 12-14.09.1987 г. – Кишинев : Штиинца. - 1987. - С. 179.
171. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Манзюк С.Г.* Содержание витаминов у пшеницы и ржи в связи с яровостью и озимостью // Физиология и биохимия культурных растений. - 1987. - Т. 19, № 6. - С. 597-601.
172. *Цыбулько В.С., Костромитин В.М.* и др. Агрэкологическое прогнозирование качества зерна озимой пшеницы в Левобережной лесостепи УССР // Информ. листок Укр. респ. ЦНТИ. - К. : Реклама, 1987. - 2 с.
173. *Цыбулько В.С., Матушкин В.А., Бондаренко В.И., Костромитин В.М.* и др. Интенсивная технология выращивания сои в Харьковской области : Рекомендации. - Харьков, 1987. - 16 с.
174. *Цыбулько В.С., Пазий И.Ф., Хомич Н.Д., Демченко М.Ф.* Продуктивность озимой вики Глинковская в чистом посеве и в смеси с поддерживающими культурами на зеленый корм и семена // Селекция и семеноводство: межвед. темат. науч. сб. - К. : Урожай. - 1987. - Вып. 62. - С. 66-68.
175. *Цыбулько В.С., Тимошенко Г.А., Васильев Н.П., Бузов В.Н., Красиловец Ю.Г., Красников СЛ.* Методические рекомендации. - Х., 1987. - 18 с.
176. *Марченко Л.А., Полковник Р.Ф., Цыбулько В.С., Батарчук А.И., Сафонов И.А., Бузов В.Н.* Методические рекомендации по выращиванию запрограммированных урожаев кормовой свеклы. - Харьков, 1987. - 18 с.
177. *Пикуш Г.Р., ... Цыбулько В.С.* и др. Интенсивная технология возделывания ярового ячменя и овса в Степной зоне Украины. - Днепропетровск, 1987. - 13 с.
178. *Цыбулько В.С., Буряк Ю.И., Батарчук А.М., Бузов В.Н.* Технология выращивания люцерны на корм и семена: Методические рекомендации. - Х. - 1987. - 25 с.

1988

179. *Цыбулько В.С., Батарчук А.И., ... Буряк Ю.И., Демченко М.Ф.* и др. Мероприятия по увеличению производства кормов // Научно обоснованная система земледелия Харьковской области. - Харьков, 1988.-С. 218-262.

180. *Цыбулько В.С., Буденный Ю.В.* Пути увеличения производства зерна в Восточной Лесостепи Украины // Сб. науч. трудов. Повышение эффективности селекционного процесса и интенсивных зональных технологий возделывания озимой пшеницы. - Мировновка. - 1988. - С. 160-167.
181. *Цыбулько В.С., Буряк Ю.И.* Регуляторы роста и урожайность семян люцерны // Химизация сельского хозяйства. - 1988, № 5. - С. 58-60.
182. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В.* Связь яровости и озимости хлебных злаков с активностью ферментов // Физиологические основы управления ростом и продуктивностью растений в регулируемых условиях. - Л. - 1988. - С. 31-36.
183. *Цыбулько В.С., Чирков Е.И., Огурицов Е.Н.* Приемы повышения продуктивности гороха // Кормопроизводство. - 1988. - № 2. - С. 21 -22.

1989

184. *Цыбулько В.С., Васько Н.И.* Фенотипическое проявление длины вегетационного периода у гибридов проса с разной фотопериодической реакцией // Частная генетика растений. - К., 1989. - Т. 2. - С. 140.
185. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Дербизова О.Ю.* Изоферменты пероксидазы и их активность у растений в условиях разной длины дня // Селекция и семеноводство : межвед. темат. науч. сб. – К. : Урожай. - 1989. - Вып. 69. - С. 34-37.
186. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Кобызева Л.Н.* Генетический контроль фотопериодической реакции у сои // Онтогенетика высших растений. - Кишинев: Штиинца. - 1989. - С. 70-71.
187. *Цыбулько В.С., Карпущина А.М., Жмурко В.В., Манзюк С.Г.* Содержание витаминов у растений в связи с их фотопериодической реакцией // Физиология и биохимия культурных растений. - 1989. - Т. 21, №5. -С. 479-483.
188. *Цыбулько В.С., Карпущина А.М., Жмурко В.В., Манзюк С.Г.* Активность гиббереллиноподобных веществ в связи с озимостью хлебных злаков // Физиология и биохимия культурных растений. -
189. Т. 21, №5. - С. 451-456.
190. *Цыбулько В.С., Подвальная И.П.* Получение фотопериодически нейтральных форм сои методом химического мутагенеза // Экспериментальный мутагенез и его использование в селекции растений : Тезисы докл. республ. конф. - К. - 1989. - С. 79-80.
191. *Рабинович С.В., Гурьева И.А., Цыбулько В.С.* Изучение и создание исходного материала - важный этап селекции // ... от убеждений своих не откажемся. - Х. : Прапор, 1989. - С. 31-56.

1990

192. *Цыбулько В.С.* Трофические закономерности изменения темпов развития растений // Тезисы докл. II съезда ВОФР, 24-29.09.1990 г. – М., 1990. - С. 96.
193. *Цыбулько В.С., Батарчук А.И.* Методические рекомендации по возделыванию амаранта. - Харьков, 1990. - 8 с.

194. *Цыбулько В.С., Буряк Ю.И., Весна Б.А., Красиловец Ю.Г., Грицай В.П.* Технологическая схема возделывания люцерны на семена с получением урожая посева в Харьковской области. - Харьков, 1990. – 28 с.
195. *Цыбулько В.С., Васильев Н.П., Тимошенко Г.А., Пазий И.Ф.* Смеси с тритикале // Кормопроизводство. - 1990. - № 1. - С. 37-38.
196. *Цыбулько В.С., Грицай В.П., Красиловец Ю.Г., Орлов И.П., Попов С.И.* Использование баковой смеси тура с инсектицидами на посевах гороха // Информ. листок № 154-90 Харьковского ЦНТИ. - Харьков, 1990.- С. 4.
197. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Кобызева Л.Н.* Выявление фотопериодически нейтральных форм сои по скорости обескрахмаливания листьев // Селекция и семеноводство : межвед. темат. науч. сб. – К. : Урожай, 1990. - Вып. 68. - С. 59-63.
198. *Цыбулько В.С., Карпухина А.М.* Ускорение развития привоев в зависимости от темпов и этапов развития подвоев у озимых и двухлетних растений // Селекция и семеноводство : межвед. темат. науч. сб. - К. : Урожай, 1990. - Вып. 69.- С. 100-106.
199. *Цыбулько В.С., Карпухина А.М.* Активность гиббереллиноподобных веществ в связи с фотопериодической реакцией // Физиология и биохимия культурных растений. - 1990. - Т. 22, № 5. - С. 458-463.
200. *Гурьев Б.П., Цыбулько В.С., Яковенко К.И., Костромитин В.И.* и др. Экологизированная технология возделывания озимых культур Харьковской области в 1990-1991 гг.: Методические рекомендации. - Харьков, 1990. - 23 с.

1991

201. *Цыбулько В.С.* «И даль свободного романа...» // Воспоминания об академике Н.Н.Кулешове. - Х. : ХГАУ, 1991. - С. 14-17.
202. *Цыбулько В.С., Батарчук А.И., Тимошенко Г.А., Васильев Н.П., Цуканов В.Н., Красиловец Ю.Г., Красников С.А.* Технология выращивания крестоцветных культур : Методические рекомендации. - Харьков, 1991. - 21 с.
203. *Цыбулько В.С., Батарчук А.И., Шапоренко П.Д., Белецкий В.В., Курбатский В.И.* Методические рекомендации по возделыванию малявы. - Харьков, 1991. - 13 с.
204. *Цыбулько В.С., Буряк Ю.И.* Влияние брассиностероидов на урожайность кукурузы и люцерны на семена // Тезисы докл. 2-го совещания по брассиностероидам. - Минск. -1991. - С. 40-41.
205. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В.* Проявление эффекта генов ррдуизогенных по локусам линий озимой пшеницы // Экологическая генетика растений, животных и человека: / Тезисы докл. IV Всесоюзн. научн. конф. 20-21 ноября 1991 г. – Кишинев : Штиинца. - 1991. - С. 119.
206. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Кобызева Л.Н.* О выявлении фотопериодически нейтральных форм сои // Селекция и семеноводство. - 1991. - № 4. - С. 28-29.
207. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Кобызева Л.Н.* Фотопериодическая реакция коллекционных образцов сои и характер фенотипического проявления ее у

гибридов // Сб. науч. Трудов «Урожай и адаптивный потенциал экологической системы поля». - Киев. - 1991. - С. 105-112.

208. *Цыбулько В.С., Карпухина А.М.* Зміна строків цвітіння прищеп залежно від темпів розвитку підщеп у рослин з різною фотоперіодичною реакцією // Селекція і насінництво : міжвед. темат. науч. сб. - К. : Урожай. -1991. - Вип. 70. - С. 65-70.
209. *Цыбулько В.С., Карпухина А.М.* Активность ауксинов и цитокининов в листьях растений в связи с озимостью и фотопериодической реакцией // Физиология и биохимия культурных растений. - 1991. - Т. 23, № 4. - С. 233-240.
210. *Цыбулько В.С., Попов С.И.* Влияние brassinosterоидов на семенную продуктивность гороха, сои и гречихи // Тезисы докл. 2-го совещания по brassinosterоидам. - Минск. - 1991. - С. 42- 43.
211. *Жмурко В.В., Цыбулько В.С., Гридин Н.Н.* Проявление эффекта генов *pprd* изогенных по локусам *vrpl* линий озимой пшеницы // Экологическая генетика растений, животных и человека: / Тез. докл. IV Всесоюз. науч. конфер. 20-21 ноября 1991 г. – Кишинев : Штиинца. - 1991. - С. 199.

1992

212. *Цыбулько В.С.* До 100-річчя з дня народження академіка Миколи Миколайовича Кулешова // Селекція і насінництво : міжвід. темат. наук. зб. - К. Урожай, 1991. - 1992. - Вип. 71. - С. 3-4.
213. *Цыбулько В.С., Батарчук А.І., Васильєв М.П., Тимошенко О.Г., Демченко М.Ф.* Результати дослідів по кормовиробництву // Селекція і насінництво : міжвід. темат. наук. зб. – К. : Урожай. - 1992. - Вип. 72. - С. 72-78.
214. *Цыбулько В.С., Батарчук А.И., Костромитин В.М., Васильев В.П., Богарников Н.И., Сафонов И А., Белецкий В.В., Матвиенко В А., Курбатский В.И.* *Методические рекомендации по выращиванию вики озимой на корм и семена.* - Х. - 1992. - 8 с.
215. *Цыбулько В.С., Буряк Ю.І.* Збільшення виробництва насіння люцерни позакореневим підживленням травостою та прямим комбайновим збиранням // Селекція і насінництво : міжвід. темат. наук. зб. - К.: Урожай, 1992. - Вип. 73. - С. 77-81.
216. *Цыбулько В.С., Буряк Ю.И.* Способ корректировки норм высева озимых злака и вики при использовании для посева на корм и на семена // Новое в методах зоотехнических исследований. - Харьков. - 1992. – 42. - С. 109-110.
217. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Гридин М.М.* Зміна темпів розвитку озимої пшениці залежно від тривалості дня і температури // Селекція і насінництво : міжвід. темат. наук. зб. – К. : Урожай. - 1992. - Вип. 71. - С. 84-92.
218. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Гридин Н.Н., Кобызева Л.Н.* Наследование фотопериодической реакции гибридами озимой пшеницы // Управление генетической изменчивостью сельскохозяйственных растений: / Тезисы докл. Международного симпозиума. (Ялта, 29.09.-1.10.1992 г.). - Ялта. - 1992. - С. 112-113.
219. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Кобызева Л.Н.* Виявлення фотоперіодично нейтральних форм проса за зміни тривалості дня, строків сівби і вирощування

- в різні роки // Селекція і насінництво : міжвід. темат. наук. зб. - К. : Урожай. - 1992. - Вип. 71. - С. 33-37.
220. *Цибулько В.С.*Пропозиції бувають різні: Повертаючись до надрукованого // Слобідський край. - 1992. - 30 червня. - С. 2.
221. *Цибулько В.С., Жмурко В.В., Кобизєва Л.Н., Гридін М.М., Карпухіна А.М.* Метаболічні закономірності фотоперіодизму і озимості та перспективи їх використання в адаптивній селекції // Селекція і насінництво: міжвід. темат. наук. зб. - К.: Урожай. - 1992. - Вип. 72. -С. 98-104.
222. *Цибулько В.С., Карпухіна А.М.* Темпи розвитку рослин, вирощених із мерістем під впливом регуляторів росту і метаболітів // Тези доповідей на II з'їзді товариства фізіологів рослин України. - Київ. - 1992. - Т. II. — С. 124-125.
223. *Цибулько В.С., Коцін Ф.Л., Маширов О.Р.* Вплив способів сівби, норм висіву та азотних добрив на насінну продуктивність озимого ріпака в умовах південного заходу Центрально- Чорноземної зони // Селекція і насінництво: міжвід. темат. наук. зб. - К. : Урожай. - 1992. - Вип. 73. - С. 92-95.
224. *Цибулько В.С.Красшовець Ю.Г., Попов С.І., Грицай В.П.*Вплив туру та його сумішей з інсектицидами на насінну продуктивність гороху // Селекція і насінництво : міжвід. темат. наук. зб. - К. : Урожай. - 1992. - Вип. 73. - С. 60-66.
225. *Буряк Ю.І., Цибулько В.С.*Насіннева продуктивність весняних безпокровних посівів люцерни залежно від ефективності ґрунтових гербіцидів // Селекція і насінництво : міжвід. темат. наук. зб. - К.: Урожай. - 1992.-Вип. 73.-С. 95-100.
226. *Цыбулько В.С., Карпухина А.М.* Влияние питательных веществ и фитогормонов на сроки цветения длиннодневных и короткодневных растений в стерильной культуре // Физиол. и биохим. культурных растений. - 1992. - Т. 24, № 3. - С. 291-297.

1993

227. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Карпухина А.М., Жмурко Л.С.* Содержание углеводов, активность фитогормонов и интенсивность митозов в апексах растений в связи с их фотопериодической реакцией // Физиология и биохимия культурных растений. - 1993. - Т. 25, № 6. - С. 565-569.
228. *Цыбулько В.С., Батарчук А.И., Васильев Н.П., Цуканов В.П., Бачарников И.Н., Белецкий В.В., Курбатский В.И.* Методические рекомендации по выращиванию малораспространенных кормовых культур. - Харьков, 1993. - 17 с.
229. *Цыбулько В.С., Буряк Ю.И., Попов С.И.* Технология применения брассиностероидов на семенных посевах люцерны, гороха, сои и гречихи // Брассиностероиды - биорациональные, экологически безопасные регуляторы роста и продуктивности растений: / Тезисы докл. Симпозиума(1-3 июля 1993 г.). - Минск. - 1993. - С. 30-31.
230. *Цибулько В.С., Попов С.І.* Насіннева продуктивність гороху та сої залежно від дії регуляторів росту // Селекція і насінництво: міжвід. темат. наук. зб. - К. : Урожай. - 1993. Вип. 75. - С. 57-61.

231. *Жмурко В.В., Кобизева Л.Н., Цибулько В.С.* Вихідний матеріал для селекції сої на адаптивність до зміни тривалості дня в умовах Східного Степу України // Селекція і насінництво : міжвід. темат. наук. зб. - К. : Урожай. - 1993. - Вип. 75. - С. 24-27.
232. *Цибулько В.С., Жмурко В.В., Гридин Н.Н.* Динамика углеводов и азота у озимой пшеницы в связи с темпами развития при повышенной температуре в разных фотопериодических условиях // Продукционный процесс растений в регулируемых условиях. - СПб, Гидромегаиздат, 1993. - С. 101-108.
233. *Цибулько В.С., Батарчук А.И., Цуканов В.Н., Бачарников И.Н.* Вика озимая: Методические реком. по выращиванию малораспространенных кормовых культур. - Х., 1993. - С. 10-11.

1995

234. *Макрушин М.М., Макрушина СМ., Петерсон Н.В., Цибулько В.С.* Фізіологія сільськогосподарських рослин з основами біохімії. / За ред. Макрушина М.М. - К. : Урожай. - 1995. - 351 с.

1996

235. *Цибулько В.С.* Фотопериодическая реакция как важный показатель в характеристике генофонда полевых культур // Методические основы формиров., ведения и использ. коллекций генетич. ресурсов растений: / Тез. докл - Харьков, 1996. - С. 132.

1997

236. *Цибулько В.С.* Метаболические закономерности озимости растений // Биологический вестник ХГУ. - 1997. - Т. 1, № 1. - С. 112-116.
237. *Цибулько В.С.* Анализ экспериментальной обоснованности основных теорий и гипотез биологической природы фотопериодизма // Физиология и биохимия культурных растений. - 1997. - Т. 29, № 4. - С. 258-264.
238. *Васильев М.П., Цибулько В.С., Батарчук А.И., Цуканов В.М.* Продуктивність кормової сівозміни при насиченні проміжними посівами // Вісник ХДАУ. - 1997. - № 2. - С. 38-40.
239. *Деребізова О.Ю., Жмурко В.В., Цибулько В.С.* Фракційний склад вуглеводів у довгоденних та короткоденних рослин в зв'язку з їх фотоперіодичною реакцією // Селекція і насінництво: міжвід. темат. наук. зб. - Х., 1997. - Вип. 78.- С. 36-40.
240. *Кулачок Л.В., Гридин М.М., Цибулько В.С.* Фотоперіодична реакція сортів озимої пшениці різних еколого-географічних зон // Селекція і насінництво: міжвід. темат. наук. зб. - Х. - 1997. - Вип. 78. - С. 40-42.
241. *Лясковский Г.М., Митрополенко АМ., Цибулько В.С., Бобро МА., Жмурко В.В.* Творческий путь Федора Филипповича Мацкова (1897-1977). К 100-летию со дня рождения // Физиол. и биохим. культурных растений. - 1997. - Т. 29, № 5. - С. 399-400.

1998

242. *Цибулько В.С.* Металобические закономерности фотопериодической реакции растений - К. : Аграрна наука, 1998. - 182 с.

243. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В.* Физиолого-биохимические методы выявления фотопериодической реакции растений // Биологический вестник. - 1998. - Т. 2, № 2. - С. 86-89.
244. *Цыбулько В.С., Калайда Н.І.* Фенотилічний прояв фотоперіодичної реакції і гетерозис у гібридів Гіпроса // Селекція і насінництво: міжвід. темат. наук. зб. - Х. - 1998. - Вип. 80. - С. 53-58.
245. *Цыбулько В.С., Попов С.И., Цуканов В.Н.* Пути повышения семенной продуктивности вики озимой в Левобережной Лесостепи Украины // Вісник аграрної науки. - 1998. - № 3. - С. 30-34.

1999

246. *Цыбулько В.С.* Фотоперіодична реакція озимих сортів пшениці та їх зв'язок з морозостійкістю // Наукові основи стабілізації рослинництва: Тези доповідей міжнар. конф., присвяч. 90-річчю заснування Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва УААН. - Х. - 1999. - С.-231-232.
247. *Цыбулько В.С.* Связь озимости и яровизации с питанием, накоплением фитогормонов и активностью ферментов // Физиол. и биохим. культ, растений. - 1999. - Т. 31, № 6. - С. 423-429.
248. *Цыбулько В.С., Кулачок Л.В., Полтарев Е.М., Гридин Н.Н.* Фотопериодическая реакция озимой пшеницы и её связь с морозостойкостью // Биологический вестник ХГУ. - Х. - 1999. - Т. 2, № 1. - С. 73-75.
249. *Цыбулько В.С.* Важные резервы повышения кормовой продуктивности промежуточных посевов в Восточной Лесостепи Украины // Вісник аграрної науки. - 1999. - № 2. - С. 27-29.

2000

250. *Цыбулько В.С.* Основні результати досліджень біологічної природи фотоперіодизму та застосування їх в селекції рослин // Вісник ХДАУ. - 2000. - № 2.
251. *Цыбулько В.С., Буряк Ю.І., Попов С.І., Чернобаб О.В.* Горох, вика озима, люцерна // Нове в технології вирощування на насіння. - Харків: - ІР ім. В.Я. Юр'єва, 2000. - 100 с.
252. *Цыбулько В.С., Жмурко В.В., Гридин Н.Н.* Метаболическая теория озимости растений. - Харьков: ИР им. В.Я. Юрьева УААН, 2000. - 134 с.

2001

253. *Кириченко В.В., Панченко І.А., Попов С.Л., Цыбулько В.С.* та ін. Система ведення сільського господарства Харківської області. - Харків, 2001. - 286 с.
254. *Цыбулько В.С.* Результати діяльності лабораторії розвитку і насінневої продуктивності // Наукові основи стабілізації виробництва продукції рослинництва. - Харків, 2001. - С. 162-171.

2002

255. *Цыбулько В.С.* Закономірності розвитку рослин та застосування їх в адаптивній селекції. – Харків : ІР ім. В.Я. Юр'єва, 2002. - 99 с.

256. *Гридин М.М., Кулачок Л.В., Цыбулько В.С.* Фотопериодична реакція сортів озимої пшениці при вирощуванні їх з перериваннями і без переривання вегетації // Вісник ХДАУ. - Х. - 2002. - № 3. - С. 148-150.
257. *Цыбулько В.С.* Фізіологія рослин: Метаболічні закономірності індивідуального розвитку: Навчальний посібник. – Харків : ХНАУ ім. В.В.Докучаєва, - 2002. - 68 с.
258. *Цыбулько В.С.* О путях использования в селекции положения о связи фотопериодической реакции озимой пшеницы сморозостойкостью // Тезисы докладов научной конференции Генетика. Теория и практика использования в селекции. – Харків : ХНАУ. - 2002.

2003

259. 258. *Цыбулько В.С.* Фотопериодизм и озимость. Уроки из истории изучения их сущности / ИР им. В.Я. Юрьева. - Х., 2003.

АВТОРСЬКІ СВДОЦТВА

260. А.с. № 499 854, СССР, С. Кл. А 01G7/00, А 01Н 1/00. Способ распознавания яровых и озимых форм хлебных злаков первой группы / В.С. Цыбулько, В.В. Жмурко (СССР). - 2 029 971/30-15 ; заяв. 21.05.74 ; зарегистр. 30.09.75 ; опубл. 25.01.76, Бюл. № 3.
261. А.с. 499 855, СССР, М. Кл. А 01G 7/00. Способ определения принадлежности растений к группам длиннодневных и короткодневных / В.С. Цыбулько (СССР). - 2 029 976/30-15 ; заяв. 21.05.74 ; зарегистр. 30.09.75 ; опубл. 25.01.76 ; Бюл. № 3.
262. А.с. № 1360658, СССР, А 01Н 1/04. Способ выявления фотопериодически нейтральных форм сои / В.С. Цыбулько, В.В. Жмурко, Л.Н. Кобызева (СССР). - 4 105720/30-15 ; заяв. 26.05.86 ; зарегистр. 22.08.87 ; опубл. 23.12.87, Бюл. № 47.
263. А.с. № 1797770, СССР, А 01С 7/00. Способ выращивания донника белого и кукурузы на силос / Н.П. Васильев, В.С. Цыбулько, Г.А. Тимошенко, А.И. Батарчук, И.Ф. Пазий, Т.Г. Горбылева (СССР). - 4 793 893/15 ; заяв. 10.11.89 ; зарегистр. 8.10.92 ; опубл. 28.02.93. Бюл. № 8.
264. А.с. № 1839290, СССР, А 01G7/00/ А 01Н 1/04 Способ определения фотопериодической чувствительности форм проса и кукурузы / В.В. Жмурко, В.С. Цыбулько, Л.Н. Кобызева (СССР). -4759560/13 ; заяв. 6.10.89 ; зарегистр. 30.12.93.

НАУКОВА ШКОЛА

Дисертації, підготовлені під науковим керівництвом В.С.Цибулька на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук

1. *Опанасенков И.Н.* Влияние азотных удобрений на урожай и качество зерна озимой пшеницы в северо-восточном Левобережье Украины: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук / Укр. НИИ растениеводства, селекции и генетики им. В.Я. Юрьева. - Х., 1982. – 24 с.
2. *Добудько Н.С.* Влияние густоты растений на урожай зерна и силосной массы кукурузы по разным фонам питания в условиях Белгородской области: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук / Укр. НИИ растениеводства, селекции и генетики им. В.Я. Юрьева. - Х., 1983.-22 с.
3. *Кощин Ф.Л.* Кормовая продуктивность масличных культур семейства капустные в условиях Юго-Запада Центрально-Черноземной зоны: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук / Укр. НИИ растениеводства, селекции и генетики им. В.Я. Юрьева. - Х., 1984. - 23 с.
4. *Жинкина О.В.* Урожайность и качество зерна озимой пшеницы в зависимости от предшественников, сроков сева и норм высева в условиях левобережной Лесостепи Украины: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук / Укр. НИИ растениеводства, селекции и генетики им. В.Я. Юрьева. - Х., 1984. - 18 с.
5. *Огурицов Е.Н.* Сравнительная продуктивность гороха и сои при разной их агротехнике в левобережной Лесостепи Украины: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук / Укр. НИИ растениеводства, селекции и генетики им. В.Я. Юрьева. - Х., 1985. - 18 с.
6. *Добудько ВН.* Семенная и кормовая продуктивность вики озимой в смеси с поддерживающими культурами в условиях юго-западной части ЦЧЗ РСФСР: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук / Укр. НИИСа" растениеводства, селекции и генетики им. В.Я. Юрьева. - Х., 1987. - 24 с.
7. *Кобызева Л.Н.* Выявление фотопериодической реакции сои ипроса и проявление ее у гибридов: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук / Укр. НИИ растениеводства, селекции и генетики им. В.Я. Юрьева. - Х., 1987. - 24с.
8. *Буряк Ю.И.* Приемы повышения семенной продуктивности люцерны в восточной Лесостепи УССР: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук / Укр. НИИ растениеводства, селекции и генетики им.В.Я. Юрьева. - Х., 1990. - 24 с.
9. *Аль-Хаттаб Имад.* Селекционная ценность исходного материала сои для условий восточной Лесостепи Украины: Автореф. дис. ...канд. с.-х. наук / Укр. НИИ растениеводства, селекции и генетики им. В.Я. Юрьева. - Х., 1990. - 22 с.
10. *Абаджа Рахим.* Создание исходного материала сои методом экспериментального химического мутагенеза: Автореф. дис. ...канд. с.-х. наук / Укр. НИИ растениеводства, селекции и генетики им. В.Я. Юрьева. -Х., 1991. – 19 с.
11. *Маширов А.Р.* Технология возделывания рапса озимого в условиях юго-запада Центрально-Черноземной зоны: Автореф. дис. ... канд.с.-х. наук / Укр. НИИ растениеводства, селекции и генетики им.В.Я. Юрьева. - Х., 1992. - 23 с.
12. *Асаф Ибрагим.* Влияние удобрений и регуляторов роста на урожайность и качество семян сои в условиях восточной Лесостепи Украины: Автореф.

- дис. ... канд. с.-х. наук / Институт растениеводства им. В.Я. Юрьева. - Х., 1994. - 23 с.
13. *Попов С.Л.* Ріст, розвиток і насіннева продуктивність гороху та сої в залежності від дії регуляторів росту в умовах східного Лісостепу України: Автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва, Х., 1995.-24 с.
14. *Цуканов В.М.* Кормова продуктивність озимих вико-злакових сумішок в умовах східного Лісостепу України: Автореф. дис. ... канд.с.-г. наук / Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва, Х., 1996. - 24 с.
15. *Куценко Н.І.* Основні питання біології, селекції та насінництва цминупіскового в умовах Лісостепу України: Автореф. дис. ... канд. с.-г.наук / Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва, Х., 2000. -18с.
16. *Васько Н.І.* Створення вихідного матеріалу в селекції проса на фотоперіодичну нейтральність: Автореф. дис. ... канд. с.-г. наук / Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва. – Х., 2003. -18 с.

**На здобуття наукового ступеня
кандидата біологічних наук**

17. *Жмурко В.В.* Интенсивность деления клеток в меристемах и активность ферментов в листьях в связи с фотопериодической реакцией и озимостью растений: Автореф. дис.... канд. биол. наук / Ботанический сад АН Молдавской ССР. – Кишинев, 1982. - 19 с.
18. *Карпухина А.М.* Изменение темпов развития растений в связи с эндогенными и экзогенными метаболитами: Автореф. дис. ...канд. биол. наук / Ленинградский государственный аграрный университет. – Л., 1991. - 18 с.
19. *Филонченко П.А.* АТФ-азные активности в узлах кущения озимых и яровых растений пшеницы на ранних этапах онтогенеза: Автореф. дис. ... канд. биол. наук / Институт физиологии растений и генетики АН УССР. К., 1991. - 17 с.
20. *Гридин Н.Н.* Фотопериодическая реакция озимой пшеницы в разных температурно-световых условиях и ее связь с углеводно- азотным обменом и морозостойкостью: Автореф. дис. ... канд. биол. наук / Санкт-Петербургский государственный аграрный университет. – Санкт-Петербург, 1992. - 24 с.

Праці, опубліковані за редакцією В.С. Цибулька

Труди Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва: том 195, 1974 р.; том 204, 1975 р.; том 206, 1975 р.; том 222, 1976 р.; том 235, 1977 р.; том 252, 1978 р.; том 263, 1979 р.; том 266, 1979 р;

Митюрин Л.Я., Фурсова А.К. и др. Рабочая тетрадь к лабораторно-практическим занятиям по растениеводству для студентов агрономического факультета. - Х., 1980. - 160 с.;

Кучумова Л.П., Кравец Л.П. Методические рекомендации по оценке качества зерна в процессе селекции. - Х., 1982. - 78 с.;

Научно обоснованная система земледелия для Харьковской области.- Х., 1983. - 252 с.;

Научно обоснованная система земледелия Харьковской области. - Х., 1988. - 2-е изд., перераб. и дополн. – 346 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Цибулько Володимир Сергійович* : біобібліографічний покажчик ; підгот. : В.І. Цибулько, О.В. Бібік, В.П. Петренкова / УААН, Ін-т рослинництва ім. В.Я. Юр'єва. – Х., 2003. – Кн. 3. – 50 с. – (Сер.: Учені Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва).
2. *Цибулько Володимир Сергійович* : особова справа / УААН, Ін-т рослинництва ім. В.Я. Юр'єва. – 47 с.
3. *Кириченко В.В.* Щаслива мить: зб. поезій. – Х.: «НТМТ», 2017. – 158 с.
4. *Цибулько В. С.* До 100-річчя з дня народження академіка Миколи Миколайовича Кулешова // Селекція і насінництво : міжвід. темат. наук. зб. – К. : Урожай, 1992. – Вип. 71. – С. 3-4.
5. *Зербіно Д.Д.* Наукова школа: лідер і учні. – Льві: Євросвіт, 2001. – 208 с.
6. *Цыбулько В.С.* О биологической сущности фотопериодизма растений // Труды Харьковского сельскохозяйственного института им. В.В. Докучаева. – К. : Сельхозгиз УССР, 1963. – Т. 42(79). – С. 197-229.
7. *Цыбулько В.С.* Фотопериодизм и озимость. Уроки из истории изучения их сущности / УААН, Ин-т растениеводства им. В.Я. Юрьева. – Х., 2003. – 102 с.
8. *Лысенко Т.Д.* Стадийное развитие растений. – М. : Сельхозиз, 1952. – 711 с.
9. *Чайлахян М.Х.* Гормональная теория развития растений. – М.: Изд-во АН СССР, 1937. – 198 С.
10. *Харківський науковий центр з селекції сільськогосподарських культур* : історія та сьогодення / В. В. Вергунов, В. П. Петренкова, В. М. Ожерельєва ; наук. ред. В. В. Кириченко / УААН, ДНСГБ , Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва. – Х. : Магда LTD, 2007. – 160 с., порт. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». Кн. 17.).
11. *Цыбулько В.С.* Трофические закономерности фотопериодизма растений / Отв. ред. Ф.Ф. Мацков. – К. : Наукова думка, 1978. – 208 с.
12. *А.с.№ 499 854, СССР, С. Кл. А 01G7/00, А 01Н 1/00.* Способ распознавания яровых и озимых форм хлебных злаков первой группы / В.С. Цыбулько, В.В. Жмурко (СССР). - 2 029 971/30-15 Заяв. 21.05.74; Зарегистр. 30.09.75; Оpubл. 25.01.76, Бюл. № 3.
13. *А.с.499 855, СССР, М. Кл. А 01G 7/00.* Способ определения принадлежности растений к группам длиннодневных и короткодневных / В.С. Цыбулько (СССР). - 2 029 976/30-15. Заяв. 21.05.74; Зарегистр. 30.09.75; Оpubл. 25.01.76; Бюл. № 3.
14. *А.с.№ 1360658, СССР, А 01Н 1/04.* Способ выявления фото- периодически нейтральных форм сои / В.С. Цыбулько, В.В. Жмурко, Л.Н. Кобызева (СССР). - 4 105720/30-15. Заяв. 26.05.86; Зарегистр. 22.08.87; Оpubл. 23.12.87, Бюл. № 47.
15. *А.с. № 1839290, СССР, А 01G7/00/ А 01Н 1/04* Способ определения фотопериодической чувствительности форм проса и кукурузы / В.В. Жмурко, В.С. Цыбулько, Л.Н. Кобызева (СССР). -4759560/13. Заяв. 6.10.89, Зарегистр. 30.12.93.
16. *Цыбулько В.С.* Фотопериодизм и озимость. Уроки из истории изучения их сущности / УААН, Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва. – Х., 2003. – 117 с.

ЗМІСТ

Слово про вченого	6
Основні дати життя і діяльності	7
Життєвий і творчий шлях вченого	12
Від авторів	56
Стаття В.В. Жмурка «Вклад професора В.С. Цибулька у вивчення біологічної природи фотоперіодизма і озимості рослин»	60
Спогади про В.С. Цибулька	66
Хронологічний покажчик публікацій	92
Авторські свідоцтва	111
Наукова школа	112
Праці, опубліковані за редакцією В.С. Цибулька	113
Список використаних джерел	114

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

І.А. Гур'єва, Л.Н. Кобизєва, В.М. Ожерельєва, О.В. Сікалова

за редакцією академіка НААН
В.В. Кириченка

Комп'ютерний набір	В.М. Ожерельєва
Комп'ютерна верстка	О.О. Садовой
Відповідальний за випуск	В.М. Ожерельєва

